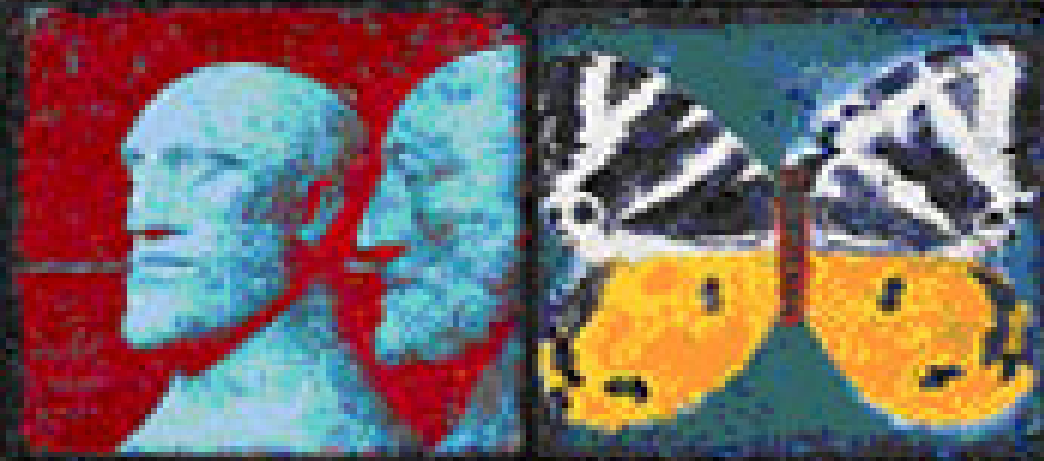
TERRY EAGLETON

AZİZLER VE ÂLİMLER

TÜRKÇESİ: OSMAN AKINHAY

ROMAN

6

TERRY EAGLETON

1943, Salford doğumlu. Cambridge Üniversitesi’ni bilirdi ve aynı üniversitede kısa bir süre öğretim üyeliği yaptı. 1969'da Oxford Üniversitesi’nde çalışmaya başladı. Sonraki yıllarda A/Vro *Ijft Rnrieıv* başta olmak üzere çeşitli dergilerde yazılar yazdı, edebiyat kuramı alanında önemli çalışmalara imza attı. Halen Oxtord’daki görevini devam ettirmektedir. Başlıca yapıtları arasında *Shakespeare ve Toplum* (1967), *Sürgünler ve Mülteciler* (1970), *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* (1976), *Eleştiri ve ideoloji* (1976), *Walter Benjamin ya da Devrimci Bir Eleştiriye Doğru* (1981), *Edebiyat Kuramı* (198S), *Eleştirinin İşleui* (1984), *Estetik İdeolojisi* (1990), *İdeoloji: Bir Giriş* (1991), *Postmodemhmin Yanılsamaları* (1998) *Kn.pt Bekçisi* (2001) ve *Tatlı Şiddet* (2002) sayılabilir. Ayrıca, *Brecht and Company* (yayımlanmadı) ve Aziz *Oscar* (1990) başlığını taşıyan iki oyun kitabı vardır.

OSMAN AKINHAY

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980’de hapse girdi. İçeride çevirmenliğe başladı, 70 kadar kitap çevirdi. Gün *Ağarmasa* (2002) adlı bir romanı; *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1991) ve Ozcan Ozen’le birlikte hazırladığı *Çefenistan: Yok Sayılan Ölke* (2002) ve *Dünyanın Bütün Sokakları isyanda* (2003) başlıklı üç derlemesi var.

AZİZLER VE ÂLİMLER

Terry Eagleton

Türkçesi: Osman Akınhay

Azizler ve Alimler

Teny Eagleton

Eserin öîğıin adı:

Saints and Scholars Verso, Londra, 1987

Kapak tasarım: Mithaı Çınar Dizgi: Emine Akmhay

Üçüncü Basım: Kasım 2003 1.-2. Basım: 1992-1998 (Ayrıntı) ISBN-, 975 - 882<J - 12 - 2

Baskı ve Cik: Kitap Matbaacılık Tel: (0212) 501 46 35

AGORA KİTAPLIĞI

Gümüşsüyü Mahallesi Osmanlı Yokuşu, Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28 www. agoraldtapligi. com *e-posla:* agora@agontkitapligi.com

Herbert McCabe için...

Bu roman bütünüyle fantezi ûriinü değildir. Ünlıı Rus eleştirmen Miha-il Bahtin’in ağabeyi Nikolay Bahtin, gerçeklen de İngiliz dil feslefesi geleneğinin en önde gelen Filozofu Ludwing Wittgenstein’ın yakın bir arkadaşıydı. Wittgenstein gerçekten de, bu metinde varsayılandan daha genç bir zamanda olmakta birlikte, bir sûre İrlanda'nın batı kıyısındaki bir kır evinde yaşamışa. Diğer bölümlerin çoğu uydurmadır, (T.E.)

Metnin içindeği dipnotlarda yapılan açıklamalar, bıı romanın, Tuncay Birkan'ın yayına hazırladığı ilk basımından alınmıştır, (y.n.)

AZİZLER VE

ALIMLER

BİR

12 Mayıs 1916 sabahı saat altıya on kala, Dublin’deki Kil-mainham Hapishanesi’nde kapı birdenbire açılıp küçük bir grup hücreye dizildiğinde, James Connoly içeride uzanmış yatıyordu. Birini kurşuna dizmek için bu kadar çok görevlinin gerekmesi hayret vericiydi. Açılan kapıdan içeri şu sırayla girdiler: Gardiyanlar Sean McGrath ve Damian Walsh, başgardiyan

Francis Xavier Mather, Kilmainham Hapishanesi Müdürü William Martin, Dublin'deki St. Bene-dict inancına bağlı bir mahalle kilisesinin rahip yardımcılığının yanı sıra, hapishanenin rahipliğini de yapan saygıdeğer Thomas Kelly, hapishanenin başdoktoru Kieman O'Brien ve İngiltere İçişleri Bakanlığı adına gözlemci ola-

l

rak bulunan hükümet görevlisi Henry Crichton. Mahkûmun güvenliğinden sorumlu iki gardiyan Robert Keams ve Patrick Doyle zaien hücredeydiler. Mahkûmun karşı koyma ihtimaline karşı, arkalarından gelen önemli görevlileri korumak anıacıyta hücreye ilk önce McGrath, Walsh ve Mat-her girdiler. Dokuz kişi daracık yerde omuz omuza sıkışırken, tribünlerdeki futbol tutkunlan gibi dirsekleriyle kendilerine biraz daha yer açmaya çalışıyorlardı.

Connolly'ye, birkaç dakika sonra sabahın erken saatlerinde çiseleyen yağmurun altında kurşuna dizileceği kırmızı tuğla duvarın önünde kolay seçilsin diye parlak yeşil bir tulum giydirmişlerdi. Tulum, Connolly korkudan altına yaparsa pis bir leke kalmasın diye kalın bir bezden yapılmış ve direnmeye kalkarsa pislik etrafa dağılmasın diye de kalça tarafı iyice sıkılmıştı. Dua ediyor gibi bir hali yoksa da, elinde mavi bir tespih tutuyordu. Oyunbozanlık ederek birdenbire yutmaya ya da kendini tespihle boğmaya kalkmaması için biraz sonra tespihi elinden alacaklardı. Karısı Lillie Reynolds'un fotoğrafı, sanki uzun uzun incelenmiş ve vedalaşılmış gibi, tersine çevrilmiş biçimde hücredeki masanın üstüne düzgünce konulmuştu. Mahkûmun direnmesi halinde kullanılmak üzere bütün gardiyanlar bellerinde ağır tahta coplar taşıyorlardı. McGrath ve VValsh'un ceketlerinin altında tabancaları da vardı; ola ki Connolly, daha o sabah çırılçıplak soyulup aranmasına karşın, belki tam bu anda kullanılmak üzere sakladığı bir silah çıkarabilir ya da oradakilerden birinin üzerinden alabilirdi. Keams ile Doyle'da, normalde kemerlerine asılı olan, ama şu anda çıkarıp ceplerinde hazır tuttukları birer çift kelepçe bulunuyordu. Dr. O'Brien, içinde kuvvetli dozda yatıştırıcıyla dolu bir şırınga bulunan büyük, siyah çantasını yanında getirmişti. Çantada, aynca bir tatsızlık çıkmasını, çıkarsa da muhtemel bir paniğin doğmasını önlemek için gerekebilecek başka şeyler de vardı: Kopçalı şeritlerle tutturulmuş kare biçimindeki kalın

kahverengi deriden yapılma kocaman bir ağız tıkacı ve bir idam gömleği. Connolly boğuşmaya kalkarsa, başgardiyan onu engellemek için elinin altındaki birkaç araç arasında bir tercih yapabilecekti: Vurma, dövme, uyuşturma, ağız tıkacı kullanma ya da başından idam gömleğini geçirme.

Otuz sekiz yaşındaki Henry Crichton, mahkûmdan on yaş daha küçüktü. Önceki sabah Famborough'daki müstakil evlerinin kapısında karısına öperek veda etmiş ve önce Liverpool trenine, sonra da Dublin vapuruna binmişti. İrlanda'ya daha önce hiç gelmemişti; İçişleri Bakanhğı'nda İrlanda masasında değil, hapishanelerle ilgili bir bölümde çalışıyordu. Çoğunlukla tuvalederden birinde kusmakla geçen, rahatsız edici bir gemi yolculuğu yapmıştı. Crichton midesi bulandı diye utanıyordu, oysa yanı başında kusan diğer kişiler onu ayıplayacak halde değillerdi. Bazıları, zamanlarını, gemi hoplayıp dururken sert siyah birayı yuvarlayıp, tuvalede bar arasında koşuşturarak geçirmişlerdi; bazen aynı anda hem kusup hem işiyor, aralarında dostça kü-fürleşiyorlardı. Crichton'un aklına, belki de denizin öte tarafında tanık olacağı olayın beklentisiyle, henüz Liverpool trenindeyken midesinin bulanmaya başladığı düşüncesi geldi. Bu göreve neden kendisinin seçildiği ve oraya varınca ne yapması gerektiği konusunda en ufak bir fikri yoktu. Ömrü boyunca topu topu üç ya da dört İrlandalı tanımış, hatta daha önce ağır hasta olan tek bir kişi dahi görmemişti. Acaba bana garezi olan bir amir yüzünden mi beni seçtiler, diye bir düşünce geçti akimdan. Çocuksu, masum görü-nüşünûn farkındaydı; Bakanlık taki bir amiri, kurşuna dizilen birini seyretmenin onu adam edeceğini düşünmüş olabilirdi. Kıdemli idareciler içinde, sabah akşam, büro işlerinin kadtnsılığmdan yakınan bir sürü subay eskisi vardı.

Hücrede dikilen Crichton, Connolly'nin ufak tefek biri olmasına şaşmıştı. Belki de adamın etkili bir konuşmacı ve militan bir işçi eylemcisi olarak kazandığı ünden farkına varmadan etkilendiği için, onu boylu poslu biri olarak hayal etmişti. Connolly'nin Edinburgh'un kenar mahallelerinden birinde, gösterişli bir fiziğe sahip olmasına izin vermeyen koşullarda büyüdüğünü bilmiyordu. Mahkûmun bitkin ve hastalıklı görünmesini doğal olarak korkuya bağlamıştı. Connolly'nin aslında korkudan değil (gerçi korkuyordu da), yeşil tulumunun içinde, Dublin'deki sokak çatışmasında aldığı yaralara yapıştırılan bandajlarla sanp sarmalandığı için böyle göründüğü aklının ucundan bile geçmiyordu. Adet olduğu üzere hücresinde

masada oturmak yerine yatağına uzanmasının nedeni, pusu kuran bir askerin tüfeğinden çıkan merminin sol ayak bileğini paramparça etmiş olmasıydı. Mahkumların, ziyaretçilerini yatarak değil de oturarak karşılamaları eski bir gelenekti. Hapishane Müdürü YVılliam Martin geleneğe uymayan bu durumdan rahatsızdı: Connolly'nin idam ekibini yatakta karşılaması, bir partiye gelen misafirlerin ev sahiplerini yatakta bulmalan gibi ayıp kaçıyordu. Bu yüzden Keams ile Doyle'a, ayaklarını destek olsun diye masanın bacaklarına dolayıp, mahkûmu masaya oturtmalarını emretti; ama Connolly'nin dizleri tutmuyordu, az kalsın boylu boyunca taş döşemeye serilecekti. Mahkûm o sabah üç saat öncesine kadar ölüm hücresinin içini bile göımemişti; doktorların son birkaç günde, kurşuna dizilmeye hazır olması için canla başla onu tek parça haline getirmeye çalıştıkları Dublin Kalesi'ndeki hastanede yatmaktaydı. Zaten şimdiden, doktorların sıradan bir hastaya vermeyi akıllarına bile getirmeyecekleri dozda uyuşturucu almış durumdaydı. Bir an için ayağının kesilmesi ihtimalinden ve dolayısıyla idam mangasının karşısına küçük bir parçası eksik olarak çıkacağından korkulmuştu. Crichton'a bunlan anlatırken, hapishanede kesilen çeşitli organlarının yadigâr olarak yaşlı annesine gönderilmesini isteyen ve bunun üzerine hapishane yetkilileri tarafından firara teşebbüsle suçlanan yaşlı bir mahkûm hakkındaki espriyi tekrarlamadan edememişlerdi. IVîHiam Martin, hasta bir adamı yatağından kaldırıp kurşuna dizmeye götürerek dokunaklı bir efsane yaratmak da istemiyordu. Kaldı ki ordu da, askeri mahkemenin Connolly'yi yatakta yargılamasının sıkıntısına katlanmak zorunda kalmıştı ve artık geleneğe uymayan hareketlerin olabildiğince azaltılmasını istiyordu. Connolly hâlâ akacak kanı varken kurşuna dizilmeliydi. Başgardiyan Francis Mather bir kâbus görmüştü. Kendisi, mahkûmu zamana karşı yarıştaymışçasına sürüklerken, Connolly'nin oraya buraya saçılan parçalarını da rüzgâr alıp götürüyordu. Mather durmadan yere eğilip, topladığı parçalan yeniden mahkûmun içine yerleştirmeye çalışırken, Connolly attığı her adımla biraz daha boşalıyor, avluya vardıklannda boş bir posta çuvalı gibi sallanıyordu. Geriye tek bir parçası kalmıştı; çuvalın yüreğe denk gelen yerindeki inip kalkan şişkinlik. Mather eliyle sıkıca burayı tutup, bu şişkinliğin tüfekler için yeterli bir hedef olacağını umarak, çuvalı hızlı hızlı duvara çivilemişd.

Crichton, mahkûmun masasında iki boş çay bardağı arasına dizilmiş bir dizi kitabı, bir İncil ya da belki bir dua kitabı, kenarlan büklüm büklüm olmuş

bir dizi broşür ve birkaç katın ciltli kitabı olduğunu gördü. Connolly'nin yazar olduğunu biliyor, son günlerini kendi yapıtlarını incelemekle geçirip geçirmediğini merak ediyordu. Crichton'un gözünde edebi bir kişilik izlenimi bırakmamıştı. O anda daha çok pazar gezmesine çıkmış, bodur bir yol işçisini andırıyordu; üzerindeki tulum buna pek uymasa da, daha yeni sabunla yıkanmış gibi görünen yüzü ve başıyla, kafatasının hemen dibinden kırpılmış siyah saçlarıyla, sertçe geriye taranmış Groucho Marx bıyıklarıyla tuhaf bir görünüm sunmaktaydı.

Hücreye girenler bir yelpaze gibi açılarak kabaca iki grup oluşturdular; mahkûmun ayağa kalkıp onları selamlamasını beklercesine gözlerini Connolly'nin üstünden ayırmıyorlardı. Hazır bulunanlar içinde mahkûmu kişisel olarak tanıyabilecek kadar düşük, ama inisiyatif kullanabilecek kadar yüksek rütbeli tek yetkili olarak, mahkûma ilkin başgardiyanın hitap etmesi âdet olmuştu. Mather gözlerini, yatağa boylu boyunca uzanmış Connolly'ye dikti ve emir vermeyle hal hatır sorma arası bir ses tonuyla, "Tamam, Jim..." dedi. Connolly de dönüp Mather'a bakarak, "Tamam," diye karşılık verdi. Bir-iki laf daha etse, belli belirsiz İskoç aksa-nıyla karışık Kuzey İrlandalı aksanıyla konuştuğu anlaşılabilirdi.

Crichton, Connolly'yi hücreden nasıl çıkaracaklarını merak ediyordu. İdam mahkûmlarının, yapabilecek durumda olsalar bile, ayağa kalkıp ölüme yürümelerinin beklenmediğini biliyordu. Connolly diğerleri gibi bir sandalyeye oturuyor olsaydı, YValsh ya da McGrath, Mather'ın işaretiyle sandalyeyi ansızın tekmeleyecek ve mahkûm düşmemek için kollarını açarken, diğer gardiyan ellerini yakalayıp kelepçeyi bileğine geçiriverecekti. Gerçi dikkat gerektiren, kolayca yüzlerine gözlerine bulaştırabilecekleri bir uygulamaydı bu, ama ölüm hücrelerinde yerleşmiş bir âdetti. Gardiyanların, ne kadar deneyimli olurlarsa olsunlar, o anda sinirlenmeleri büyük ihtimaldi; bu yüzden idam sabahı birbirlerini kobay olarak kullanarak, bu manevrayı birkaç defa prova etmek zorunda kalırlardı. Aslında, pratik açıdan bakıldığında mahkûmun sandalyesini tekmelemeye gerek yoktu, ama psikolojik açıdan, bir sonraki daha büyük şoka zemin hazırlayan bir şiddet gösterisi işlevini görüyordu. Mahkûmu bir çırpıda bir nesneye çeviren ve böylece o zamana kadar onunla senli benli bir yakınlık kurmuş gardiyanların mahkûmu ölüme götürmelerini kolaylaştıran, asıl işin başladığını gösteren simgesel bir hareketti. Sessiz sedasız peşlerinden

gelmeyeceği varsayılan mahkûm, bu şekilde potansiyel olarak saldırgan, korkak ve işbirliğine yanaşmayan biri konumuna getiriliyordu. İçeri girdiğinizde umursamaz bir hareketle sandalyesinden kalkan ve kendi isteğiyle sizinle birlikte kapıdan çıkan bir adamın kurşuna dizilmesi de yakışıksız, hatta mide bulandırıcı bir şey olurdu herhalde. Üstelik böyle durumlarda mahkûmun havadan söz etmesi ya da çocuklarınızın sağlığını sorması gibi, katlanılması mümkün olmayan bir mizansenin ortaya çıkması ihtimali dahi söz konusuydu.

Ancak Connolly yatıyor olduğu için, Walsh ve McGrath, mahkûmun yatağına yaklaşıp kollannı boynuna dolayarak, büyük bir dikkatle onun ayağa kalkmasına yardımcı oldular. Crichton, bu işlemi kolaylaştırmak için, ona yaklaştıklarında Connolly’nin hafifçe doğrulduğunu fark etti, içgüdüsel bir hareketle mahkûmun taşınacağı yolu açmak üzere kapının önünden çekildi; ölüm mahkûmlarının hücreden, girdikleri kapıdan çıkmadıklarını bilmiyordu. Ölüme giden birini, hele bir de feıyat edip altına yapıyor ve sürüklenmesi gerekiyorsa, uzun koridor labirentlerinden geçirmek gereksiz bir zahmete katlanmak olurdu. Ayrıca, diğer ölüm mahkûmlarının bütün olanı biteni yakından izlemesine, kapılarının önünden geçen kader yoldaşlarının çığlıklarını dinlemesine izin vermek yakışık almazdı. Bunun için McGrath ile Walsh, Connolly’yi dik tutarken, Keams ile Doyle da yatağın karşısındaki duvara dayalı duran küçük dolabı yana çektiler. Dolap kürk mantolar ya da gece kıyafetleriyle dolu olmadığından kolayca yerinden oynadı. Arkasında gizli bir kapı vardı, Mather bu kapıyı bir anahtarla açtı. Kapıdan önce kendisi geçti ve gardiyanlara Con-nolly’yi getirmelerini işaret etti. Onların ardından da peder Kelly ve diğer görevliler çıktılar. Crichton ansızın, boş bir garaja benzeyen çıplak bir beton barakada bulmuştu kendini.

Walsh ile McGrath, Connolly’yi kapının hemen yanında duran sedyeye yaürdılar. Arkasından, sedyenin iki ucundan tutup, dar barakanın içinde karşıdaki başka bir kapıya doğru birkaç adım atülar. Crichton infaz odasında bulunduklarını anlamamıştı; burası, Connolly’nin ölüm hücresinin bir duvarla ayrılmış başka bir bölümüydü. İdam mahkûmları, haberleri olmadan son günlerini idam sehpasından sadece bir tükürük atımı uzaklıkta geçirirlerdi. YVestminster’daki bazı kişilerin Connolly için kurşundan daha uygun bir son olarak düşündükleri idam sehpası odanın sol ucunda

duruyordu, ancak Crichton idam sehpasını, giyotine benzeyen ve basamaklarla bir platforma çıkılan tahta bir yapı olarak hayal ettiğinden, bunu fark etmemişti. Çılgına dönmüş bir adamı basamaklardan çıkarmak güç bir iş olduğundan, sehpa denilen şey, aslında barakanın döşemesindeki basit bir kapaktan ibaretti. Crichton bu yüzden görmemişti. Kapağın yukarısında, ilmiğin sallanacağı alçak bir beton kiriş vardı. Peder Kelly, parmağıyla dua kitabındaki bir yeri tutarak sedyeye eğilmiş, fısıltıyla Connolly'ye bir şeyler anlatıyordu. Birkaç saat önce mahkûm onun huzurunda son kez günah çıkarmış; o da mahkûmu ekmek ve şarapla kutsamış-tı. Öbür uçtaki kapı kilidi değildi, Mather kapıyı açtı ve solgun sabah ışığında infaz ekibi göründü.

Hapishane avlusundaydılar. Solda, önünde Con-nolly'nin kurşuna dizileceği, önceki infazların mermileriyle delik deşik olmuş kasvetli tuğla duvar bulunuyordu. Sağda Lancashire Piyade Alayı ikinci taburundan sekiz asker, keplerinde alayın nişanı olan sarı sorguçlarla, sicim gibi yağan yağmurun altında esas duruşta bekliyorlardı. Tüfeklerden biri kurusıkı doldurulmuştu. Bu sekiz asker nişancılıkları, iyi karakterleri, sağlam sinirleri ve sıkı ağızlılıkları göz önünde bulundurularak özellikle seçilmişlerdi. İnsan boyundaki kukla hedeflerle defalarca prova yapmışlardı ve moral bozucu görevlerine karşılık olarak kendilerine çeşitli ayrıcalıklar tanınacaktı. Avlunun öteki ucunda, İngiliz Gizli Servisi'nden, ayak altında dolaşmamaya çalışan sivil giyimli bir-iki kişi geziniyordu. İdam mangasının görüş alanı dışında kalan bölümde bekleyen bir gardiyan, elinde mahkûmun üstündeki tulumun rengine uyan yeşil bir bez torbayla yaklaştı. McGrath, Walsh, Keams ve Doyle, Con-nolly'yi ayağa kaldırırlarken, Keams bileklerini arkadan kelepçeledi ve yeni gelen gardiyan da yeşil torbayı mahkûmun başına geçirdi. Bu hareküen amacı, infaz sırasında Connolly'nin zaten yeterince görmüş olduğu idam mangasını, idam mangasının da onu görmesini engellemekti. Peder Kelly, dua kitabıyla sinirli sinirli oynarken, kafasına torba geçirilmiş Connolly'ye fısıltıyla bir şeyler anlatmaya devam ediyordu.

Tam bu anda, herşey yolunda giderken, küçük bir aksilik çıktı. Connolly'yi ayakta tutan Walsh ile Doyle, onun kurşuna dizilirken ayakta duramayacağını anlamışlardı. Walsh bu keşfini alçak sesle Mather'a aktardı, Mather da hızla durumu gözden geçirdi. Connolly'yi duvar dibine

yatırmak işe yaramazdı, o zaman çok ufak bir hedef haline gelecekti. Öte yandan hiç kimse, kurşun yağmuruna tutulan bir adamın ayakta durmasını sağlamaya gönüllü olmazdı. Mather, hapishane müdürüne yaklaşarak önerisini fısıltıyla söyledi. Martin biraz isteksizce başını salladı ve ölüm mangasının başındaki teğmene danışmaya gitti. Sonra Mar-tin'in Mather'a başıyla işaret etmesi üzerine, Walsh, herşey olağan akışı içinde gitseydi Connolly'nin oturmuş olacağı sandalyeyi getirmek üzere hücreye yollandı. Teğmen, sıranın başından sonuna kadar yürüyerek askerlere işleyişteki küçük değişikliği bildirdi. Walsh sehpanın bulunduğu barakadan elinde sandalyeyle çıktı ve Connolly duvarın önünde sandalyeye oturtuldu. Başındaki torba olmasaydı, kapalı tribünde oturuyormuş gibi kendi infazını seyredebilirdi.

Gardiyanlar ölüm mahkûmunu sandalyeye dik biçimde oturtup geri çekildiklerinde Connolly yana devrilmeye başladı ve müdahale edilerek elle yeniden doğrultulması gerekti. Mather'ın bir sözü üzerine McGrath infaz barakasına girip gözden kayboldu. Aradan epeyce bir zaman geçti. Lancashire Taburu, komutanlarının emriyle rahat duruşa geçti, iki gardiyan sandalyede Connolly'yi hâlâ dik tutuyorlardı. Bu arada Peder Kelly de kararsız bir ifadeyle Connolly'nin etrafında dönüp durmaktaydı. Sonunda McGrath elinde bir iple çıkageldi. VValsh'la birlikte ipi göğsünden iki kez dolayıp arkadan düğümleyerek, Connolly'yi sandalyesine bağladılar. Mahkûm artık kafasındaki yeşil torba ve bağlanmış bez tulumuyla, son insanlık izlerinin de bütünüyle silindiği, içi doldurulmuş bir mumyaya dönmüştü. Peder Kelly ile gardiyanlar askerlerin önünden çekildiler ve teğmen, Müdür Martin'e sinirli bir bakış fırlattıktan sonra, ateş emrini verdi. Boş bir kovanla birlikte yedi hakiki kurşun Connolly'nin göğsüne saplandı. Olay çok da tarihsel bir olay değildi, fakat sonradan bu hale getirilecekti. O sabah avluda bulunan insanlar, James Connolly'nin işini bitirmekle kendi kuyularını da kazdıkların] bilemezlerdi.

Tarih, İrlandalı Gönüllüler ve İrlanda Yurttaşlar Ordu-su'nun isyancı cumhuriyetçi birliklerinin genel komutanı ve İrlanda'nın geçici cumhuriyet hükümetinin başkan yardımcısı James Connolly'nin 12 Mayıs 1916 günü Kilmain-ham Hapishanesinde sandalyeye bağlanarak kurşuna dizildiğini kaydeder. Ancak tarih hiçbir zaman gerçekleri en anlamlı sırasıyla kaydetmez ve estetik bakımdan en hoş biçimde düzenlemez. Napoleon,

VVaterloo Savaşı’ndan sağ çıktı, ama orada öldürülseydi simgesel bakımdan daha anlamlı olurdu. Florence Nightingale 1910’a kadar yaşadı, ama tarih açısından bunun bir önemi yoktu. Byron, Yunan bağımsızlık savaşında muharebe alanında ölmeliydi, savaşın ortasında yüksek ateşten değil. Connolly’nin göğsüne de yedi kurşun saplandı, ama ona ulaşamadılar, en azından burada ulaşamadılar. Öyleyse, gelin bu mermileri havada yakalayalım, bu sıkışık olayların içinde Jimmy’nin kaçabileceği bir alan açalım ve onu tarihin kasvetli sürekliliğinden koparıp bambaşka bir yere uçuralım.

İKİ

James Cönnolly’nin idamının infaz edilmediği günün akşamı geç saatlerde, Bertrand Russell, Cambridge’e bağlı Trinity College’daki odasında kırmızı Bordeaux şarabı içerken, sürgülediği dış kapısı telaşla çalındı. Russell, sıkıntıyla kadehine baktı: Sıkıntısı, sürgüsünü çekmiş birini kimsenin rahatsız etmemesi gerektiğini düşünmesinden ve gelenin kim olduğunu tahmin etmesinden kaynaklanıyordu. Homurdanarak tahta sürgüyü birkaç santim oynatınca, yakası açık bir gömlek ve yamalı bohçaya benzeyen gri bir pantolon giymiş sırım gibi bir adamın ona sert sert baktığını gördü.

“Russell,” dedi adam, “ben kendimi öldüreceğim.”

Russell, onu anladığını gösteren bir harekede başını sallayıp, zorlama bir davet hareketiyle kapıyı biraz daha araladı. Ziyaretçi ise kafasını sallayarak içeriye girmek istemediğini belirtti.

“Sen benim daireme gel, hem de hemen.” Aşırı tiz sesinde mızmız, Germen ırkına özgü bir ton vardı.

Russell, derin bir iç çekti ve şarap şişesiyle kadehini almak üzere odasına döndü. YVittgenstein’m dairesinde içki olmadığını, hatta tahta bir sandalyeden başka eşya bulunmadığını biliyordu. Kapıya doğru yürürken aklına bir şey geldi, alelacele dönüp cebine bir paket sigara tıkıştırdı. VVittgenstein’ı dinlemek vakit alabilirdi. Bir an için yatağından bir battaniye kapıp götürmeyi de düşündü, çünkü Wittgenstein, odasında herhangi bir ısıtıcı bulundurmanın kendisini zayıf düşüreceğine inanırdı; hem bu, uzun süre oturmaya niyetli olduğu anlamına da gelebilirdi.

Lükslerini yüklenip tahta sürgüyü hızla çekti ve Wittgenstein'ın arkasından dar merdivenlerden indi, birlikte büyük avlunun solgun ışığına çıktılar. Sağda, pantolon paçalarını dizlerine kadar kıvırmış ve gömleklerinin önü darmadağınık duran bir grup smokinli öğrenci, birbirlerini Byron'ın sevgili ayısını bağladığı havuza atıyorlar; okulun kürek takımına üye bu orman güzelleri sağa sola su sıçratıyorlar, dudak büzüp nazlı nazlı diz bükerek birbirlerine sulu şakalar yapıyorlardı. Ufak tefek iki öğretim üyesi kapıcının kulübesini ve büyük kapıyı ağır ağır çekip sessizce yollarına devam ettiler, Trinity Sokağı'nın parke taşlarından karşıya geçip, Witt-genstein'ın dairesinin bulunduğu Whewell binasının rutubetli inine girdiler. Russell, yol arkadaşının hafif Schubert-vari, neşeli bir ezgi mırıldandığını fark edip irkildi. Konçu düşük çoraplar ve dizlerine kadar inen süslü, mor bir rob-döşambr giyinmiş genç bir adam, elinde boyunlarından kavradığı iki şişe beyaz şarapla Whewell binasından fırladı ve ansızın sokağın karşısındaki arkadaşlarına böğürdü. Russell, herhalde kıyafet balosuna gidiyor diye düşündü, ama Cambridge'de böyle şeylere karar verebilmek oldukça güçtü. İki filozof, Wittgenstein'ın dairesine giden merdiveni tek sıra halinde çıktılar. Russell, kaşla göz arasında kapının dışına dizilmiş şezlonglardan birini kapıverdi. Odada mobilya ve kitap cinsinden hiçbir şey yoktu: Wittgenstein yalnızca dedektif öyküleri ve St. Augustıne okurdu. Şezlonglarla uğraşa uğraşa artık bayağı uzmanlaşmış olan Russell, şezlongu tek eliyle ustaca açtı, şişesiyle kadehini halının üstüne yerleştirdi ve meslektaşının söze başlamasını bekledi. Wittgenstein odadaki tek sandalyede oturuyor, tavanı dikkade gözden geçiriyordu; sanki yellenmiş gibi anlık bir hiddetle Russell'a baktı ve kendini boğma denemesi yaparcasına elini boğazına götürdü. Unlü seminerlerini verdiği oda buydu; burada, bir fikir doğurmanın azabını çekerken gözbebekleri oynar ve bedeni acıyla kıvranır bir halde en az on dakika çıt çıkmadan dururdu. Bu sırada meslektaşları da, dünya basınının gaz odasında can veren bir kurbanın son çırpınışlarını seyredişi ya da bir grup doktorun ağır derecede kabızlık çeken bir hastayı gözleyişleri gibi, pür dikkat çevresine toplanırlardı.

"Bir adam," deyiverdi Wıttgenstein birdenbire, "elbisesinin içinde gelincik ya da başka bir küçük hayvan taşıyıp bunun farkında olmayabilir." Durakladı, Russell'a tedirgin bir bakış fırlattı. "Bunun mümkün olabileceğini kabul ediyor musun?"

Russell kısa bir süre düşündü. Sonra da, “Pek mümkün görünmüyor,” sonucuna vardı.

Wittgenstein eliyle sabırsız bir hareket yaptı. “Saçmalama Russell, tabii ki mümkün. Diyelim ki adamın biri, herhangi bir nedenle çıkardığı pantolonunu bir tarlada bırakmış ve bir gelincik ya da başka bir küçük yaratık, örneğin bir kokarca, tarla faresi ya da bir kirpi paçasından içeri girmiş olsun. Sonra adam pantolonunu yeniden giyer ve bu durumdan habersiz, çekip gider.” İhtiyatlı bir bakışla Russell ’ı süzdü. “Bunun tümüyle mümkün olduğunu kabul ediyor musun?"

Russell karşı çıktı: “Hadi canım, bir adam pantolonunda bir kirpiyle dolaşacak da bunun farkına varmayacak, olur mu öyle şey?”

"VVittgenstein bir süre RusselFa düşünceli düşünceli baktı. Sonunda, arkadaşının kavrayış kıtlığını bağışlarcasına, “Pekâlâ,” dedi. “Belki kirpi olmaz. Ama gelinciğe de itiraz etmezsin herhalde.’’

“Bilirsin, gelincikler bayağı büyük yaratıklardır,” dedi Russell, ihtiyatla. Acaba VVittgenstein böcekten zehirlendiği korkusuna mı kapılmıştı?

VVittgenstein iki eliyle başını kavrayıp pencereye doğru şiddetle salladı. “Zorluk çıkarıyorsun, Russell,” diye tersledi. “Bu akşam kafan nedense çekilmez derecede düz ve bayağı biçimde çalışıyor sanki. Pekâlâ," deyip, derin bir iç daha çekti. “Gel ***çok*** küçük bir yaratıkta, mesela bir fındık faresinde anlaşalım. Bir adam pantolonunun paçasında hiç haberi olmadan bir fındık faresi taşıyabilir.”

“Peki,” dedi Russell, lafın devamı gelsin diye.

“Sonra belki birisi, adamın karısı diyelim, pantolonda fındık faresinin dolaştığını fark edip, ona ‘Pantolonunda sürünen bu şey de nedir, Henry?’ (ya da George ya da adamın adı neyse) diye sorabilir."

Russell bıyık altından gülümsememek için kendini zor tuttu. Yüzünü ciddileştirerek, “Evet, Wittgenstein. Sorabilir," diye onayladı.

VVittgenstein, sandalyesinde biraz geriye kaykıldı, burnunun ucu titriyordu; Russell bunun, Wittgenstein'ın kavramsal orgazma yaklaştığının işareti olduğunu bilmekteydi. Aksi takdirde çehresi neredeyse ifadesiz bir hal alır; gümrükten elini kolunu sallayarak geçen bir kaçakçı gibi, gizli gizli birtakım hesaplar yapıyor da bunları açık etmemek istiyormuş izlenimi veren bir dudak ifadesi takınmanın dışında kaskatı kesilirdi.

“Ama aynı adam, Russell, ayağı acısa bundan habersiz olamaz, değil mi?”

Russell durumu çabucak inceledi. “Anestezi uygulanmış olabilir,” demeye cüret etti.

Wittgenstein ona küçümseyerek baktı. Kuru bir sesle, “Anestezi uygulanan birisi, acısı olduğu halde hissetmeyen biri değil, sadece acı çekmeyen birisidir,” dedi.

Russell, şapşallığını hafif bir baş hareketiyle kabullendi.

VVittgenstein, sesine hafifçe yerleşen bir zafer edasıyla devam etti: “Bu yüzden, acı çektiğimi biliyorum, demek tuhaf kaçar."

Russell endişeyle, işte şimdi anlıyorum, diye düşündü.

Wîttgenstein sürdürüyordu: “Çünkü acı çektiğimi ***bilmemem*** gibi bir ihtimal kesinlikle yoktur. Ktsaca, ayağımdaki acı, pantolonumda dolaşan tarla faresiyle aynı şey değildir.”

Russell, “Kendini öldüreceğini söylemiştin galiba," diyerek hatırlattı.

VVittgenstein onu işitmişe benzemiyordu. Sandalyesinden kalkıp, paha biçilmez değerde narin eşyalar taşıyor-muşçasına yavaşça yere eğildi; kafası Russell'a, ayaklarıysa duvara dönük biçimde halının üzerine uzandı. Russell bir an görülmeyişinden yararlanıp, kadehle uğraşarak zaman yitirmektense, şişeyi kafasına dikti ve Wittgenstein'ın ayaklarına bakarak konuşmaya başladı: “Öğle yemeğinden önce Neville avlusunda Moore'a rasdadım. Sanırım sonunda ke çileri kaçırmış. Ellerini yüzüme doğru kaldırıp, ‘Ellerimin var olduğunu nasıl bilebilirim?’ diye sordu. Ben de kıçını silip silmediğini kontrol etmesini söyledim. Salak herif.”

Wittgenstein uzun süre ağzını açmadı. Russell acaba uyudu mu diye düşündü, ama sonra Wittgenstein'ın çok ender uyuduğunu hatırladı. Ardından, AvusturyalInın aşağıdan gelen hafif boğuk sesi duyuldu: “Bu tür bir kuşkunun anlam taşıyabileceği bir bağlam yoktur.” Başını biraz kaldırdı. “Okuduğu gazetede yazılanların doğru olup olmadığını anlamak için aynı gazeteden birkaç tane daha alan bir adam gibi.”

Wıttgenstein'ın ne demek istediğini kavramayan Russell, suratını asarak, perdesiz pencerelerden Christ College'ın kararmış kulelerine dikti gözlerini. Akşam, ilk saatlerdeki kadar eğlenceli geçeceğe benzemiyordu. VVittgenstein onu çağırdığında, Müdür'ün yine sandalyeden düştüğü Higlı Table'dan daha yeni gelmişti. Öğretim üyeleri odasının uşağı onu sandalyeye ne denli sıkıca oturtursa oturtsun, Müdür her zaman kayıp düşmenin bir yolunu buluyordu. Yüksek kollu koltuklan bile denemişlerdi, hatta uşak, onu, yarım yüzyıllık hızlı hayatının izlerini taşıyan cübbesinin kollarından sandalyeye bağlamaya dahi kalkmıştı. Herhalde, diye düşündü Russell, ona bir mama sandalyesi alıp yemek niyetine de lapa verseler daha iyi olacak. Müdür, öğretim üyeleri odasında tatlı servisi yapılırken papağan taklitleri yapmaya başlamıştı yine; ağzını açıp komik biçimlere sokarken, yemek sularım döküyor, koyu maun masanın önünde üz sesler çıkarıyor, çığlıklar atıyor, pörsümüş iki pençesini diğer öğretim üyelerinin sertçe öbür yana çevrilmiş başlarına doğru kaldırıyordu. Kâhyaya tiz bir sesle, “Biraz daha kuş yemi, lütfen,” diye bağırmıştı; kâhya, davet gecelerinde şamatacı öğretim üyelerini hizaya sokması için okul idaresinin tam yetki verdiği iri yarı, genç, eski bir deniz piyadesiy-di. Oysa bu yetki, şimdi hangi dalda çalıştığını hatırlamaktan bile aciz olan Nobel ödülü sahibi matematikçi Müdür'e karşı yetersiz kalıyordu. Olay, Cambridge'de bir skandal yaratmıştı; Müfettiş, Müdür'ün aristokrat çevrelerle ilişkilerinden çekinerek harekete geçmeye yanaşmamıştı. Yeni öğretim üyelerinin seçimi konusunda yaşh adamın cinsel tercihleri kolej demokrasisine baskın çıkmıştı: O akşam masada-oturan hemen hemen bütün öğretim üyeleri sarışın, ince uzun ve otuz yaşın epey altında kişilerdi. Wittgenstein, High Table'ın sembolik olarak yerden on beş santim yukarıda bulunmasına iüraz ettiğinden, orada asla yemek yemezdi. Hatta bir süre salondaki küçük bir oyun masasında yemiş, sonra tamamen vazgeçmişti.

VVittgenstein karın üstü dönerken, yüzünü merakla halıdan Russell'a doğru kaldırdı. Sağ elini kaldırarak orta ve işaret parmaklarını V biçimine soktu, sertçe bir aşağı bir yukarı salladı.

"Russell," diye sordu, "bu ne demek?"

Russell, meslektaşının dillere destan püritenliğini hatırlayarak aklına ilk gelen cevabı yapıştırdı: "O, Wittgenstein, kaba bir aşağılama işaretidir."

VVittgenstein birden doğruldu, ayak bileklerini bacaklarının altına alarak bağdaş kurdu; bu arada Russell'a esrarlı bir gülümsemeyle bakıyordu. Boş odanın soluk ışığında yüz yüze bakan iki adam, tuhaf bir şekilde, bir bahçedeki taşlık alana dikilmiş iki cüce heykeline benziyorlardı. Yerinde duramayan çocuklar gibi, kuklayı andıran hareketlerle şezlongunda ileri geri yaylanan Russell, sivri uçlu çenesi ve kemikli dirseklerinden narin ayaklarına dek, tam bir çıkıntı izlenimi veriyordu. Bir balerini andıran beli inanılmayacak ölçüde inceydi. Sipsivri görüntüsünü sadece karga burnuyla etli dudakları yumuşatıyordu, sanki bir an bu sıska beden içinden daha cüsseli bir adam çıkabilirmiş gibi bir his uyandırmaktaydı. Başında, sanki başkasınınmış da dalgınlıktan fark etmiyormuş gibi duran saçı, bir keşişe benzeyen yüzüyle zıdık oluşturarak sürekli elektrik veriliyormuş gibi dikilmiş, yer yer kıvrılmış, kat kat toplanmış ve düzensizce uza-mışü. Sırıttığı zaman kaçık bir masal perisine benziyor, ama bu gür saçlı başı ona çocuksu ve narin bedenine ters düşen bir otorite havası veriyordu. Wittgenstein da ince ve narin yapılıydı; kahverengi gözleriyle öyle delici bakardı ki, insanda kronikleşmiş bir korku içindeymiş izlenimi bırakırdı. Bir uzun mesafe koşucusunun çevik vücuduyla bir asilzadenin mağrur azametini birleştiren Wittgenstein, kısa fitili ateşlenmiş, patlamak üzere olan bir adam gibi sıkıştırılmış bir iç enerji yayıyordu. Huysuzluğu siyah bir fötr şapka kadar elle tutulur özellikteydi.

Wittgenstein bu hareketi düşünceli düşünceli birkaç defa daha tekrarladı; bazen elini yalnızca sallıyor, bazen de dirseğinden kuvvet alarak tavana hızlı hızlı V işarederi yolluyordu. Keşfinden memnun olmuş görünüyordu. Bir parmağını öylesine hâlâ yukarı doğru tutarken, ayağa kalkıp Russell'ın önünde beline kadar eğildi.

“King’s Parade’de genç bir adamın bu işareti yaptığını gördüm. Caddede koşarak karşıya geçerken bir bisiklete çarptı. Ansı/ın geriye dönen bisikletliye bu işareti yaptı, öbürü de içgüdüsel sözleşme diyebileceğim bir şekilde ona aynı işaretle karşılık verdi. O zaman kendi kendime düşündüm: İşte, ***dil*** bu.” Dalgın dalgın sandalyesine gitti; parmağını, nerede olduğunu unutmuş gibi hâlâ yukarı tutuyordu. Ani bir şaşkınlıkla sol kolunun ucuna bakarken ekledi: “Bu yüzden orada ve o anda kendimi öldürmeye karar verdim.” Russell, birkaç akşam önce Ottoline MorreH’in evinde tanıştığı genç kadının olağanüstü dik göğüslerini düşünüyordu. Belki de uzaktan akrabasıydı; Ottoline’in evinde tanıştığı insanların çoğu, bir şekilde birbirleriyle akraba çıkmaktaydı. Gece yarısı evin önündeki çimenlikte müziksiz dans etmişler, ama sonra yeşil türbanıyla Ottoline, edebiyat dehası diye yutturmaya çalıştığı, ama kendisini kömür işçisi diye tanıtan uzun bacaklı, veremliye benzeyen Midlands’lı bir öğretmenle çıkagelmişti. Daha sonra da kız uzun bacaklı dehayla birlikte kuzu kuzu çalılığa doğru gitmişti. Adam belki de tam şu anda kızı becermekle meşguldü.

Yîne V işareti yapan Wittgcnstein, “Bu, bütün dillerin içsel biçimini ortaya koyuyor,” dedi. “Bu hareket neyi ***yansıtıyor,*** Russell? Hiçbir şeyi. Bunun ***arkasında*** başka şey yok, yalnızca neyse o. Bunun anlamını, son kertede, onu ***yaparak*** kavrıyorum.” Ve yine yaptı. Sonra, sesini sır veriyoımuşçası-na alçaltarak, meslektaşına doğru eğildi. “Bundaki dayanılmaz gizi görüyor musun? ***Herşey tam da olduğu gibidir.*** Herşey olduğu gibidir, başka biçimde değildir.”

Russell kendini zorlayarak, düşüncelerini dik göğüslü genç kadından uzaklaştırdı. “Senin derdin, Wittgenstein,” diye mırıldandı bezgin bezgin, “felsefenin günlük hayatla ilgisi olduğu yanılsamasından kendini kurtarmayı bir türlü becerememen.”

Ayağa sıçrayan Avusturyah, boğuk bir sesle, “Hayır!” diye bağırdı. “Felsefenin hayatla hiç ilgisi yok!” Russell’ın sandalyesinin önünde çömeldi ve onun ayak bileklerinden birini kavradı. Yüzünde kederli ve endişeli bir ifade vardı. Bir kadının alkolik kocasına yalvarması gibi, “Vazgeç, Russell, vazgeç!” diye buyurdu. “Felsefe, herşeyin tıpkı olduğu gibi olduğunu görmemizi engelleyen bir şeydir yalnızca. Herşey göz önündedir, hiçbir şey gizli değildir. Temeller, özler, ilk ilkeler yoktur.

Felsefenin kavrayamadığı şey, bu tür günlük hareketler," derken, Russell'ın bileğini kuvvetle sıkıverdi.

Russell, bileğini Wittgenstein'ın kuvvetli ellerinden kurtarıp, soğuk soğuk, "Hayat bilmecesini çözdüysen, niçin kendini öldürmeye bu kadar can atıyorsun?" dedi.

"Herhalde cevaptan hoşlanmadığım için. Bu, bana yapacak bir şey kalmadığı anlamına geldiği için. Bir mesleğim yokmuş gibi geliyor bana. Felsefe! Hamal da benim kadar felsefe biliyor. Bildiğini bilmiyor, ama işte bunun için biliyor. Hamal basit biridir, Russell... Basit olmak nedir? Bir süpürge basit midir? Yoksa, sapı ve fırçası var diye karmaşık mıdır?"

"Yine felsefe yapıyorsun," dedi Russell, kendine biraz daha şarap koyarak. "Felsefeden tıpkı bir filozof gibi tiksiniyorsun. Düzüşmekten gına getirmiş kart bir orospu gibi konuşuyorsun."

"Metafizik kaşıntı, Russell," diye fısıldadı Wittgenstein. "Bilme isteği. Hastalık bu. Cennetin çürük elması. Kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum ben. Sadece olanın olduğunu biliyorum. Her sabah saat sekizde temizlikçi bu odaya girer, halıyı süpürür ve çeker gider. Ama felsefeye bu kadarı yetmez. Ayıklayıp eşelememiz, halıların özünü ve süpürme ediminin içsel yapısını açığa çıkarmamız gerekir. Temizlikçim bu saçmalığı bilmeksizin kavrar. İnsanlar hiçbir zaman bilgiyi aramazlar. Sadece ne yaparlarsa onu yapar, hareketlerinin masum apaçıklığı içinde yaşarlar." Birden bacağını havaya kaldırıp ayağını salladı. "Felsefe ***bunun*** ölçüsünü nasıl bulur?"

"Ölçmesi gerekmiyor ki," diye cevapladı Russell, kızgınlıkla. Tartışma şevkinin geldiğini hissediyor, bu zaafı yüzünden kendine kızıyordu. Etli böreği görünce dayanamayıp diyetlerini bozan oburlara benziyordu bu haliyle; sonra da nefsine hâkim olamadığı için kendini hor görecekti. "Felsefenin hayatla ilgisi olması gerektiğine inanmaktan vazgeçemiyorsun, hiç ilgisi olmadığını görünce de mahvoluyorsun. Flüt yerine havuç çalmaya çalışıp, istediğin sesi çıkarama-yınca kendini öldürmeye benziyor bu. Dün Londra'da Le-onard Woolf u ziyarete giderken taksi tutmuştum, şoför beni tanıdı. Kafasında sıradan insanlara özgü bir filozof imgesi vardı. Bana dedi ki (Russell, Cockney aksanım oldukça iyi taklit ediyordu), 'Şimdi bu felsefe

ne işe yarıyor yahu?’ Sen Londralı bir şoför değilsin, Wittgenstein; sen belki de zamanımızın en büyük filozofusun.”

Wittgenstein, ‘Şoför olmayı tercih ederdim," diye cevap verdi sert sert.

“Hem felsefenin hayatla ilgisi olmasa ne olur? Oyunumuzu huzur içinde oynayamaz mıyız? Kimse bir eski çağ tarihçisinden kolera salgınını önlemesini beklemez.”

Wittgenstein başını ciddi bir edayla salladı. “Hayır, Russell, işte burada yanılıyorsun. Soyut bilgi masum değildir. Zehirdir: Karanlık, şiddet dolu, acımasızdır. Hayattan kopuk olmakla kalmaz; hayatı terörize eder, kanla canla beslenir.” Burnunun ucu belli belirsiz titrerken, öne doğru eğildi. “Bu korkunç bilgi isteğinin nerede biteceğini biliyor musun? Yaz bir kenara. Bir tarlada korkuluk olarak bitecek.”

Russell, nezaketsizlik etmeden saatine bakabilmek için kadehini kaldırdı. Gece yarısını çoktan geçmişti; sabah Whim Kafe’de yeni bölüm başkanının kızıyla kahvaltı yapacaktı.

Russell tam ayağa kalkacakken, Wittgenstein, “Herşeyin gözle görülür olması katlanılmaz bir şey,” diye yeniden başladı. “Görülebilecek bütün herşeyin, gördüklerimizden ibaret olması. Bunu hazmedemiyoruz, Russell; son nefesimize kadar bununla savaşıyoruz. Sahnedeki dram amatörce ve derme çatma olduğu için, gözlerden uzakta temsil edilen daha saf, daha güzel bir oyun seyredebilir miyiz, diye sahne gerisine göz atmaktan kendimizi alamıyoruz. Ama sahne gerisi bomboş, görmüyor musun? Mezarı açtılar, boş çıktı. Asıl vahiy ***buydu*** işte. Şeylerin ***nasıl*** oluştuğu değil, ***ne*** oldukları: Giz bu. Söyle bana, Russell: Hiçbir şey olmayabilirdi, öyleyse neden var?”

Russell, hoşnutsuz biçimde yüzünü buruşturdu. “Ne bileyim ben?” diye tersledi. “Ben matematikçiyim, Tanrı değil.” Wittgenstein devam ediyordu: “Bir derinlik hayaline saplanmış budalalar olduğumuz için gizli olanı arıyoruz. Gerçekliğin dayanılmaz buradalığını görmemek için elimizden geleni yapıyoruz. Bunu bir an kafamıza kazıyabilsek, kurtuluruz. Belki de deliririz. Oysa biz fikirlerin arkasına sığınıyoruz. Fikirler! Domuzların bile fikri olabilir. “

Russell, “Fikirler tam da domuzlarda olmayan şeydir,” diye araya girdi. Akademisyen ihtiyatlılığıyla da ekledi: “Elbette, bildiğimiz kadarıyla.”

“Eğretileme yapıyordum. Filozoflar çoğunlukla domuzdur. Hegel bir domuzdu. Herşeyin aslında başka bir şey olduğunu göstermek isterler. Kafayı ‘bütün’ kavramına takmışlar. Hangi düşünür bununla boğuşmamış ki? ‘Bütün’ diye bir şey yok, Russell; sadece bir parça şundan, bir parça bundan, bir parça da ötekinden var.”

VVittgenstein son cümleyi söylerken, Russell’ın düşünceleri yine Ottoline’deki genç kadına kaydı. “Hegel’i okumadığını sanıyordum," diye yüklendi Wıttgenstein’a.

“Okumama gerek yok. Alman kafasının ne olduğunu bilirim, bende de bir tane var. Sen Alman kafasının ne olduğunu biliyor musun? Bütün dünyayı emen, açgözlülükten gözü körelmiş bir ağızdır. Arzudan çılgına dönmüş, doymak bilmez bir bebek gibi saldırır, önüne geleni ağzını şa-pırdata şapırdata çiğner. Felsefe delidir, dostum. İnsanı delirten bir mikrop, bir virüs, aşkın bir hastalığız biz. Bu yüzden kendimizi ortadan kaldırmamız gerek." Başını eğdi ve ani bir ilgiyle sıkılı yumruklarına baktı. “Gerekirse, şiddetle."

Russell, şarabının bittiğini anlayınca doğan derin üzüntüsünü bastırmaya çalıştı... “Hâlâ, şendeki bu nefretin, mücadele ettiğin şeyin başka bir biçimi olduğunu düşünüyorum. Fikirlere, onların pençesindeki birinin katılığıyla karşı çıkıyorsun. Kendinin en amansız düşmanı yine sensin.”

“Aa, evet, bunu biliyorum. Mücadele ettiğim düşman benim kendimim. Beni darağacına götürüp assalar sevinirdim. Ama bunu da uzun uzun düşündüm. Bende şehit hamuru yok. Bütün paramı dağıttım, malım mülküm yok, neredeyse hiç dostum yok.”

Russell keyifle, “Ben senin dostunum,” dedi.

“Hayır, Russell, sen dost değilsin. İngiliz olmana karşın, senin ilginç bir kafa yapın var, ama dostum olduğunu söyleyemem. Genelde seni boş ve uçan buluyorum.” Russell kendi kendine sessizce açıksözlülüğün bir erdem olduğunu hatırlattı. “Herşeyimi dağıttım, ama kendimi ***bundan***

kurtaramadım.” Wıttgenstein göğsünü yumrukluyordu; Russell, onun bu harekede gömleğini değil de, bedenini kastettiğini düşündü. “Şimdi bütün yapabileceğim, bir sürü” gence mikrop bulaştırmadan bir deliğe tıkılmak. Makinelerden bihaber, fikir virüsüne bağışıklığı olan, basit insanlardan meydana gelen bir topluluk bulmak istiyorum.”

Russell, acı acı gülümsedi: “Cambridge’lilerin ütopyası: Organik toplum. Yine, o Leavis denilen herifle konuşmuşsun.”

“Leavis? Ondan ne öğrenebilirim ki ben? Adam bakkal mı, yoksa korucu mu olduğuna bile karar veremiyor. Hayır, Russell, Cambridge’i düşünmüyordum. İrlanda’ya, baü kıyısında ufak bir kır evine gitmeye niyetliyim. Aslında Profesör Gardner-Smith’in yazlığına; bir süre onu kullanmama izin verdi. Geri döneceğimi de sanmıyorum.”

“Tek başına mı gidiyorsun?”

“Hayır, Nikolay da benimle gelecek. Beni keyiflendiriyor. Bugün öğleden sonra dersten çıkınca birlikte her zamanki gibi talaş böreklerimizden alıp sinemaya gittik. Bugünkü film çok ilginçti, bayağı heyecanlandım. Nikolay yine konuşup durdu, bir dakika bile konsantre olamıyor, neyse ki hemen susturdum onu. Her zamanki gibi en ön sırada oturmuştuk. Bir an filmde olağandışı bir şey oldu. At sırtında banka soyguncusunu kovalayan bir şerif vardı; atını soyguncunun atının hizasına getirdi, sıçrayıp kötü adamın üstüne çullandı ve onu yere düşürdü. Boğuştular ve tabii şerif kazandı.” Wittgenstein dik dik Russell’a baktı ve birdenbire sesini alçalttı: “Sence de şaşırtıcı değil mi?"

Russell şezlongundan kalktı, alışkın bir bilek hareketiyle onu katladı. “Yatmalıyım. Kendini şimdilik öldürme, Witt-genstein.” Kapıda bir an durakladı. “Sahi, bu İrlanda meselesinde ciddi misin?”

Wittgenstein ona yaklaşıp elini omzuna koydu. Boğuk bir sesle, “Ya ölüm, ya Connacht![1]” diye fısıldadı.

Russell, dönüşte Trinity Sokağı’nı geçip büyük kapıya geldi. İrlanda, diye düşündü kendi kendine; azizler ve âlimler, şehitler ve deliler ülkesi. Bizim kaçık orada tam yerini bulacak.

üç

Küçük bir Rus aristokratı olan Nikolay Bahtin, Wıtt-genstein'ın az sayıdaki yakın arkadaşlarından biriydi. Bahtin birkaç santim kalınlığında, üst kaburgalarına kadar uzanan kırçıllı sakalı ve at yarışı bahisçilerininkine benzeyen büyük ekoseli takım elbisesinden dışarı fırlayan göbeğiyle dağlı insanları andırmaktaydı. Elbisesinin üstüne, neredeyse ayaklarına dek uzanan yüksek yakalı, yumuşak siyah kumaştan bir pelerin giyer ve bu haliyle Cambrid-ge'deki King's Parade'de yürürken kocaman bir kargaya ya da paspal bir emprezaryoya benzerdi. Elmacık kemikleri çıkıktı, karga burunluydu, bütün hareketleri göze batarca-sına teatraldi. Hayatta çok az şeyi ciddiye alırdı, ama tek bir balalayka tıngırtısı onu salya sümük bir insan enkazına döndürmeye yeterdi. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında St. Pe~ tersburg Üniversitesi'nde dil felsefesi okumuş, sonra aynı bölümde ara ara öğretim görevlisi olarak ders vermişti. O sıralarda bütün şehir, ruhani bir heyecan dalgası içinde, eli kulağındaki kıyamet gününün ilk işaretlerini bekliyordu. Üniversite hayau, herkesin teorik tartışmalarla sarhoş olup polemikten başının döndüğü, sonu gelmez birer parti gibiydi. Peygamber taslakları hezeyan içinde sokakları tavaf ederlerken, parklar partal kıyafetli tanrı bozuntularıyla dolup taşıyordu. Kütüphaneler ve sokak kahvelerinde Raspu-tin'in benzerleri kol geziyordu; şairler sokaklarda yankesiciler gibi cirit atıyor, burjuvaların gömlekleri ve içetekleri üzerine şiirler döktürüyorlardı. Şehrin karla kaplı meydanlarına dalga dalga mistisizm yayılırken, herkes bir başkasını iyileştiriyor, uyuşturuyor, zehirliyor ya da hipnotize ediyor gibiydi. Sanki birbirlerini kendi yaptıkları çarmıhlara beceriksizce mıhlıyor ya da kötü niyetlerini gerçekleştirmek için büyü yapıp birbirlerini uzaktan uzağa etki altına almaya çalışıyorlardı.

Şiddet devriydi. Bir yandan sarhoş askerler Bolşevildere işkence etmek için öğrenci yurtlarını basarlarken, öbür yandan okullarını terk etmiş Dostoyevskivari öğrenciler, boğazlanacak yaşlı kadın arayarak döküntü apartman kapılarını kolaçan ediyorlardı. Isa'nın ruhunu taşıdığını iddia eden sağır bir Gürcü, odasına dönmek isterken yürüyerek geçmeye kalkuğı Neva Nehri'nde hiçbir iz bırakmadan sulara gömülmüştü. Bütün şehir yeraltındaydı. Çoğu insan mistik ya da politik bir birliğe katılmıştı, bir sürüsü de aynı anda ideolojik olarak birbirinin zıddı demeklere üyeydi. Aşkın Dirimselcilik Kardeş Melekler Örgütü, Neo-Kantçı

Anarko-Sendikalistler Birliğinin sözde gizli toplantılannı basıp, onlan soru yağmuruna tutmuştu. Bir tramvayın arka koltuğunda, kafası cerrah titizliğiyle kesilmiş bir Yahudi çocuğu bulunmuştu. Ay yüzlü, geri zekâlı çocuklar köylerden kaçırılıyor, sefahat âlemlerini andıran sokak geçitlerinde el üstünde taşınıyor; kendilerinden nefret eden entelektüeller de bu çocuklara tapıyorlardı. Bolşevizmi seçen papazlar, kendilerinin tam aksine dine dönen Bolşeviklerle karşı karşıya gelmekteydiler. Öğrencilerin katıldığı fırtınalı, başdön-dürücü bir kitle toplantısında devrimin ertesi sabah ona çeyrek kala yapılması kararlaştırılıyor, hem geç gelenler hem de küçük bir giriş konuşması için on beş dakika ihtiyat payı bırakılıyordu. Şehrin sayısız manastırında şehvet düşkünü keşişler birbirlerini ve ele geçirebildikleri herkesi vü-cudanndan kan gelinceye kadar kırbaçlıyor, ardından birbirlerinin günahlarını çıkarıyorlardı. Havadan tütsü ve barut kokusu yayılıyordu. Azizle günahkârı ayıran sınır çizgisi yeniden çizilemez biçimde silinip gitmişti: Herkes ya St. Francis ya da Marquis de Sade'dı; ya çivili yatakta uyuyor ya da çivileri köpeklerin kafalarına çakıyordu. Yoldan geçen adı sanı bilinmez kişiler, birdenbire ağızlarından köpükler saçarak kaldırıma yığılıp kalıyorlardı. Bir kısım entelektüel, makinelerin ışıltılı gaddarlığını yüceltip insansız bir geleceğin rüyasını görürken, bazıları da Marx ile Madame Bla-vatsky'nin sentezini yapmaya uğraşıyorlardı. Şişkinlikten iki büklüm olan şehir tir tir titriyor, içi kalkıp Çar'ı ve onun elinden çıkan herşeyi bir defada kusup çıkarmaya çabalıyordu. Bütün dünya bir düşünce idi ve Nikolay Bahtin de işte tam bunu düşünüyordu. Her gece ağzını açamayacak hale gelene kadar içiyor, hatta bu «ınırsız imkânlar cennetinden hiç uyanmamayı diliyordu.

Lenin sürgündeydi, ama ölülerle dirileri yargılamak üzere, cebinde taşıdığı şanlı geleceğin bulutlan üstünde geri dönecekti. Şehir casuslar, muhbirler, attıklan her adımı bizzat kendileri baltalayan, ikili üçlü oynayan ajanlarla kaynıyordu. Bahtın, öğrenciliğinin son yılında aynı anda üç kadınla birlikteydi; kendisine bakılırsa cinsel faaliyet açısından kesat bir dönemdeydi, üstelik üç kadından ikisi polis muhbiriydi. Gerçi bu da oldukça makul bir orandı; kadınlar saçlarını örer gibi yaparlarken sinsice mektuplannı ka-nştırır, kitapların adlarını yarım yamalak ezberler, Bahtin sırtüstü yatarken çırılçıplak üzerinden sarkıp karyolasının altına göz atarlardı. ***Faux naij***[2] bir ifadeyle, neredeyse fincan olmadan da öylece duracak kadar koyu olan kahvelerini içerlerken, onu nazik bir biçimde

devrim sınavından geçirirler, geceyarısı olunca istasyonlardaki gazete satıcılan-nın önünde iri yan yabancılarla fısıldaşmak üzere sıvışırlar-dı. Bahtin, bu oyundan büyük haz alıyor ve sevgililerini politik faaliyetleriyle ilgili gerçeküstü öykülerle besliyordu. Onlara Lenin ile Troçki’nin sevgili olduğunu, birbirlerine iki kez frengi bulaştırdıklannı anlatmış, kendisinin Anasta-sia’yla yattığını, Rasputin’le birlikte de bir enfiye âlemine katıldığını söylemişti.

Bahtin’in politik deneyimi aslında kısa sürmüş ve mutsuz geçmişti. Doğuştan tembel olduğu halde, ezilenlerin savunucusu olduğunu düşününce bile gözleri yaşlarla dolan Bahdn, kararlılıkla müdahale etmeme politikasını izleyen devrimci bir grupçuğa katılarak bu açmazı bir kalemde çö-züvermişti. Bu grup aslında diğer politik örgütlerin eylem yapma konusunda gösterdiği aynntılı dikkati her türlü politik faaliyetten uzak durmak için gösteriyor, ilkeli bir eylemsizlik sergileme çabasıyla kendini tüketiyordu. Bahtın’in onların safında geçirdiği kısa zamanın çoğu yasadışı gösteriler ve yürüyüşlerle geçmişti -bu eylemlere fiilen katılmıyordu ama, marşlar söyleyerek yürüyen gösterici saflan arasında gidip geliyor, kendi grubunun reformist, merkeziyetçi ya da sınıf işbirlikçisi maceralara bulaşmayı reddetmesinin nedenlerini anlatan bildiriler dağıtıyordu. Pazar akşamlan ise banyoda, gösteri yapmamanın yorgunluğuyla, hiçbir şey düşünmeden ter atmakla geçmekteydi. Örgüte biraz da proletaryayla bağ kurmak için girmiş, ama örgütteki üye işçi sayısının çok az olduğunu görünce, gizliden gizliye hayal kınklı-ğına uğramıştı. İşçi sınıfının, ilkesel olarak tarihin evrensel öznesi olsa da, pratikte, devrimci bilinci muhafazakârlığıyla yozlaştırması mümkün olan doğal bir kavrayışı bulunmakla birlikte, doğru yoldan çıkmaya teşne bir kesim olduğunu anlatmışlardı ona. Bunun için, politik faaliyetleri çoğunlukla St. Petersburg’un öğrenci semtinde grubun gazetesini satmakla sınırlı kalmıştı. Gazetede açıklanan grubun programının en önemli maddesi, gazetenin çıkanlmasıyla ilgiliydi. Başlıca makaleler, grubun benzeri görülmemiş ölçüde genişlediği yollu açıklamalara aynlmıştı. Oysa örgütün büyüdüğü doğru değildi, hatta durum tam tersiydi; merkez komitesi bu devrimci yalanı, grubun üye sayısı ampirik olarak yükselmese bile, uluslararası sınıf mücadelesinin gelişiminin günbegün parti çizgisinin doğruluğunu tanıüayacak biçimde geliştiği ve böylece, salt ampirik anlamda bir küçülme görülse bile, örgütün her geçen gün büyüyor olmasının ‘eğilimse!’ anlamda

doğru olduğu gerekçesiyle savunmaktaydı. Buıjuva mantığının yasalanyla partinin gücü ancak otuz-kırk kişi kadar olabilirdi, gelgelelim diyalektik anlamda, dal-lannın ülkedeki her fabrikaya uzandığı aşikârdı.

Bahtin'in proletaryayla karşılaşma uğraşları, hareketin düzenlediği, yaklaşan emperyalist dünya savaşı konulu bir eğitim toplantısında ansızın son buluvermişti. Hayretler içinde, bu konunun partinin politik öncelikler sırasında oldukça önemsiz bir yere konulduğunu gözlemlemişti çünkü. Tarihe sınıf perspektifi yerine ahlaki bir perspektifle bakan liberal entelektüeller ve dindar pasifıstlerden oluşan, tarihsel açıdan miyadını doldurmuş küçük burjuvazinin boşuna medet umduğu şey, yaklaşan askeri kıyımdı. Empeıyalist savaş, diyalektik anlamda en az elli yıldır bir ayağı çukurda bulunan dünya kapitalist sisteminin son ölüm sancıları anlamına geliyordu; dolayısıyla, bu savaşa karşı çıkmak yerine, bunu sevinçle karşılamak gerekirdi. Şaşkınlıkla izlediği la-kaydiktan dehşete kapılan Bahtin, birden ayağa fırlayıp, toplantıdaki yoldaşlarına coşkulu bir söylev çekti. Kendisine göre, sosyalizmin inşasının temel önkoşullarından biri, sosyalizmin kurulabileceği bir maddi zeminin varlığıydı. Rusya'da sosyalist bir toplum inşa etme görevi, ülke ortadan kalkarsa aşırı derecede güçleşebilirdi. Sosyalizmin böylesi bir maddi bağlamdan bağımsız olarak ortaya çıkabileceğini iddia edenler, ona göre ciddi biçimde idealizme kayma tehlikesi içindeydiler. Engels'in maddenin yok edilemezliği savını yaklaşan dünya savaşına uygulamak ve böyle bir savaşın, insan ırkını toptan yok etse bile, sınıfsal açıdan geçersiz olduğunu ileri sürmek imkân dahilindeydi kuşkusuz. Belki Marx ve Engels'in kafalarındaki devrim, şimdiki sınıflı tarih çağı devrini doldurup yumuşakçalardan tekelci kapitalizme doğru yeni bir evrimin başlamasının ardından, şöyle bir-iki milyar yıl sonra falan meydana gelecekti. Ama Bahtin, kişisel olarak, bu bakış açısının Marx ve Engels'in anlaşılması çok güç olduğu genel kabul gören metinlerinin doğru yorumunu temsil ettiğinden kuşku duymaktaydı. Bahtin, bunları söyledikten sonra yerine oturup, heyecanla önerilerinin tartışılmasını beklemişti. Fakat bunun yerine, toplantı bitince kadrodakilerden biri yanma gelmiş ve partinin artık onun eylemsizliğine gerek duymadığını bildirmişti. Zaten, proletaryadan daha fazla proletaıya yandaşlığı yapıp, partinin işçi sınıfını aşağılamasına karşı çıktığı için şüphe altındaydı; bu tavrın, Bahtin gibi egemen sınıfın tarihsel bakımdan yozlaşmış bir üyesine pek de yakışmadığını söylemişlerdi. Yoldaşlarının yanında sesli harfleri uzatıp

heceleri ağzında geveleyerek, kahramanca aristokrat aksa-nını kabalaştırmaya çaba harcayan Bahtin de, bu eleştiriden dolayı özellikle incinmişti.

Bir süre Bolşeviklere katılmayı düşünmemiş değildi, ama onların da elle tutulur başarılar sağlayacaklarından kuşkuluydu. Bu yüzden, içi rahat bir durumda eski bohem hayatına döndü, ağız tadıyla içkisini içip, Çaykovski senfonilerini baştan sona mırıldanarak arkadaşlarını yeteneğine hayran bıraku. Hatta bununla yetinmedi, kendisini dinleyenlerin üzerine bol bol tükürük saçarak Hellenistik dirilişten dem vurdu. Bazen sokaklarda dizlerinin altına kadar uzanan beyaz pileli bir tunikle dolaşıyor, davederde saçına asma yapraklan takıyordu. Platon'dan Nietzsche'ye bütün yazarlan büyük bir heyecanla okuyor, fakat okuduğu her kelimeye inanmak ile hepsini birbirinin aynı süprüntüler olarak görüp bir kenara atmak arasında bocalayıp duruyordu. Beğenisi Tolstoy ile Dostoyevski arasında bölünmüş gibiydi: Sabahlan tertipli, tann korkusu olan dindar biriydi, tuttuğu salaş dairenin küçücük mutfağında sadece köylü yemekleri pişirip bir ikonun önünde kısa süre dua eder, ak-şamlanysa tadı dilli, yırtıcı ve şeytani biri olur, şehveüe sinsi sinsi dolanıp, ateşli geceler geçirirdi. Bir keresinde bir davete vücuduna yaralar açarak gitmiş, diğer konukları yaralarına şarap dökmeye ikna etmeye çalışmıştı. Ama hayatında hiç acı çekmemişti; ruh azabına bir at sineği kadar yabancıydı. Büyük trajedilerin insanı adam ettiğinden bahsetse de, kendisi kederden biraz olsun nasibini almamıştı. Basit, açgözlü, masum, duygusal ve obur biriydi. Toplumsal uzla-şımlara hiç karşı çıkmazdı, çünkü ne olduklarına dair en ufak bir fikri yoktu. Son derece abartılı hayal gücüne hammadde sağlamayan olgu, kişi veya olayları anında yok sayardı. Bütünüyle kurmaca bir kişilikti ve zaten tek gerçek özelliği de, kendisinin bunu adı gibi bilmesiydi.

Bir süre sonra St. Petersburg'un kendisi için bittiğini hissedip Paris'e yollandı, orada birkaç ressamla düşüp kalktı, iki piç peydahladı ve neredeyse açlıktan ölecek duruma geldi. Bu dönemde iştahı yalnızca içkiye, sekse ya da fikirlere yönelikti; yiyecekleri, bayağılık ölçüsünde maddi bularak küçümsüyordu. Kıt parasının büyük kısmını, aşkın, hakikate kestirmeden ulaşmanın aracı olarak gördüğü alkole yatırmaktaydı. Sarhoşken, önceden kolayca kestirilebilecek aşamalardan geçerdi: Önce narsisist bir fantezi dünyasına gömülür, sonra terk ettiği Rusya'yı düşünerek

gözleri yaşarır, ardından tarifsiz bir sinir nöbetine kapılarak kaşınır ve nihayet deli gibi öfkelenirdi. Son aşamaya vardığında çatacak birini aramak üzere çılgın gibi Paris sokaklarına fırlar ve kamavalvari maskaralıklarla geçen gecenin sabahında bedeninde tuhaf yara bereler bularak uyanır, bir kavgaya mı karıştığını, yoksa anlaşılmaz bir psikolojik nedenden dolayı sarhoşken kendi kendini mi yaraladığını hiçbir şekilde haürlamazdı. Bir keresinde, içki bulabileceği bir partiye yetişme telaşıyla zorla bir taksi durdurmuş, birkaç mil gittikten sonra durdurduğu arabanın bir taksi değil, özel bir araba olduğunu, sürücününse ona hayır diyemeyecek kadar korktuğunu anlamıştı. Bazen sarhoşken dünyadaki bütün yabancı dilleri konuşabileceğine inanır, kendisini sözün evrensel yapısıyla mistik bir temas içinde hissederdi. Birkaç kere Champs Elysees’de etrafa endişeyle bakan bir Türk ya da Ispanyolu esir alıp, kendisini anladıklarından kesinlikle emin olarak ağdalı sohbedere dalmıştı.

Bahtin’in yeniden yemeğe dönüşü de mistik bir deneyim olmuştu. Paris’te günlerdir aç geziyordu, öyle ki guruldayan midesiyle sanrılar görme noktasına gelmişti. Böyle günlerden birinde ağız mızıkasını çıkarıp köşebaşında dikilmiş, bir-iki nota üfledikten sonra, deliliğin müzikten daha çok ilgi toplayacağını umarak ayaklarını sürüyüp ayılar gibi dans etmeye başlamıştı. Tam bu küçültücü gösteriden vazgeçecekti ki, biraz uzakta duran yaşlıca bir beyefendinin kendisini ilgiyle izlediğini fark etti. Adam kısa boylu, şiş göbeği ve yıpranmış bir Roma imparatoru büstü misali koca kafasıyla cüceye benziyordu; yüz hatlarında belli belirsiz bir kabalık, gözlerinde domuzu andıran bir iticilik ve ağzının çevresinde gaddarca bir ifade olmasına karşın, Bahtin, sonunda yanına gelip kendini tanıttığında ona çok sıcak davranmıştı. Adam Ingilizdi; Bahtin’in günlerdir tek lokma yemediğini anlayınca, onu zorla Rue de Rivoli’nin ucundaki pahalı bir restorana sürükledi. Bahdn, çok geçmeden bu cömertliğin sadece iyilikten kaynaklanmadığını anladı ve kendini davetçisinin yemek bittikten sonra esaslı bir pislik yapmasına karşı hazırladı.

Yaşlı İngiliz, masanın karşısından Bahtin’e makineli tüfek gibi bir şeyler anlattı durdu; Bahdn de lafların içeriğinden çok tonundan anladığı kadarıyla, adamın bir dizi eğlenceli anekdot anlattığını tahmin etmişti. Adam Oxford’da bir kolejin dekanı olduğunu söyledi ve Rusun akademik ilgi alanlarını sordu. Bahtin’i tam bu sırada masaya gelen bir tepsi dolusu

sulu, zeytinyağı kokulu yemeğe davet etti nazikçe. Yemek yemenin küçük buıjuvalara özgü bir şey olduğu önyargısından hâlâ kurtulamamış bir halde hoş kokulu böbrekten bir parçayı çekinerek ağzına attı ve aynı anda midesi kalkar gibi oldu. Böbreğin yemek borusundan aşağı indiğini hissetmişti; böbrek parçası midesine açılan geçitte biraz durakladıktan sonra birden ivme kazanarak kamının karanlık deliğinin girişindeki zardan geçmiş ve bağırsaklarının derinliklerine dalmıştı. O sırada, kamının altında neredeyse elle tutulur bir yangın açıldığını hissetti; sanki acı veren ukanıklık mucizevi bir şekilde yok olmuştu ve bu duygunun ayırdına daha tam varanıadan, kendisini masadaki yemeklere uzanmış, önüne gelen herşeyi açgözlülükle silip süpürürken bulmuştu. Sanki içinde sızlayan kocaman bir boşluk, dolmak bilmeyen muazzam bir kese vardı ve onun nabız gibi atağını hissediyordu; nitekim, hiç vakit yitirmeden başka bir tabağa uzanmaktan çekinmeyecekti. İngiliz, Bahtin'in yeme arzusunu bu kadar açık biçimde göstermiş olmasından çok hoşlanmış gibiydi; tabaklan durmadan onun önüne sürüyor ve arkasına yaslanıp domuz domuz gülümseyerek bu gösteriyi seyrediyordu. Bahtin'in gözü bir şey görmüyor, doymak bilmeyen midesini yumruk büyüklüğünde etler ve sebzelerle dolduruyordu. Midesi göz açıp kapayıncaya kadar, sanki sıfırdan sonsuza sıçramış, bir kibrit kutusu büyüklüğünden, sonsuz koridorları ve sayısız yan şapelleriyle yankılarla dolu Gotik bir katedrale dönmüştü. İngiliz, karşısındakinin gürültülü ağız şapırtılarını zarifçe şarapla birleştirmiş, Bahtin'in aldığı hazzı neredeyse dayanılmaz bir vecd kertesine ulaştırmışa. Bahtin, son sos kalmalarını da silip süpürüp, yağlanmış çenesini peçetesiyle sildiği zaman, keyifle tatmin olmuş bir âşık gibi arkasına yaslandı, kendinden geçmişçesine etrafına bakındı; sanki Paris şehri ayağa kalkıp üstüne parke taşlı eteğini geçirmiş ve Bahtin'in bu müthiş tatmin duygusunun akşam havası içinde uçup gitmesini önlemek için sıcak harmanisiyle onu sanp sarmalamışü.

\îne de davetçisinin ondan karşılık olarak beklediği sözleri ağzından çıkaımadı. Yaşlı beyefendi de bunu, kuşkusuz benzeri birçok reddedilme deneyinin ürünü olan nazik bir tevekkülle karşıladı. Aslında, Cambridge'de dilbilim bölümünde öğretmene ihtiyacı olduğunu söyleyecek kadar yardımsever davranmakta inat etmiş ve hiç duraksamaksızın Bahtin'i fakülteye tavsiye etmeyi bile önermişti. Bahtin sonunda, velinimetinin ona bahşettiklerine karşılık olarak, işlerine burnunu sokmasına izin vermenin

pek büyük bir ödün olmayacağını düşünüp, içtenlikle teşekkür etti. Dışarıda iyice ılımış hava yavaş yavaş kararırken, arkasına yaslanarak lokantada oturmaya devam etti ve azar azar artan bir neşeyle sonunda ölümü alt ettiğini anladı. O anda Saint Se-bastian'ın oklan üstüne yağmur gibi gelseydi, kendisine zarar veremeyeceklerini bilmenin keyfiyle oklan kendi eliyle bedenine saplardı. Hayatı dipsiz, sonu gelmez bir karanlıkta geçiyor ve bunun değişmeyeceğini biliyordu. Evrende pek çok ölümsüzlük çeşidi (Hıristiyan cenneti, ruhun yeniden dünyaya gelişi, muhteşem bir senfoni bestelemek, ço-cuklannın torunlannı görebilmek, vs.) bulunduğunu düşündü, ama bunların hiçbirisi iyi bir yemeğin aşkın görkeminin verdiği o katıksız erotik titreşimle eş tutulamazdı. Daha sonra Bahtin, Selamet Ordusu Yiırdu'ndaki pis kokulu kümesine döndü; giderken yüzüne soru sorarcasına bir ifade takınmış, hayali bir trompet üfleyip hayali bir davulu çalar gibi yaparak yoldan geçen bir Portekizliye, düşüncesinin doğru yolda olup olmadığını sormuştu.

Bahün tesadüfen rasdadığı bu adamın önerisine uyarak İngiltere'ye geçti, Cambridge'e gitmeden önce de Sout-hampton'da kısa bir mola verdi. Anık kamı, önünde dev bir çıkıntı gibi uzanıyordu: Ciğer, böbrek ve her türlü sakatata müptelâ olmuştu; kasaplardan kilolarca çiğ sakatat toplayıp Mili Road'daki pansiyonuna koşturuyor, tencereye atmadan önce hepsini sevgiyle yanağına bastırıp okşuyordu. Günün her saatinde yemek yemek için yanıp tutuşmaktaydı. Açgözlülükle otel mutfaklarının çevresindeki havayı kokluyor ya da gece yansı bakkal dükkânlannın kararmış vitrinleri önünde dikilip, röntgenciler gibi içeriyi dikizliyordu. Fırınlar onu deliye döndürüyor, rüyasında sessiz, beyaz yiyeceklerin sıra sıra dizildiği cennet imgeleri görüyordu. Çıür çıtır somunlann tombul, bâkir gövdelerini arzuluyor-du delicesine; bir rüyasında ayçöreğine dönüşen dev, kahverengi bir yengeçle erotik bir güreşe tutuşmuştu. En çok, tek başına ve gizli gizli yemekten hoşlanıyordu: Yiyecek polisi tarafından izlendiğini ve onları yine adattığını hayal ederek, sulu, pembe ederle tıka basa doldurulmuş pişkin börekleri kucak kucak odasına taşıyor, kapıyı arkasından telaşla kapatıyordu. Sonra böreklerini mutfak masasının üstüne dizerek, küçük kuleleri, yanm sucuk kangalından bir köprüsü olan, dilden yapılmış pelüş perdelerle süslü hoş, estetik bir yapı kuruyordu. Nihayet şöyle bir geri çekilip çö-melerek eserini bir süre seyrediyor, içinde giderek kabaran arzuyu gemlemeye çalışıyor, o tatlı, dayanılmaz duyguyu bastırınca da

boğuk bir çığlık kopararak yiyeceklerin üstüne çullanıp, masadakileri son kırıntısına kadar silip süpürüyordu.

Cambridge'e yerleştikten sonra ortak bir Rus arkadaşları aracılığıyla Wittgenstein'la tanıştı. Wittgenstein herkesi hayrete düşürerek Bahtin'i son derece ilginç bulmuştu; birlikte uzun saatler geçiriyorlardı ve Bahtin daldan dala adayıp konuşurken onu can kulağıyla dinliyordu. Belki de Ru-sun maskaralıkları kendi gizli arzularını yansıtıyor, aynı zamanda kendini ahlaki açıdan üstün hissetmesini sağlıyordu. Pek çok kadın gibi o da, Bahtin'in önce nefesli bir saz gibi başlayıp belirgin bir geçiş evresi olmadan insanı okşayan bir klarnete dönüşen, kendine özgü fiziksel baştan çıka-ncılığının toplandığı sesinden müthiş etkileniyordu. Bazı zamanlar Bahün, sözcükleri anlamından çok melodisine göre seçiyor, sürükleyici saçmalıklarla dolu mükemmel arpejler üretiyordu. Bu sırada Wittgenstein, bir konserde zor anlaşılan parçayı çözmek için bütün dikkatini toplayan insanlar gibi sessizce otururdu. Kendisi de Cambridge'de sürgün olarak bulunan Wittgenstein, Bahtin'in Ingilizlere hiç benzemeyen gösterişli havasına hemen karşılık vermişti; oysa kendi Tolstoyvari ruhuyla, bu Rusun teatralliğinin ardında bir köylü çocuğunun yatağını kolaylıkla çıkarabilirdi. Bahtin'in kendisini bu denli aşırı bir şekilde teşhir edişinde çekici bir çocuksuluk vardı; öyle ki, gülünçlüğünün farkında olmadığı için çalım satması anlayışla karşılanan bir çocuğu andırıyordu.

Çökmek üzere olan iki hanedanın ürünü, miyadı dolmuş yönetici sınıfların evlatları olan bu iki filozof, birbirlerine hem benziyorlar hem benzemiyorlardı. Bahtin, zayıf bir buıjuvazisi, kültürden ve uygarlıktan nasibini almamış kara cahil bir otokrasisi olan bir ulusun oğluydu. Rusya'da özgürlük yeralündaydı, açtı, yasadışıydı, adı sanı yoktu ve zorba bir rejimin baskısı altındaydı; ancak yüzyıllara daya* nan bir burjuva kültürüne sahip olmadığından, henüz kendini denetim altına almayı öğrenememişti. Rus sansürü hâlâ, devlet müdahalesine gerek kalmadan, anarşiyi avucunun içine alacak şekilde eğitilmiş kültürlü bir ego da değil, bürosunda oturan bir bürokratta somutlanıyordu. Rusya kültürsüzlükten boğulurken, Wittgenstein'ın Viyana'sı kültürden nefes alamıyordu. Rusya'da ruh, tayını mahpustaki kadar kıt olduğu halde coşup kendinden geçerken, Viya-na'da yüzyılların şaşaalı molozları altında çürüyordu. Viyana donuk, pörsümüş, tadı kaçmış bir yer, gizli ihtirasların ve sanatsal banalliklerin arenasıyken;

kim bilir kaç verst kaplayan buzların üstünde uzanan eprimiş Rusya aç, çıplak ve sivil kurumlara hasret bir haldeydi. Rusya'yı bir arada tutan yalnızca Çar'ın merkezi aygıtıydı ve ona indirilecek ölümcül bir darbe özgürlük demekti. Hakikat ruhu, Rus hayatının derme çatma maddi yüzeyinde sanki ince bir zarı delecekmişçesine ateşler içinde yanıyordu; bazen açlık yüzünden fantastik haller alıyorsa da harareti dinmiyor, ne kadar prangaya vurulursa o kadar elle tutulur hale geliyordu. Kitsch'e ve kendisinin de inandığı yalanlarına gömülen Habsburg Viyana'sı ise hakikatin anlamını yitirmişti. Hiçbir şey göründüğü gibi değildi: Can dostu sanılan kişiler şantajcı çıkıyor, içlerine başka içkiler katılan viskiler bozuk bir tat veriyordu; şehir sanki peruklar, camgözler, takma uzuvlar salgınına uğramıştı. Koyu Yahudi-karşıtlannm utangaç Ya-hudiler olduğu anlaşılırken, hisse senetleri değer kaybettikçe Yahudi-karşıtlığı yükseliyordu. Burjuvaların evleri ağzına kadar hurda doluydu: deniz kaplumbağası kabuklan, altın kaplama alçı oymalar, çok parçalı rokoko aynalar, çok renkli Venedik camlan, gerçek insan büyüklüğünde tahtadan zenci heykelleri, vb. Viyana üslûplar, parşömenler, karalamalar, arabeskler, kültürel grafitiler ormanında havasızlıktan boğuluyor, polikrom ve cilalı deri kokuyordu. Herşey başka bir kılığa bürünmüştü: Kireç boyalı tenekeler mermer, sıvalar parlak su mermeri, kahvaltı bıçakları Türk hançeri, kül tablaları Prusya miğferi, termometreler tabanca niyetine gidiyordu. Cenaze törenleri sirk geçitlerine, bankalar Gotik katedrallere benzemekteydi. Şehir çöp ve pislikten tıknefes olmuş, beni temizleyin diye feryat ediyordu. Edebiyat dergilerindeki dilin ağdalılığı arttıkça artıyor, kreması fazla kaçan pastalar gibi kendi aşırılığı altında çöküyordu. Politik atmosfer keskinleştikçe, şehirde acımasız bir boşvermişlik hâkim oluyordu. İmparator Franz Josef, "Viya-na'nın keyfi yerindeyse, bilin ki durum gerçekten ciddidir," diyor, hiciv yazan Kari Kraus buna, "Berlin'de durum ciddi ama ümitsiz değil, Viyana'da ümitsiz ama ciddi değil," diye karşılık veriyordu. 18V3'teki korkunç mali çöküntü sonucu aileler toptan mahvolmuş, bir sürü yurttaş intihara sürüklenmişti; Viyana'nın bu felakete cevabı ***Die Fledermaus*[3]*'tu.*** Viyana sakinleri karmakanşık vals müzikleriyle dans ediyor, sonra evde çocuklannı neşeyle havaya fırlatıp, kanlanna frengi bulaştınyorlardı. Orta sınıflar gürbüzleştikçe yüzleri ışıldıyor, ama içeriden kuruyorlardı. Şehrin dört bir yanında uzuvlar küçülüyor, vajinalar kuruyor, penisler aşağı bükülüyordu. Halk öksürüp kekeliyor, hayali kanser ve sahte gebelik vakalan görülüyor, Sigmund Freud'un hizmederi bekleniyordu.

Viyana kültür denilen erotik bir rüyanın pençesindeydi ve Freud bunun, bedenin bastınlması anlamına geldiğini ilan etmişti. Bahtin’in duyulara beslediği sevgi, politik zorbalıkla uyuşmuyordu; Viyana’nın valsleri ve kremalı pastaları ise, ölmekte olan bir neslin son lüks istekleriydi. Kendine özgü bir kültürel üslûptan yoksun buıjuva Viyana, çaresizce geçmişi taklit etse de, psikolojik geçmişini bilinçdışına itmiş ve Freud’dan, özgür olmak için geçmişin hatırlanması gerekir, uyarısını almıştı.

Viyana’nın orta sınıf kadınlan öyle hantal elbiseler giyiyorlardı ki, yardımsız giyinmeleri imkânsızdı. Haftada seksen saat çalışan Viyanalı fabrika işçisi kızlar, doğru dürüst bir yatakta uyuyabilmek için avukatlar ve bankerlerle yatıyorlardı. Şehir evsizlikten mustaripti. İnsanlar teknelerde, mağaralarda, istasyonlardaki banklarda yaşıyor, hatta ağaçlarda uyuyorlardı. Şehir dışındaki köşklerin oda hizmetçileri* sabahlan perdeleri açtıklarında çimenlerde uyuyan ailelerle karşılaşıyorlardı. Üst üste yığılmış, üstü başı paramparça insanlarla dolu halka açık parklar deprem geçirmiş gibi görünmekteydi. Fazla yatağı olan kim varsa kiraya veriyor, kiralar bir işçinin gelirinin dörtte birini yutuyordu.

Küçük Ludvvig VVittgenstein şapkası ve kısa pantolonuyla şehrin sokaklarında babasının elinden tutup dolaşırken, dükkân girişlerinde ayakta kestirmeye çalışan genç insanların perişan yüzlerini seyrederdi. Bakıcısı onu, işsizlerin horlayan aslanlara ve uzanmış yatan maymunlara gıptayla baktığı hayvanat bahçesine götürürdü. Şehirde hiç görmediği, ancak isimleri onda hayvanat bahçesi hissi uyandıran proleter mahalleleri vardı: egzotik yaratıklarla ve keskin kokularla dolu, karanlık, esrarengiz yerler, maymunların kıçı gibi çıplak ve kaslı insanlar. Orada işlerin nasıl döndüğünü bilen insanlar vardı. Babası milyoner bir sanayici, bir Habs-burg finansman ve imalat devi, yani işlerin nasıl döndüğünü bilenlerdendi. Babası gençken tavernada kemancı, bir kanal teknesinde dümenci, barmen, gece bekçisi olarak çalışmış, bir yetimhanede tenor korno öğretmenliği yapmıştı. Ludwig yedi yaşındayken, tamamen kibrit çöplerinden bir dikiş makinesi yapıp çalıştırmayı bile başardı. Yiv açan, pır pır eden, işleyen ve bir şeyleri birleştiren herşey onu büyü-lüyordu. Mühendis olarak İngiltere’ye ilk gittiğinde, Glos-sop laboratııvannda uçurtmalarla, Manchester Üniversite-si’nde ise uçak motorlarıyla deneyler yapacaktı. Bu makinelerde temiz ve basit bir şeyler, onun Yahudi ciddiyetine hitap eden

yalın bir güzellik görmekteydi. Sonraları, dilin dünyaya nasıl eklemlendiğini ve ikisinin birlikte gerçekliği iç yapısı içinde resmedebilecek şekilde nasıl işlediğini gösterecekti. Dilin işleyişi iç içe geçmiş dişlilerinkine benziyordu; dil makinesindeki dişlilerin bazıları boşa ve serbestçe dönüyor, önemli bir şey söylenmediği halde söylendiğine inandırarak bizi aldatıyorlardı. Metafizik olan ***buydu.*** Anlama, sizin yaptığınız, parmağın kıvrımında ya da bileğin alışkın hareketinde hissettiğiniz bir şeydi. Bilgi, niçini bilmekten çok, nasılı bilmekti. Dünyada şeylerin içsel yapılarını yöneten bütün kuralların toplandığı bir yer vardı, bu da matematikti. Matematik, insan ırkının anadiliydi, bütün dünya ona çevrilebilirdi. Matematik bir tür manastır; bakir, disiplinli ve bütünüyle gerçek bir manastırdı. Yani, Viya-na'nın olmadığı herşey.

Matematik, sessizliğe adanmış bir Trappist[4] manastırıydı. Hakkında konuşulamayacak şeyler vardı; aslında gerçekten önemli olan hiçbir şey hakkında konuşulamazdı. Witt-genstein, sonraları Cambridge'de, “Benim yapıdanm, biri yazılı olmayan iki bölümden oluşur. Önemli olan da yazılı olmayan bölümdür,” demişti. Dil, dünyanın nasıl olduğunu resmediyordu, ne var ki, ***nasıl*** göz kendisini görüş alanı içinde temsil edemiyorsa, bunu ***nasıl*** yaptığını resmetmek de imkânsızdı. Göz gibi dil de, bir alanın içindeki bir nesne değil, o alanın sınırıydı. Dilin sınırları üzerinde düşünebilirdiniz, ama bunu dilin kendi içinden yapmanız gerekiyordu ki, bu da saçma bir paradokstu. Bir şeye bakarken kendinizi görmeye çalışmaya, bir maşayı kaldırmak için aynı maşayı kullanmaya benziyordu bu. Ya da Kızılderililerin, çıkuğınız merdiveni dik tutmaya çalıştığınız ip oyunu gibi bir şeydi. Wittgenstein, arkasına ölümün karanlığını alarak dilin en ucunda duruyordu; dili tutulmuştu. Mesela, el sallayarak, gülümseyerek ne demek istediğinizi gösterebilir, ama söyleyemezdiniz. Sözün sınırlarını aşan şey, hakkında hiçbir şeyin söylenemeyeceği Tann'nın karanlık uçurumuydu. Sözün ötesindeki İbrani Yehovası'nın sureti çizilemez-di. Tanrı, halkından uzaklanmış, onlara arkasını dönen gizli bir Tann'ydı; onun karanlığının içinde bir yerlerde bolca umut ve sevgi vardı, ama bizim için değildi bunlar. Etikten söz edemezdiniz; etik, yaptığınız bir şeydi. Ancak dilinizin sınırlarına dikkat çekerek, sessizliğe büründüğü yerlerin altını çizerek, ufukta bir an yanıp sönen güneş ışınlan gibi, asıl önemli olan şeyin bir anlığına gözükmesini sağlayabilirdiniz. Dili un ufak olduğu yere kadar sürükleyip neler olduğunu görebilirdiniz. Belki de hakikat ancak, dilin

kendisini yakarak kurban ettiği ateşin o kısacık alevinde, kendisini havaya uçururken yükselen panltıda bir an için görülebilecek bir şeydi.

Viyana’yı o korkunç tumturaklılığından matematik kurtaracaktı. Freud belirsizliğe dikkatle kulak kabartırken,

Wîttgenstein ve mantıkçı pozitivistler, iflah olmaz ölçüde eğretilenmeli dilimizden belirsizliğin son izlerini de silip atmaya uğraşıyorlardı. Kremalı pastalarla ve şişkin bedenlerle dolu bu Habsburg İmparatorluğu’nda herşey tam ve tekil, saf ve yekpare olmalı, Avrupa temizlenmeli, dezenfekte edilmeli ve bir sisteme indirgenmeliydi. Kendi gücüyle başı dönmüş burjuvazi, artık gerçeği fanteziden, bir Grek vazosunu lazımlıktan ayırmaktan acizdi, ama Viyanalı entelektüeller bunu onlar adına kaba kuvvetle yapacaklardı. Keşişva-ri oğulların oluşturduğu bir kuşak, aşırı besili babalarına Ödipal bir darbe indirdiler. Mücadelede yenik düşen ve gö-zükara olanlar intihar ettiler; Wittgenstein’ın üç erkek kardeşi de bunlar arasındaydı. Ludwig’in ailesinin evi konservatuarı andırıyordu: Çocukken Brahms, Mahler ve genç Pablo Casals’ın dizlerinde oturmuş, Ravel, ***Sol El İçin Konçertosu'nu*** Ludvvig’in sakat piyanist kardeşi için bestelemişti. Mağarada yaşayan ve açık havada uyuyan insanların şehrinde, özgürlüğün ve duygunun özü olarak tapındıkları müzik, Viyanalı alçakların son sığınağıydı. Schoenberg, acımasız bir tonal sistem kurup, Bertolt Brecht’in ***bockunmt***[5] yapılmak üzere doğranacak bir atın kişnemesine benzettiği besteler yaparak şehirde infial yaratmıştı. Kahvenin ve Ka-raorman pastasının tersine, tüketilmesi imkânsız bir müzikti bu. Önemli olan duygu inceliği değil dürüstlük, bir teknisyenin malzemesinin mantığına duyduğu katı saygıydı. Adolf Loos, yalın, işlevsel bir mimari yaratmış, cephesiz, eğrilerin yerlerini dikdörtgenlere bıraktığı binalar yapmıştı. Kari Kraus gazetesinde yazdığı taşlamalarla çirkefe batmış dile ateş püskürüyordu. Yeni kahramanlar zanaatkarlar ve mantıkçılardı. Wittgenstein bu iki mesleğe de dahildi. Mühendisti ve mühendislik işçilere en yakın orta sınıf mesleğiydi. Kavramlar, ölümsüz hakikatin aynaları değil, pratik sorunları çözmenin araçlarıydı; felsefe dua etmekten çok patates soymaya benziyordu. Freud, Viyana sakinlerini, çocuklardaki cinsel arzulan açığa çıkardığı için değil, daha çok zihnin kendisini analize açık, bilinçdışının mekanizmaları tarafından yönetilen bir şey olarak gösterdiği için kızdırmıştı. Wittgenstein daha sonra, “Üzerinde konuşulama-yan şey

konusunda susmalı,” diye yazacaktı ve bu, Viyana'da en çok seks açısından geçerliydi. Şehirde yaşayanlar seksten çok ender olarak söz ederler, ama akıllanndan hiç çıkarmazlardı; gerçeklik ile onun temsili arasında adı konmamış bir uçurum vardı. Freud, Viyanalılann elinden romantik idealizmlerini alırken, Schoenberg de müzik fantezilerini çalıyordu; kürklerinin ve pelerinlerinin altında dilin mutlak sının olan, acı çeken, boyun eğmeyen bir beden yatmaktaydı. AvusturyalI Marksistler bu tür bastınlan bedenlerin bir başka örneğine, resmi politikanın farsı alanda ezilen proletaryaya dikmişlerdi gözlerini. Freud, psikodk fantezinin kökenini bedenin derinliklerinde ararken, Viyana’dan elli mil uzakta doğan ve bir süre bu şehirde yaşayan genç Hitler, bu psikotik fantezileri faşizmle harmanlayacakü. Freud’dan sonra cinsellikten, gerçekten söz edilebilir hale gelinmiş ve orta sınıf bu fırsaü geçmişten öç alırcasına değerlendirmişti. Psikanaliz, çözüm önerdiği problemin bir parçası olmuş, tedavi etmeye uğraştığı psişeyi iyice alevlendirmişti.

VVittgenstein, İngiltere’den bir süreliğine kaçıp Avusturya’ya döndü. Bir köyde öğretmenlik yaptı, sonra Viyana yakınlarında Hütteldorfdaki bir manasürda bahçıvan yardımcısı olarak iş buldu. Manastır hayatının huzuru ve yeniden elleriyle çalışmak hoşuna gidiyordu. Hütteldorfta yalnızca bir avuç ya$lı keşişle, birkaç genç papaz adayı vardı ve hemen hiç ziyaretçi gelmiyordu. Wittgenstein, görme ve tat alma duygusundan yoksun olarak derin bir çukura gömülmüş gibi, sadece kendi bedeninin ritmini ve zaman zaman yukarıda gezinen ayakların uzak seslerini dinleyerek, sessizce günlük işlerini yapıyordu. Organlarının dokunaçlar gibi tutundukları şeyleri bıraktığını, gezegenin ücra bir tepesindeki bir Arşimed noktası üzerinde yavaş yavaş ufalana kadar sallandığım hayal ediyor, büyük bir sevinçle önemsizliğinin tadını çıkarıyordu. Her gün el arabasıyla iş görüyor, bir papaz ihtimamıyla çalıları budayıp odan üst üste yığıyor ve bunların üzerinde taşıdığı ölüm izlerine dokunuyordu. Bütün hareketleri biricik ve amaçsızdı, kendisi için ayrılan yeri doldurduktan sonra uçup sonsuzlukta kayboluyordu. Kendisini, insanlan deliye döndüren arzudan kurtarıyordu. Baktığımız her yere arzu sızmış, tarih arzuya batmıştı. Her nesne, niyetlerin ve sonuçların dev imparatorluğuna, nedenselliğin korkunç egemenliğine kilidenmiş bir iştahın meyvesiydi. Heybetli bir memeden koparılan insan ırkı, ülseri yüzünden iki büklüm bir adam gibi merkezindeki boşluğun üzerine kadanmıştı. Bunun en küçük parçasında bile köklü bir değişiklik

yapılamazdı: Devrim bir başka heyecanlı Viyana belagatinden, lanetlenmişlerin bir başka fantezisinden öte bir şey değildi. Acısız arzu olamazdı ve arzu önü alınamaz bir şeydi. Özlemler ağı bir gevşetilebilse, sebepler şurada burada sonuçlarından bir kopanlabilse, bir an için tarih denilen kâbusun elinden sıvışıp kaçabilirdik.

Tabii Wittgenstein'ı arayıp buldular ve yeniden Camb-ridge'e getirdiler. O da kolej odasındaki mobilyaları kınla-bilecekleri korkusuyla dışanya attı. Nereye baksanız bir çöp yığınıyla, bir dağınıklıkla karşılaşıyordunuz; öğretim üyeleri, vaklayan, cikleyen, gıdaklayan bir dolandırıcılar ve şarlatanlar güruhuydu. Sonra Wittgenstein, kâğıtlarının yanabi-leceğinden korkmaya başlayınca, onları kilitlemek için küçük bir çelik kasa satın aldı. Fakat çok geçmeden, çürüyeceğinden endişelenip kasayı da fırlatıp attı. Kendisini yazmaktan alıkoymaya uğraşıyordu, çünkü yazmak da bir arzu biçimiydi. Ona bedenini hatırlattığı için şemsiyeleri ve koltuklan sevmezdi. Her gün sinemaya gidip selüloitle kendinden geçmeye çalışıyordu. Bir gün bir arkadaşı, Senato binasının merdivenlerinde fotoğrafını çekerken, VVittgeıistein ona nerede duracağını sordu. “Ha, oralarda bir yerde,” diye cevaplayan arkadaşı, rastgele bir yeri işaret etmişti. YVıttgens-tein odasına dönünce yere uzandı, heyecanla kıvranıyordu. ***Oralarda bir yerde.*** Bu deyiş, önüne koca bir dünyayı sermişti. 'Şu taşın beş santim solunda,' değil, ‘oralarda bir yerde’. İnsan hayau kesin değil, yaklaşık ölçülerle sürüp gidiyordu. Bunu daha önce niçin anlamamıştı? Dili belirsizliklerden anndırmak istemişti, oysa bu, fincanın kulpunu bir işçilik kusuru diye görmeye benziyordu. Esneklik ve belirsizlik kusur değil, işlerin yürümesini sağlayan şeylerdi. Güneşten uzaklığımızı milimi milimine ölçmemiz gerekli miydi? Ufukta aynı çizgide ve pürüzsüz uzanan bir buz silsilesi düş-lemişti. Güzel bir düştü, ama orada yürüyemezdiniz. Sürtünmeyi unutmuştu. Demek ki geriye dönmeliydi, kaba toprağa!

Güzellik ve basidik hâlâ vardı, ama bu, matematiğin güzelliği ve basitliği değil; yaklaşık olarak yaşayan, belirsizlikler ortasında rahatça hareket eden sıradan insanlann ha-yatlanndaki güzellik ve basitlikti. Dünyanın ya da dilin tek bir içsel biçimi yoktu. Dil, dünyaya alkışlamaktan küfür etmeye kadar birçok biçimde tutunmaktaydı. Gizli bir özü yoktu, farklılıklardan oluşan bir Babil kulesiydi dil. Habs-burg İmparatorluğu da Almanlar, Slovaklar, Rumenler, Slo-venler, Sırplar, Transilvanya Saksonları, Hnvatlar, Çekler,

Polonyalılar, İtalyan Iar, Macarlar ve diğerlerinden oluşan yönetilemez bir ***melange***[6] idi. Felsefe bu farklılıklardan nefret ediyor, İmparator Franz Josef gibi örsle dövüp hepsinden bir birlik çıkarmaya çaba harcıyordu. Felsefe, yaşamayan ve yaşatmayan bir terörizm biçimiydi. Kadın-erkek, bütün insanlardan imkânsız bir anlık talep ediyor, dilinin cazibesiyle büyülenenleri deliliğe ve çaresizliğe sürüklüyordu. Öte yandan, evlerindeki ve kiralık dairelerindeki insanlar birbirlerine küfür edip söz veriyor, ağlayıp sevişiyor, mutlak-lıklar olmadan da kıt kanaat geçinip gidiyorlardı. Nihai güzellik buydu, matematik değil. Altında hiçbir şey yoktu; neyse oydu. Devrim rüyası görenler, bütün bunlann altında bir çırpıda ele geçirilip hepsini dönüştürecek tek bir güç ya da ilke olduğunu sanıyorlardı. Bu, zihnin doğal bir hastalığıydı; bütün bunlann altında aslında hiçbir şey bulunmadığını, imparatorun çıplak olduğunu kabullenmek ne kadar zordu! Böylesi bir düşünceyle karşılaşan zihnin başı döner, dengesini korumak için nihai bir temele sarılırdı. VVittgens-tein, tam da iyileştirmeye çalıştığı şeyden mustarip olduğu için, bu hastalığa bir çare önerebilmekteydi. Salt buzu özlüyor, manastır hayaunın hasretini çekiyordu. Sıradan insan-lan seviyor, ama hiçbirini tanımıyordu. Astımlı hizmetçisinin burnunu çekip gırtlağını temizlemesi Wittgenstein’ı tiksindiriyordu. Yahudi kökenliydi ve onun doğduğu şehirden hem Siyonizm hem de ölüm kamplan çıkacaktı. Hider, Viyana Belediye Başkanı Kari Lüger’in fanatik Yahudi düşmanlığından çok şey öğrenmişti. Yaşamak ve yaşatmak, hayatta kalmanın temel koşuluydu; oysa bu, ezilenlerin ıstırabının kefaretini asla tek başına ödeyemezdi. Bunun için Ye-hova’nın şiddetli, dayanılmaz sevgisine ihtiyaç duyuluyordu, ama o da yoktu. Felsefe gibi Tann da zihnimizin kurtulamayacağımız bir hastalığı, gerçekleşmesi imkânsız bir bütünlük düşüydü, insanlığın sefaletinin bedelini yalnızca amansız bir güç ödeyebilir, bu da onu daha derin sefalede-re itmekten başka bir sonuç vermezdi. Böylece Wittgenste-in, Yahudi babasından, asimile olmuş Protestan döneği babasına dönmüştü: Tek çözüm, tarihten ümidi kesmek ve kendi ruhunu kurtarmaktı. Bunu, yönetici sınıfın küstahlığının anıtı durumundaki Trinity College’ın büyük kapısının gölgesinde başarmak imkânsızdı. Bahtin’i de yanına alarak İrlanda’ya kaçacaktı. Bahtin’i istemişti, çünkü yanında bulunmasına tahammül edebileceği başka kimse yoktu. Herkesle her yere gitmeye hazır Bahtin, bu öneriyi hemen kabul etmişti.

1

Connacht, İrlanda'nın bir ilidir.

2

(Fr.) Sahte bir çocuksuluk tanıyan.

3

İlk olarak Viyana’da 5 Nisan 1874’te sahnelenen, Johann Strauss’un bizim ülkemizde *Yarasa* adıyla oynanan opera oyunu.

4

Başkeşiş Aımond de Rance'nin yönettiği La Trappe Manasta ı’nda, 1660'Iardaki reform hareketlerinin ardından Cistercium Tarikatı’nın vyeleri bu adı almışu. Trappistler katı bir biçimde sessizlik, dua, kol işçiliği ve mün-zevilik ilkelerine uygun bîr hayat sürerlerdi.

5

(AJm.) Sosis.

6

(Fr.) Karışım.

DÖRT

Peder Aidan Flanneıy, Dublin’in O’Connell Sokağı’nda-ki Sl Columba Kilisesi’nde toplanmış cemaatine, şeytanın yeryüzünde gezineceği ve yalnızca kutsal mumların yanacağı üç karanlık günü hatırlatmaktaydı. Sözlerinin sonuna doğru süslü bir eğretilemeyle, şeytanın serbest kalması ile İrlanda cumhuriyetçiliği arasında belli belirsiz bir benzerlik bulunduğunu ima etmişti. Bu sırada mihrap oğlanı, pederin omuzlarına işlemeli, altın püsküllü bir pelerin geçirdi ve gümüş zillerden oluşan barok demeti Peder Flanneıy’nin havaya çizdiği haç işaretine göre üç defa yukarı aşağı sallamak üzere alelacele mihrap merdivenlerinden aşağı seğirtti. Takdis töreninin sessizliğinde, dışarıdaki O’Connell So-

kağı'ndan gelen ayak sesleri işitilebiliyor, mihrap görevlisinin zili her çalışından sonra da yüksek sesle Irlandaca bir komut verildiği duyuluyordu. Connolly’nin Yurttaşlar Ordusu, büyük günün provasını yapmaktaydı. O günlerde hiçbir şeye aldırış etmeden Dublin Kalesi’nin surlarının dibinde talim yapıyor, çekinmeden surların kalınlığını ölçüyorlardı. St. Columba Kilisesi’nin merdivenlerinde, kakalan kıçlarına yapışmış, viskiyle uyutulmuş bebekleriyle, dağılacak cemaatin hayırseverliğine seslenmeye çalışan, göğüsleri yan yanya açık genç dilenci kadınlar duruyordu.

Dublin, tüberkülozdan ve kötü beslenmeden kınlan ölü bebeklerle dolup taşımaktaydı. Kabuk bağlamış mosmor bedenleriyle sokaklara bırakılan çocuklar öbek öbek telef oluyorlardı; yeni doğmuş bir bebeği Glasnevin Mezarlığı’na gömmek bile bir haftalık ücreti götürmeye yetiyordu, tabut ve cenaze arabası kirası ise ateş pahasıydı. Ucuz, adi kiralık odalar, sıçan suratlı insan müsveddeleri ve yalınayak kimsesiz çocuklarla tıka basa doluydu. Altı-yedi kişinin barındığı odalarda aile hayatını sürdürmeyi becerenler, büyüyüp kemik yapısı bozuk ergenler, uçuk benizli, çilli oğlanlar ve kamburu çıkmış omuzlan, asabilikten birbirine kilitlenmiş kalçalanyla kızıl saçlı kızlar haline geliyorlardı. On dört yaşındaki bir kız ya Dublinli yoksullar arasında hayırsever patron diye ün yapmış Jacob’un bisküvi fabrikasında çalışıp haftada yedi şilin kazanır ya da Bakire Meryem’e benzemeye çalışmaya son verip, Dublin’in kırmızı fener semti Mon-to’da kendini satmaya başlardı. Başkentte konaklamış beş bin gürültücü İngiliz askerinin uğrak yeri olan Montgomeıy Sokağı civannda

işler iyiydi. Tyrone Sokağı'nın bir ucundaki orospular, Paris parfümü kokan gece elbiselerini giyer ve terzileri tarafından sürekli ziyaret edilirken, sokağın öbür ucundakiler yağmurluktan başka şey giymez, ara sıra piyasayı kızıştırmak için dalgın dalgın önlerini açarlardı. İrlanda'nın ayıbının ya da erdeminin kanıtı olarak, Dublin'de Londra'dakinin iki katı daha fazla fahişe tutuklanmıştı. Talihli gençler ise, ustalarının iyi niyetini istismar etmemek, kimseyle düşüp kalkmamak ve sık sık birahaneye gitmemek koşuluyla çırak olarak şehrin geleneksel zanaatlarından birine, matbaacılığa, tuğlacılığa, ipek dokumacılığına ya da sıvacılığa kapağı atabilirlerdi. İşverenler on çırağı bir odaya, bazen de ikisini bir yatağa tıkıştırıyor, 'efendim' demeyi unutanları para cezasına çarptırıyor ve evlenmelerini yasaklıyorlardı. Bazen bir sürü çırak, gevşek yangın önlemlerinin kurbanı olarak Glasnevin Mezarlığı'nı boyluyordu. Ne sözleşmesi olan ne de mesleğinin inceliklerini kavrayabilen genç kızlar, en sonunda şehirdeki on üç bin ev hizmetçisinden biri olup çıkar ya da terzi, şapkacı ve hizmetçi saflarının sayısını kabartıyorlardı. Erkek çocukların çoğu Dublin'in erkek işgücünün yansını oluşturan sıradan emekçilere dahil olup, yabancı bir gözlemcinin 'belirli bir mesleği olmayan, herşeye razı, ama hiçbir işe yaramaz insanlar' diye tanımladığı sınıfı oluşturuyorlardı. Bir eşeğin sırundaki haçı bile çalmaya hazır bu insanlar, ülkedeki en hızlı ayin ününe sahip olan ve katedral niyetine kullanılan kilisede saat on ikide yapılan pazar ayininde arka sıralara doluşurlardı.

Sanki yabancı bir istihbarat servisinin yerli halkı izlemek üzere diktiği köşeli parlak sütunlara benzeyen George dönemine özgü binalann gölgesinde, papazlar, Rus Bolşevik Kari Marx'a lanetler yağdınyor, mastürbasyon yapan gençleri ebedi cehennem azabıyla tehdit ediyorlardı. Halkın yansı cinsel baskının kıskacında kıvranır dururken, diğer yansı kitlesel yeniden üretimden serseme dönüyordu. Anneler, hastalık derecesinde evlatlarının geleceğinden kaygılanıyorlardı; bu çocuklar, iri göğüslü, nüfuzlu kadınların yönettiği on sekizinci yüzyıldan kalma salonlarda, yumuşak çıtırtılarla yanan şamdanların altında toplanıp Winchester ile Harrow'un[1] faziletlerini karşılaştırırlardı. Kızlan da kaleye son katılanlar üzerinde kıkırdayarak dedikodu yaparlar; Yüzbaşı Alisdair Bosanquet'in kıllı, güçlü kolları ile çıkık kalçalı, haydut kılıklı Teğmen Jeremy Chapman hakkında uzun uzun konuşurlardı. Hiçliğin başkenti Dublin, boynunu Avrupa'ya, İskandinav kuruculanna ve Ingiliz sahiplerine

uzatmış, kıçını da soğukkanlılıkla arkasındaki boş bataklığa dönmüştü. Londra ve Paris karşısındaki biricik üstünlüğü, oradan dışan çıkmanın kolay oluşuydu. İrlanda iki ulustan oluşuyordu: Belfast'tan Cork'a doğu kıyısı boyunca uzanan şeritteki denizciliğe dayalı ekonomi ile şu yeni icat metanın, yani paranın harcanmayıp faize verildiği, evde kalmış kızlarla bekârlann sabırla babalarının ölmesini, çiftliğin onlara kalmasını ya da çeyiz parasının çıkmasını bekledikleri iç bölgelerdeki kırsal, geçimlik ekonomi. Dublin'de önemli olan yer, öbür uçtaki, yirminci yüzyılla bağlantı kurduğu limanıydı; şehirde ne olduğu değil, şehre neyin girip çıktığıydı aslolan. Çıkanların çoğu İngiltere'ye gittiği gibi, gelenlerin çoğu da İngiltere'den gelirdi. Şehri ziyaret edenler herhangi bir duman ya da sanayi bölgesi olmamasını çok hoş bulurlardı: Birkaç bira imalathanesi, bir bisküvi fabrikası, bir kale, kışla ve en önemlisi, çok geniş bir gecekondu mahallesinden ibaret olan Dublin, aşın büyümüş, sermayesi az bir köydü. İç bölgelerde nüfus günden güne eriyordu. Halkının neredeyse yarısı ülke dışında yaşayan İrlanda, yanan bir bina gibi boşalmaktaydı.

George döneminin izlerini taşıyan şehrin ölü yüreği oyulup canlı enkazla doldurulmuştu. Egemen sınıf revaklı, yelpaze pencereli, trabzanlı malikânelerini boşaltarak banliyölere çekilmiş, çürüyüp dökülen bu binalarıysa yoksullar işgal etmişti. Başkent, fare boku içinde yaşayan perişan ayak takımının barındığı azamedi bir tuğla ve granit yığınından ibaretti. Nüfusun yaklaşık yüzde kırkı ısısız, ışıksız ve susuz tek odalarda yaşayan ailelerden oluşuyordu. Dub-linlilerin üçte birinden fazlası Grand ile Royal kanalları arasında uzanan pis kokulu gecekondu semtlerinde oturuyor, halkın yarısı diğer yarısının eskilerini giyiyordu. İrlanda Valisi Teğmen'in karısı Lady Aberdeen öncülüğünde hareket eden Ulusal Kadın Sağlığı Birliği, yayınladığı bir broşürde, kaymağı alınmış süt, jambon, şeker pekmezi ve kızarmış yağlardan artan damlacıkların idareli biçimde kullanılması sonucu yedi kişilik bir ailenin haftada sekiz şilinle nasıl geçinebileceğini anlatıyordu. Ortalama Dublin-li aileler, bu sayede (haftalıklarından) kentin boyanmasına katkıda bulunacak parayı arttırma imkânı bile bulacaklardı. Şehirde yeni boy gösteren profesyonel orta sınıfın ancak yan yaşı kadar ömür sürmeyi umabilen Dublinli işçiler, bu durumu sırtüstü yatarak seyretmemiş; herşeyi bir çırpıda değiştirebilecek, onları bir hamlede daha zengin ve doyurucu bir dünyaya fırlatacak bir strateji geliştirmişlerdi: Durmadan kafayı çekiyorlardı. Yattıkları yerden

aşağılanmanın acısını çekmektense, bu acıyı sırdanmış oluyorlardı böylece. Şehrin havası siyah bira, saman, sıcak börek ve at boku karışımı kokuyordu, ama en baskın koku, siyah bira-nınkiydi. Guinness Biracılık Şirketi'nin sahibi Lord Ive-agh, dünyadaki toplam siyah bira üretiminin beşte birini burada gerçekleştiriyor, İngiliz ordusundaki her askere iki buçuk litre bira düşecek kadar çok bira üretiyordu. Bu maddeyi yapmak, içmekten bile daha iyiydi: Guinness işçisi, dört gözle kendisinin atılmasını, emekli olmasını ya da ölüvermesini bekleyen binlerce işsiz kardeşinin yanında, ülkenin işçi aristokrasisi sayılıyordu. Şehirde en çok rağbet gören iş, herkese insafsızca davranmaktı. Sendika toplanu-larında gündemi felce uğratan ağız dalaşları hiç eksik olmazdı; James Connolly ilejim Larkin, İrlandalI emekçilerin ayaklarının yere sağlam basmamasından, Lord Ive-agh'tan çok, egemen sınıfın yararlandığının farkında olduklarından, bazen alttan alıp bazen de fırçalayarak üyelerinden içki içmeme sözü alıyorlardı.

Finbar Tiemey de bunun farkındaydı, ama düşünceleri zaman geçtikçe bulanıklaşıyordu. Başlarda ümit vaat eden bir genç şairken, Hıristiyan Kardeşler Okulu'ndan on dört yaşında ayrılıp, iş aramak için rıhtımda avare avare dolaşmaya başlamıştı. Liman işçileri iş çıkmasını doğallıkla birahanelerde beklediklerinden, Finbar herhangi bir iş çıktığında arkadaşlarının çoğunun ayakla duramaz hale gelmiş olacağına güvenerek, kıt kanaat geçinebileceğini düşünüyordu. Finbar'ın milliyetçi basında yayınlatmayı başardığı bir şiirini gören yazar George Russell, onu Drumcondra'da-ki gösterişli malikânesine çağırtmış, önüne set çekilmiş bir yaratıcılık kokusu alarak Abbey Tiyatrosu'nda ayakçı olarak işe sokmuştu. Finbar'ın dekorları değiştirdiği sahne öyle dardı ki, aktörler geçmek için ya tiyatronun arkasındaki daracık geçitten dolaşmak ya da arka duvarla bez arasında iki büklüm durmak zorundaydılar. Kendini bir anda İrlanda Rönesansının göbeğinde bulunca sevinçten deliye dönen Finbar, heyecanla bütün efsaneleri ve halk öykülerini okumuş, sosyalist iktisadı incelemiş ve taksitle bir Yunan klasikleri takımı edinmişti. Kendi kendine ***bodkran'ı***[2] gayet iyi, gaydayı da şöyle böyle çalmayı öğrenmiş, Wicklow Dağları'na tırmanmış ve insanın içine işleyen tenor sesiyle şarkılar söylemişti. Oyun yazan John Synge, bir keresinde Ab-bey'deki bir prova sonrasında kalıp, o yoğun ve biraz tuhaf üslûbuyla onunla Paris'teki konferanslardan edindiği sosyalist düşünceler üzerine tartışmış; şair William Yeats de, geniş kenarlı şapkası, kurdeleli gözlükleri ve ustaca tasarlayıp oynadığı hülyalı havanın

altındaki keskin işbilirliğiyle, onu tuhaf ama güzel bir ‘günaydın’ gürlemesiyle selamlamıştı. Finbar, bilgeliğe ulaşmak için yanıp tutuşuyor; hemen her gece bilgiç geçinen, kibirli kültür entelijensiyasına duyduğu soğukluğu bastırarak, tiyatro çevresindeki şömineli, gürültülü barlarda bitmek bilmez tartışmalara gömülüyordu. Onlann yontulmuş yabancılıklanna ve ince nüktedanlıklarına bakarak kendi diş gıcırdamasına benzeyen Dublinli sesini ve kaba saba lehçesini hor görüyordu. Sonra bazı Gal Birlikçileriyle düşüp kalkmış, Wolfe Tone İskelesi yakınındaki pis bir okul odasında hevesli bir genç memur, öğrenci ve gözü yükseklerdeki küçük politikacılar grubuyla birlikte haftada üç gün Keltçe öğrenmişti.

Dublin’de herkes dil konusunda uzmandı. Şehir, Batı İngiltere’nin yapmacıklı seslilerinden dokların ağızda gevelenen kaba homurtulanna, Kuzey’in zamanını şaşırmış tizliğinden Dublin Kalesi lehçesini taklit eden ***shoneen***'lere[3] kadar uyumsuz bir lehçeler yumağıydı. Bazı okumuşlar, İngiliz olduklannın düşünüleceği ve Avrupalı sayılacaktan korkusuyla, yalnızca Keltçe yazıyorlardı. Bazıları ise Gal **uyanışının,** yurttaşlarının bir **yerine** iki dilde birden cahil kalmasından başka işe yaramayacağını ileri sürmekteydiler. Bazıları da kısa öykülerini bir dilden ötekine çeviriyor, bazen orijinali hangi dilde yazdıklarını unutuyorlardı. John Synge, ender görülen bir yazma becerisiyle aynı anda İngilizce ve Keltçe yazarken, daha önce başka hiçbir yazarın, belki de hiçbir köylünün kullanmadığı türden bir İrlanda köylüsü dili kullanıyordu. Yeşil örgü kravatları ve tüylü tüvit şapkalarıyla kırmızı yüzlü İrlandalı **İrlandalIlar,** Avrupa’dan daha yeni gelmiş, Mallarme ve Maeterlinck’le sarhoş olmuş pasifist entelektüellerin sakallı suratlarına viski fırlatıyorlardı. Biri paslanmış, diğeri onur kırıcı iki dilden hangisini konuşacağına karar veremeyen Dublin, mırın kırın ediyor, kekeleyip duruyordu. İrlandalı İrlandalılann bazıları yalnızca İrlanda tütünü içiyor ve yalnızca İrlanda viskisi içme mahrumiyetine katlanıyorlardı. Ülkeyi boydan boya kaplayan ‘İrlanda malı kullanmalı’ kampanyası, iç pazan dolduran ucuz, çoğunlukla İngiltere’den gelen malların akışını durdurmayı amaçlamıştı. Dublin’de bir belediye meclis üyesi, encümen toplantısında ayağa fırlayıp, ‘Made in Norvvay’ damgalı bir tuvalet kâğıdı rulosunu sallayarak, başkentteki her umumi tuvalette neden bu yabancı pisliğe rastlandığını sormuştu. Gözbebekleri esrarlı bilgilerle pınl pınl parlayan kara gözlü Keltler, tramvaylara doluşarak Dalkey ve Ballybo-ugh’a gidiyor. O’Connell Sokağı’nda ağızlarını şapırdatarak etli börek

yiyor, mitlerden ve arketiplerden etkilenip taşlarla ve yeıyüzûyle evleniyorlardı. Galliler, modem dünyayı materyalizmden, Avrupa'nın kalın kafatasındaki son aşkın şişkinliğinden kurtaracaklardı. Abbey'deki yeni oyunlar, eleştirmenlerce PQ'suna (köylülük derecesine) göre değerlendiriliyordu. Ömürlerinde Mullingar'dan batısını görmemiş insanlar, atletik yapılı gençlerle, ocak başında oturan ihtiyarların bilgeliğiyle ve bir elleriyle keten ipliği eğirirken, öbür elleriyle arp çalan sevimli kızların gülüşleriyle simgelenen yeni bir İrlanda düşlüyorlardı. Fergus ile Finn, Dermot ile Cormac, göğüslerini kabarta kabarta Up-per Grafton Sokağı'nda yürüyorlar, ***The Universe'e*** Adem'le Havva'nın soyadını soran mektuplar yazıyorlar, kasap dükkânlarının vitrinlerini, lambalarla aydınlatılmış Meryem heykelcikleriyle süslüyorlardı. Her kumaşçı dükkânında tezgâh gerisinde utanarak kumaş ölçen **bîr** Cathleen ni Ho-ulihan ve Eileen Aroon bulunabilirdi. Gizlenmiş, azarlanmış, yasaklanmış İrlanda; okullarında yalnızca **İrlanda** tarihi ve edebiyaftnın değil, aynı zamanda İrlanda Fiziği, kimyası ve biyolojinin de öğretileceği **İrlandalIlar İrlandası** yeni**den** doğmak üzereydi. Yeni **İrlanda'da** çocuklara, **İngilizle-**rin gevşek salınmalarının ya da kasılarak adım atmalarının tersine, apayn bir yürüyüş, canlı, esnek ve olumlu İrlanda yürüyüşü öğretilecekti. İrlanda usulü dışkı boşaltma düzenli ve etkili olup, anal erotizmi önlemek amacıyla kısa sürecek; çocuklara Saksonlar gibi sıçmak yerine, Galliler gibi bağırsaklarını düzene koymak öğretilecekti. Bütün tuvalet kâğıtları tıpkı bütün resmi kâğıtlar **gibi** yeşil olacaktı. Sinn Fein geçit törenlerinde, sokakları, yeşil pelerinli ve safran rengi eteklikleriyle gayda bandoları, Brian Boru arpleri taşıyan melon şapkalı ve tüvit takım elbiseli dükkân sahipleri, yıldızlar ve Fransız bayrağı gibi üç renkli şeritler ve 'Guin-ness Sizin İçin KÖTÜDÜR', 'Bölünmüş İrlanda, Başı Eğik İrlanda', 'Dilsiz Bir Ülke, Ruhsuz Bir Ülkedir' yazılı pankartlar dolduruyordu.

Gal Birlikçilerinin eski dili yeniden ortaya çıkarma girişimlerinin, ülkenin İngilizce yazınında büyük bir ürün zenginliğine tanık olduğu bir döneme rasdaması, onlar adına büyük talihsizlikti. İki taraf, Synge'in ***Batı Dünyasının Playbo***-yu'nun ilk temsili sırasında Abbey Tiyatrosu'nun koltuklarında sert bir kavgaya tutuşmuşlardı. Finbar Tiemey ışık odasındaki yerinden İrlanda Kraliyet Polisi'nin on kadar mavi tunikli memurunun birbirlerine bağırıp çağıran Katolik yurtseverleri ayırmak üzere, koltukların arasında bir oraya bir buraya koşuşturmalarını izlerken, binanın dışında

devriye gezen polislerin sayısı da arttırılmıştı. Kavga, oyunda kombinezon giyen kızlardan söz edilmesi ve kahramanın öz babasını öldürdüğünü itiraf etmesi üzerine çıkmıştı. Edepli hiçbir İrlandalı erkek, bayanların yanında kadınların kombinezon giymesinden söz etmezdi ve tek bir İrlan**dalI** bile kendi öz babasını öldürmemişti. Batılı İngilizler, yine İrlandalı kadınların namusuna dil uzatıyor, erkeklerin ahlakını ayaklar altına alıyorlardı. Tanrı korkusuyla "Yeniden Millet Olmak" şarkısını hep bir ağızdan söylemeye başlayan seyircilerin uluyup anırmaları yüzünden tek bir sözü dahi duyulmayan oyun pandomime dönmüştü. Sahneye tırmanmaya çalışan sarhoş bir genç, kesilen bir ağaç gibi orkestranın bulunduğu boşluğa devrilirken, hemen tutuklanmıştı. Yeats acz içinde sahneye çıkmış, bu inançlı basit insanları yatıştırmak amacıyla dev bir karga gibi kollarım sallamış, ama Pagan tarzı kravaüna ve kadınsı saç stiline öfkelenen insanlar yaygarayı daha da çoğaltmışlardı. Dublin'de bir oyun sahnelemek, bir akşam yemeği eğlencesi hazırlamaktan çok, bomba patlatmaya benziyordu. Finbar, tünediği ışıkçı yerinden aşağı indi ve bir elinde siyah bira, lanet okuya okuya sıraların üzerinden adayan koca burunlu bir demiryolu işçisine bir diz atıp onu yere yıktı. Sonra işçinin iki arkadaşı, Finbar'ı arkasından yakalayıp öfkeyle çenesine ve göğüs kafesine vurmaya başladılar; bunu bir süre sürdürdükten sonra da onu bırakıp, küfürler savurarak ara geçitte kayboldular.

Finbar'ın kavgaya neden karıştığına ya da hangi tarafı tuttuğuna ilişkin hiçbir fikri yoktu. Uyumsuz sesler denizinde yüzüyor gibiydi; bazen kafasının çatlamak üzere olduğunu hissediyordu. İçinde yavaş yavaş büyüyen korkunç bir öfke duymaya başlamıştı, ama bu öfke, Abbey'nin koltuklarında bağınp çağrışan gulyabanilere olduğu kadar, Yeats'e ve Synge'ye, Cathleen ni Houlihan'ın tadı sözlerine de yönelikti. İrlanda Cumhuriyetçi Sosyalist Partisi'ne katıldı ve birkaç defa Connolly'yi dinledi, ama Connolly'nin konuşma tarzında, içindeki karmaşadan cevap alamayan bir akademik titizlik vardı. Tutacağı yolu bulmakta gün geçtikçe daha çok zorlanıyordu. Bir yanıyla kabuğuna çekilip, İrlandalIlara özgü birtakım katı kesinliklerle, çevresini saran gemi azıya almış fantezilerden korunmak isterken; diğer yanıyla henüz hiç görmediği Avrupa'yı; ihtiyar Liffey Irmağı 'nın bile duvarlar arasında sıkışmış sıvı bir otoyola benzediği bu şehirden çok farklı olan o mekânı, mallarla dolu egzotik pasajları, geniş ağaçlıklı bulvarları, kendine güvenli karmaşık çekiciliği arzuluyordu. İrlandalIların

kendi başlarının çaresine bakıp bakamayacaklarını düşünmeye başlamıştı. En azından yukarıda, kalede bulunan karaktersizler ne yapuklannı biliyorlardı; fatih olmanın güzelliği, kim olduğunuza kafa yormaya hiç ihtiyaç duymamanızda yatıyordu. Kafayı kendilerine takan İrlandalılar, narsisizme gömülmüş, kendilerini kendi sırdannda günlük bir yük gibi taşıyorlardı. İngilizlerden nefret ediyorlardı, ama onlara ihd-yaçlan da vardı; İngilizler onlar için kendilerine besledikleri nefreti sırtına yükleyecekleri bir umacı, kronik başarısız-lıklannın hazır günah keçisi, tıraş olmamanın, son bira bardağının, yani berbat durumunuzun şatafadı politik bahane-siydiler. Dublin Kalesi olmasa, kendilerine duydukları küçümsemeyi yöneltecekleri bir yer bulamazlardı.

Finbar, zihninin daralıp karardığını hissediyor, bütünüyle tıkanıp kalmaktan korkuyordu. Şehirde, bir ölünün yüzündeki cafcaflı gülümseme gibi müthiş zorlama bir neşe vardı sanki. Dublin, Abbey’nin duvarlarının çok ötelerine kadar uzanan sefil bir maskaralık, kirli cilde yapılmış bir makyajdı; şiş dudaklı bar filozofları ağızlan açık, baygın bir halde taburelerinden kaymadan önce sözcükleri yutarak, bozuk bir telaffuzla Keltçe şiirler okurlardı. İngilizler, Irlan-dalılann bir metropolde yaşıyormuş gibi davranmalanna izin veriyor, İrlandalılar da bu oyunu, bir Viktoıya dönemi melodramının bütün o sıkıcı, ruhsuz vakarıyla uysalca oynuyorlardı. Ellerine verilen oyuncaklan, üniformaları, nişanlan, takma sakallan ve şatafadı taklit tuvaletleriyle uyku vakti gelene kadar oynamalanna izin verilen iyi huylu, şımarık çocuklar gibiydiler. Liffey’nin üzerindeki bir gambotta patlatılan bir fıçı barut, bu pandomimi durdurmaya yeterdi; kale Katolikleri, her yıl naip vekilinin evinde yapılan gıpta edilesi davederinden birdenbire yoksun kalıverirlerdi. Kırmızı üniformalı İngiliz askerleri, kollannda emir alsalar kılları kıpırdamadan vuracakları İrlandalı kızlarla, Wading Sokağı’nda sallana sallana dolaşırlardı. Finbar’a bakılırsa Dublin, ağzı bozuk, zorba ve kabaydı, ama aynı zamanda ürkek ve yapmacıktı da. Herkesin öfkesi burnunda, sinirleri gergin ve koptu kopacak bir haldeydi. Birisi sokakta yanlışlıkla bir başkasına çarpsa hemen yumruklaşmalar başlıyordu. İrlandalılar, komşularının gözlerinde yansıyan zayıflıklarını görmenin utancıyla, birbirlerine bakmaktan iğrenir hale gelmişlerdi. Kaldırımda yüzleri başka tarafa çevrili biçimde telaşlı telaşlı yürüyor, hiçbir şeye uzun uzun bakmak istemiyorlardı; herşey geçiştiriliyor, atlanıyor, görmezlikten geliniyor, erteleniyor, konuşmalarda bir eften püften konudan

bir diğerine atlanıyor, yüzlerin ardındaki acılı sessizliği gizlemek için konuşuluyordu. Finbar, kendisini soydaşlarına bağlayan şişkin bedeni reddederek, gizlice kendi ırkından uzaklaşmaya başladı. Her gece Ryan'ın barında, dimdik oturup başını hiç oynatmadan, kafası yarılmak üzere olan kalın damarlı, morumsu bir meyve hissi verene kadar, sıcaklığın beyninden geçip, içine yayılmasını izleyerek tek başına içiyordu. Bir gece Menion Meydanı'nda karanlık bir vitrinin önünde durup sarhoş sarhoş "Britanya'yı yönet" diye böğüren, çizgili spor ceket giymiş Trinity College'lı bir ukalanın yüzünü gözünü dağıtmıştı. Karısı, oğullarını da alarak onu terk etti, ama Finbar bunu fark etmedi bile. Zaten yıllardır evli olduğunun da pek farkında değildi. İşe gittikçe daha geç gitmeye başladı ve bir gece, tiyatroda bir evi, kapısı havaya, penceresi yere gelecek şekilde ters kurup, sahne sırası gelen seçkin, yaşlıca bir aktrisi zor duruma soktuğu için işten atıldı.

Finbar, tutamaklarını birer birer kaybederken, Dublin hareketleniyordu. Yüzeyden bakıldığında şehir hâlâ tespih gibi dönüyor, herkes her gece aynı barlarda, aynı rakipleriyle, aynı hararetli tartışmalara dalıyordu. Kara Maria'lar* her gün Dominick Sokağı'nda görünüp, suçüstü yakaladıkları yoksullan yaka paça Mountjoy Hapishanesi'ne teslim ediyorlardı. Bu mezbahalarda çalışanlar günboyu, acılarına son vermek için bir sürü insan öldürüyor, öldürdükleri her insandan sonra derin bir sessizliğe gömülüyor, ama sonra yeniden işe koyuluyorlardı. Finbar, her sabah Eccles Soka-ğı'ndaki komşularından birini, kırmızı yüzlü karısından durmadan azar işiten, sonra melon şapkası ve beyaz sert yakalı gömleğiyle bir ticari ajan gibi şehri kolaçan etmeye çıkan, gece geldiğinde yine azarlanan sarkık gerdanlı, kılıksız, yumuşak görünüşlü Yahudiyi görürdü. Ne var ki şehir yeraltında gıcırdıyor, inliyor, gizli temelleri oynayıp sarsılmaya başlıyordu. Batı'ya şok dalgalan gönderiyordu. Keny ve Donegal'deki Meryem heykelleri gülümseyip havaya yükselmeye başlamış; bir Mayo dansinginde görünen şeytan, esmer bir genç kılığına girmiş, ancak etrafa yaydığı hafif kükürt kokusu onu ele vermişti. Clare'deki kutsal kuyular bir gecede tarladan tarlaya sıçramaya başlamışlardı. Üzerinde hiçbir şey bitmeyen bu yılansız bataklıkta yüzyıllardır tavuk gibi tünemiş olan Ingilizler, gittikçe tembelleşip uyuşmuşlardı. Kendi yurdarında kendi soylanndan olan alt sınıfla-nn çıkardığı patırtı ile yaklaşan emperyalist savaş dikkaüe-rini dağıtıyor, konsantrasyonlannı bozuyordu. Asker toplamaya kalkarlarsa,

İrlanda’da sorun çıkacaktı. “Askere yazılmak mı? Ben mi, hem bir savaş mı var kî?” Genç bir çiftçi kırdaki evinin kapısına gelen İngiliz asker toplama çavuşuna kuşkulu kuşkulu böyle soracaktı. Herşeyin mümkün olduğu bu ülkenin gerçekdışılığının bulaştığı Dublin Kalesi’nde cin içip tembel tembel yayılan İngilizler, ne yapmakta olduklannı unutmaya başlamışlardı. **İrlandalIlarda** irsi, endişe verici ölçüde nüfuz edilemez olan bulanık, çapraşık bir şeyler vardı. Onlar açısından hakikat, fiili duruma uygunluğuna göre değil, en az sorunlu görülen şeyle uyumlu olmasına göre değerlendiriliyordu. Buradaki herşeyde, tam olarak işaret edemeyeceğiniz başka bir şeyin kokusu vardı. Yerli halkın dilinde de korkunç bir bulanıklık göze çarpıyordu. Çoğu yalnızca İngilizce konuşuyorduysa da, sanki konuşmuyor gibiydiler, sanki tuhaf biçimde sizin sözcüklerinizi kullanarak yabancı bir dil konuşuyor gibiydiler. Belki bu sayede, olduklarından daha yakın ve kavrayışlı görünüyorlardı. Evet, konuşmaları İngilizceydi, ama dayanaksız, çarpık, yamuk ve gerçekdışı bir İngilizceydi bu. Belki baştan beri alay ediyorlardı; belki Dublinli Oscar Wilde’ın İngiliz yüksek sosyetesini konu alan oyunlarının gizi burada; herşeyi çaba göstermeden rahatça, sanki ‘bak elim boş’ der-cesine, güçlü kuvvetli bir adamın kaldırmak için ter döktüğü bavulu hop diye kaldıran bir sirk palyaçosunun küstahlığıyla yapıvermesi İrlandalılar için bir hakaret anlamını taşıyan İngiliz kültürünün bu ustaca taklidinde yatıyordu. VVilde’ın zekâsı, İngiliz yavanlıklarını deşip içini dışına çıkarıyor, hiç istifini bozmadan onları küstahça baş aşağı çeviriyordu. Belki bütün **İrlandalIların** bir şekilde içi dışındaydı. Dublin Kalesi’nin istihbarat ajanları, aşın büyük bez kasketleri ve kirli beyaz kaşkollanyla rahat rahat hareket edip, sendika kartlarından şüphelenen olursa, usul usul sıvışmak üzere bir sıranın ucuna ilişip, James Connolly’yi her toplantıda izliyorlar, sonra gerisin geri yataklarına dönüp, Marksist jargonla dolu rüyalar görüyorlardı. Cümlelerin nasıl yükselip alçaldığını, hangi ismin hangi sıfatı alacağını, çene yukarı kalkarken aynı anda işaret parmağının yere doğru çevrilmesinin milliyetçilikten sosyalizme geçişi temsil ettiğini biliyorlardı.

Liman işçilerinin önderi konumundaki Jim Larkin, Dublin Limam’nı avucunun içinde tutuyordu. Dublin işçi sınıfı 1913’te ayağa kalkmış, darbesini indirmiş ve sonra yenilmiş, işverenlerin komplosu bir lokavtla yirmi bini kapı dışarı edilmiş, aç ve aşağılanmış biçimde işe dönmek zorunda kalmıştı. Connolly, “Biz İrlandalı işçilerin yeniden Ce-hennem’e

inmemiz, sırtımızı gardiyanın kamçısına dönmemiz, kardeşlik ve ortak fedakârlığın kutsal ekmeği yerine, yenilgi ve ihanet tozunu yememiz gerekiyor,” diye yazmışu. Şairane bir sendikacılık tarzı, tulum giymiş bir John Synge’ydi bu. Askeri emirler serbest vezinle veriliyordu sanki: Cumhuriyetçi önder Padraic Pearse, “Toprağın yaşh yüreği savaş meydanlarının kızıl şarabıyla ısınmak istiyor,” deyince, yüzlerce İrlandalı gönüllü tüfeklerini yağlamaya girişiyorlardı. Sendika önderleri kendiliğinden vezinli söylevler döktürüyorlardı. Dublin’in her yanından sembolizm saçılmaktaydı: Haçlara takılmış ve gözyaşlanyla sulanmış kan lekeli güller, ıstıraplı yüreklere yeni acı tohumlan ekeceklerdi. Şehirdeki çocuklar büyük lokavt sırasında açlıktan kıvranırlarken, Larkin, İngiltere’deki sendikacı ailelerin onlan bir şeyler yiyebilmeleri ve tatil yapmaları için yanlan-na almalannı ayarlamıştı. Haftalık bir gazetenin manşetinde, İNGİLİZ DEVRİMCİ SOSYALİSTLER İRLANDALI KATOLİK ÇOCUKLARI ESİR ALDI’ deniyordu. Dublinli anne babalara seslenen bir bildiri, çocuk kaçırıcılarının dehşet verici eylemleri konusunda onlan uyarıyordu. Küçük bir grup aç çocuk, Tara Sokağı’ndaki hamamda yıkanıp üsde-rine isimleri ve gidecekleri yerlerin işlendiği kahverengi jarseler giydirilerek yürütülmüştü. Bu sırada ortaya iki papaz çıkmış, ‘sürülenler’in Tann adına azat edilmesini istemişti. Serseme dönmüş sürgünlerin bazıları gözyaşlanna boğulmuş, böylece İrlanda’nın ***Daily Express’inde*** belirtildiği gibi, İngiliz çocuklan haline gelecekleri İngiltere’ye gitmek istemediklerini göstermişlerdi. Demiıyolu istasyonunda, yurtsever ana babaların kötü talihli yavrucakları kurtarmak için cüretkârca girişimde bulunduklan küçük çaplı bir isyan yaşandı. Hemen ardından da Larkin, kışkırtıcı konuşma yapma, hırsızlığa ve isyana teşvik suçlarından yedi ay ağır çalışma cezasına çarptırıldı.

Dublin Kalesi uyuklarken, Dublin uyanıyordu. Toprak reformu ve müreffeh buıjuvazinin yükselişiyle yavaş yavaş ayağı kayan Anglo-İrlandalı aristokrat sınıf, yarım yüzyıldır sarsıntı geçirmekteydi. Onların dağılışı, çözülen bir sınıfın son kozu olan Dublin’in belli başlı entelektüellerini öne çıkarmıştı. İrlanda, şaşırtıcı bir hatipler, hayalperestler ve eylemciler kuşağı; daha alt tabakadan yurttaşlarının biradan sert içkilere atlamalarındaki doğallıkla Rozikruşinizm-den* köy kooperatiflerine atlayan erkekler ve kadınlar çıkarmıştı. İşçi liderleri ince şiir kitapları bastınrlarken, şairler seçim meydanlarını arşınlıyorlardı. Herkes ya bir dergi çıkarıyor ya da

alkolden ilham alıp, kâğıt üzerine bir şeyler çiziktiriyordu sanki. Kendi halindeki her kekemenin arkasına bir meydan Cicero'su gizlenmişti: İrlanda, patates kadar bol teorisyen, karizmadan çatlayan, asıl boyları ne kadar olursa olsun, 'büyük adam' denen adamlar, örgü örme rahatlığıyla tüfek doldurup temizlik kampanyası yürütebi-len solgun yüzlü aristokrat kadınlar üretiyordu. Cadılar, te-osofistler, Altın Şafak Birliği'nin üyeleri, geceleri Wicklow Dağlan'nda gökyüzünü seyredip eski tanrıların dönüşünü müjdeleyecek burcun izini sürüyorlardı. İrlandalılar gizli bir öğretinin, atalarından kalma hermetik bir bilgeliğin koruyucularıydı. Bazıları gök cisimlerine ilişkin deneyler yaparlarken, bazıları da köylere gezici kütüphaneler götürüyorlardı. Musa'nın ilkel bir İrlandaca'yla konuştuğuna inanan Sinn Fein'ciler,* her türlü inanışın beyin hücrelerinin spazmıyla ortaya çıktığını savunan diyalektik materyalistlerle iç içeydi. James Larkin gibileriyse, Meryem'in bakire olduğuna ve emek-değer teorisine aynı derecede inanıyorlardı. Kadınlar olsun erkekler olsun, şiirden politikaya, oradan felsefeye rahatça geçiyor, bu söylemler arasında nihai bir ayrım çizgisi bulunduğunu kabul etmiyorlardı. Athy'de aşırı irilikte doğan, anında su gibi Keltçe konuşan ve Cuchulain'in** ruhunu taşıdığına inanılan bir bebeğe, bir araba dolusu Dublinli entelektüel saygı ziyareti yapmıştı. Townshend Sokağı'ndaki bir kiralık odada teneke bir çaydanlığın etrafında gizlice toplanan İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Örgütü, Dublin Kalesi'nin tahkim edilmesi için ayrıntılı bir plan hazırlamaya koyulmuştu. Aralarında sonradan kabul ettikleri yeni bir üye, Marksist devrimci James Connolly de vardı ve hemen gizli planlarına ortak edilmişti.

Paüamak üzere olan şehir, iliklerine kadar titrerken, Finbar Tiemey nihayet aklını kaçırdı. Herşeyin yavaş yavaş kayıp gidivermesi daha kolayına gelmişti. Çevresinde gevezeler kol gezerken, o yavaşça sessizliğe gömülmüştü. Bir gece, viskiden sersemlemiş bir halde, uzaktan hayran olduğu ama hiç yanına gidip konuşmadığı genç bir aristokrat kadının BalIsbridge'deki zarif evinin önündeki çimenliğe kasti olarak ve abartılı bir biçimde sıçtı. Finbar'ın şehirde bırakacağı son iz buydu. Kerıy'de yaşayan bir amcası ölmüş ve ba-nnı ona bırakmıştı. Oğlanı annesinden geri alıp, oraya götürecekti. Gayet uygun bir unutuş aracı olan Kerry Dağla-n'nın hareketsiz dinginliğinde ağır ağır eriyip gidebilirdi. Melon şapkalı komşusunun voltaya çıkmasını son kez izledi. Bir gün komşusu eve

döndüğünde karısının kaçmış olduğunu görecek, o da pilini pırtısını toplayıp, Finbar’ın peşinden batının yolunu tutacaktı.

BEŞ

V<H/

“Onunla ***iletişim*** kurmalısın, Ludwig,” dedi Bahtin. “İnsan sevgisine duyarlıdırlar.”

İki arkadaş tozlu Connemara yolunda eşek sırtında salla-na sallana gidiyorlar; uzun boylusu önde güç bela yol alırken, kısa boylu filozof, keyifsiz bir Sancho Panza gibi sürüne sürüne onu takip ediyordu. Eşeğin yamru yumnı omurgasına oturduğu için, kıçında canını acıtan bir yara çıkan YVittgenstein’ın başı, hayvanla sürekli dertteydi. Fazla mal doldurulmuş süpermarket arabaları gibi bir o yana, bir bu yana yatıyor, ileri gitmekten çok geri geri kayıyordu. Witt-genstein’ın aklına, böyle devam ederse, mantıklı olarak gideceği yere varamayacağı düşüncesi geldi. Bir kum tepesinde ayaklarıyla açtığı çukurların hemen dohıvenmesini izlediği ağır çekim bir kâbusta güçlükle ilerlemeye çalışıyor gibiydi. Dik dik Bahtin’in sırtına baktı, sessizce Almanca bir küfür savurdu. Galway’den ayrıldıklarında at ve araba gibi rahatlıklara sahiptiler, ama Bahtin’in gözü nedense, harap bir kapıyı eşeleyen bu eşeklere takılmıştı. Özel mülkiyete duyduğu geleneksel saygıyla eşekleri hemen mülkiyetine geçirmiş, gücenen araba sürücüsüne şehre dönmesini emretmişti. Wittgenstein daha ne olup bittiğini anlayamadan, eşyalarını yükleyip eşeklerin sırtına binmişlerdi bile. Bahtin, akortsuz mızıkasını keyifle üflerken eşeği rahat rahat sürüyor, ara sıra da arkadaşıyla daha iyi laflayabilmek üzere geriye dönüyordu. Bazen eşeğine Rusça bir şeyler fısıldıyor, sonra kulak kesilerek ondan cevap bekliyordu. Altındaki hayvan ise havasını hiç bozmadan hep tırısta gidiyor, kısa küt bacakları kırık taşlar arasında hassas bir kesinlikle yolunu buluyordu. YVittgenstein’ın bindiği sefil yaratığa gelince, o sanki ömründe hiç adım atmamış gibi sallanıp sendelemekteydi.

Yol bir tepenin yamacından dik bir eğimle; aşağı iniyor, alçak taş duvarlarla çevrili toprak bir yolda son buluyordu. Minyatür bir kavşakta ölü çiçeklerle ve yağmur çamur lekeleriyle dolu kavanozlardaki yanıp bitmiş mavi mum artıklarıyla süslenmiş tuhaf türbeyi gördüler. Bir iki sıska keçiyle terk

edilmiş birkaç kulübe yıkıntısının şurada burada moloz gibi göze çarptığı el kadar tarlaların yanından geçerlerken, Bahtin, şaşkınlıkla bu ufacık çorak tarlaların hâlâ ekildiğini fark etti. Üstü başı çamur olmuş, geniş pantolonlu genç bir adam, insanın gözünü karartacak kadar eğimli bir tarlayı tekerleksiz sabanla sürüyor, toprağın her karışından fırlayan kocaman kayalar arasından kendisine zar zor bir yol açıyordu. Bir an aletine dayanarak dinlenme molası verdi ve yanından aylak aylak geçen iki yabancıyı süzdü. Solan güneş ışığında yüzü oyuk oyuk ve ifadesiz görünüyordu. Yol, yalnızca en uçtaki kısımların kurutulup gübrelenmeye müsait olduğu, ***ağaçsız,*** kayalarla kaplı muazzam genişlikteki bir bataklığın kıyısından geçmekteydi. Öbür yanlarında ise korunaklı çok az yeri olan sert bir kıyı boyunca Atlantik Okyanusu uzanıyordu. Arkalarındaki Connemara Dağla-rı'nın granit tepeleri göğe doğru yükselirken, vadiler parlayan kaya tabakalarıyla doluydu. Güneylerinde, Burren diye bilinen, hakkında müfettişlerinin CromweH'e, "Ne bir insanı boğacak kadar su, ne asacak tek bir ağaç, ne de gömecek kadar toprak bulunan yaban yerler," diye rapor verdikleri, orkideler ve yılan otlarıyla parlayan, ince bir turba ve kireçtaşı katmanıyla örtülü alan vardı. Yoldaki levha bir yönde Galvvay'i, öbür yönde Ballymeany'yi gösteriyordu. Üstünde bulundukları patika iyice dikleşirken, eşekler sıcak hayvan pisliklerinden çöplenen keçilerin yanından geçtiler. Ansızın önlerinde turkuvaz renkli deniz bitiverdi.

Ballymeany, uçurumlarla okyanus arasında sıkışmış, fırtınaların perişan ettiği, kireç badanalı otuz evden ibaretti. Ballymeany'nin minik dikdörtgen limanına doğru, dik yamaç yüzünden eşekleri üstünde iyice geriye kaykılmış bir halde ağır ağır indiler ve köyün iki sokağının kesiştiği cücemsi meydanda, üstünde Tiemey'in Ban yazan levhanın altında durakladılar. Çamura batmış birkaç tavuk korkuyla önlerinden kaçıştı. Tiemey'în Barı'nm kapısında duran, kanvas bir pantolon giymiş, saçlan dökülmeye yüz tutmuş genç bir adam, dikkade onları süzüyordu. Topallaya topal-Iaya çabucak yanlarına geldi; vücudu acayip bir biçimde eğik ama hareketleri düzgün ve kıvraktı. Yakından bakılınca yüzü şişkin ve yağlı, dolma burnu uzun, gözleri donuk, neredeyse kirpiksizdi.

Genç adam, bir elini Bahtin'in eşeğinin boynuna koyarak, "En güzel sabahlar saygıdeğer bayların olsun," dedi. Sesi bir aktörün sesi gibi şaşırtıcı ölçüde derinden ve makam-lı geliyordu. Cambridge'li âlimler bir an

bakıştılar. Witt-genstein, eşekten ansızın çıkan iğrenç kokudan başını öte yana çevirerek, “Profesör Gardner-Smith’in evini arıyoruz. Nerede bulabileceğimizi söyleyebilir misiniz?” diye sordu.

“Tabii ne demek, hani denir ya, oturduğunuz yerden penceresine neredeyse tükürebilirsiniz, dev okyanustan gelen yumuşak deniz meltemlerinin hafif hafif estiği yaz boyunca martıların altın sansı damında oynaşıp tünediği çok güzel minicik bi yerdir. Şimdi beni takip edin, içinize üç nefes çekmeden oraya varacaksınız.” Dilbilimci Bahtin, adamın ‘üç’ü* yanlış telaffuz ettiğini fark etmişti.

Ziyaretçiler eşeklerini ses çıkarmadan rehberlerinin ardından sürdüler. İskeleden yüz metre ötede iç içe geçmiş kaurümağı çalılarının arasından Gardner-Smith’in tatil evine giden taşlık yol kıvrılıyordu; profesörün evi küçük bir tepeye yaslanmış, çan sı samanla örtülü, alçak ve geniş bir binaydı. Damdaki samanların bir kısmının çürümesine ve balta girmemiş bir ormanı andıran bahçenin bir köşesinden ölü bir köpeğin kıçı görünmesine karşın, eve iyi bakılmıştı. Verandada iki tane büyük, boş çöp bidonu duruyordu. VVittgenstein eve profesyonel bir bakış fırlattı; bir zamanlar Viyana’da kız kardeşi Poldy için en küçük ayrıntısına dek denetlediği bir ev inşa etmişti. İki öğretim üyesi eşeklerinden sallanarak indiler, balayına çıkan çiftlerde görülen ani bir utangaçlıkla, sanki boylu olanı, yol arkadaşını kucağına alıp eşikten geçirmeyi düşünüyormuş gibi birbirlerine baktılar.

“Şimdi de gelin size içerileri göstereyim,” dedi rehberleri, “ne hoş bi bahar sabahı değil mi henüz başı kıçı açık bir delikanlıyken ağzım bozuktur kusura bakmayın burada büyük Mullingar şehrine Vincent de Paul rahibesi olmaya giden kız kardeşim Brigid’le gökte mini mini yıldızlar parla-yıncaya kadar gün boyu canımızın istediği oyunu oynardık ama Mullingar’dan buraya yo) tabii hayli uzun ve yorucu çoğu zaman onun yumuşak yanaklarını göremeyeceğim şen kahkahasının kesik kesik yükselişini duyamayacağım aklıma geliyor da ama hayat bu değil mi efendim şimdi sizde buranın anahtarı var mı?”

Anahtarın saklı olduğu yeri hatırlayan Wittgenstein, evin yanından dolaşıp tezeklerin ve birkaç parça çürümüş mobilyanın yığıldığı tuvalet yerine doğru kaskatı bir halde, yalpalaya yalpalaya gitti. Geri döndüğünde anahtar

elindeydi. Ön kapı, doğrudan, dışarıdan bakılınca tahmin edilebileceğinden daha geniş, solgun çiçekli bir kanepeyle koltukların, bel vermiş kireç badanalı duvarlarda boş kitap raflarının bulunduğu, kirişlerine gaz lambalarının asıldığı, alçak tavanlı, dikdörtgen biçiminde bir oturma odasına açılıyordu. Burunlarına hemen küf, balık ve çimen kanşımı bir koku çarptı. Topal genç adam, aslında içeriye ilk defa giriyor olduğu halde, kendinden emin bir havayla önlerine düştü. Oturma odasından, çok büyük bir ocağın iyice ufalttığı mutfağa geçiliyor, mutfak kapısı da öbek öbek kayaların arasından kıvrılıp yamaca doğru çıkan engebeli bir patikaya açılıyordu. Oturma odasının her iki yanında ekşi ekşi kokan yatak odalan vardı. Uzak odalara ön odalardan geçiliyordu ve tek bir yatak dışında hepsi bomboştu.

Saçları iyice dökülmeye başlamış genç adam evden çıkıp eşeklerin yanına gitti, bagajları alıp zorlanmadan oturma odasına taşıdı. Bükülmeyen bacağı, adım atmasını engellemek şöyle dursun, sanki bir kaldıraç görevi görüp, uçarcasına yürümesini sağlıyor gibiydi.

“Şimdi bundan sonra yiyecek isterseniz saygıdeğer baylar ya da çimenlerin kesilmesini ya da ne bileyim biraz ortalığın temizlenmesini yemek pişirilmesini falan Tanrı’ya yemin ederim Donal Tiemey tam aradığınız kişidir. Çünkü burada hayat zordur,” derken, birden kasvetli bir hava takındı. “Balıkçılık işleri iyice kötüleyince biz de okyanustan gelen ürpertici rüzgârların ***banshee***[4] gibi inlediği uzun yıldızsız kış gecelerinde n’apalım bataklıktan kendi ellerimizle kazıyarak topladığımız çalı çırpı ateşinin etrafında bomboş karınlarla birbirimize sokulup yüreklerimiz kan ağladığı yorgun tabanına geçirecek bi deri parçası bile bulamadan taşlık yollan aşan bi tamircinin topukları kadar acı dolu olduğu halde keman ve flütle neşelenmeye çalışırız.” Aniden duraklayıp bir soluk aldı. “Bir bardak çaya ne dersiniz?”

Bahtin, pelerininin kopçasını açıp kanepenin üzerine savurdu ve kocaman ellerini adamın cılız omuzlarına koydu. Gümbürtüyle, “Evladım,” dedi, “biz uşak aramıyoruz. Bu beyfendi,” -başıyla, kaskatı kesilip halıdaki bir noktaya dikkatle bakmakta olan Wittgenstein’ı işaret etmişti- “ve ben filozofuz. Düşünce adamları," diye de açıklayıcı bir dipnot düşer gibi eklemişti. “Çok uzaklardan, denizin öbür yanında sivri kulelerin ve

köprülerin olduğu şehirden geliyoruz. Çay harika olur olmasına da biraz daha sert bir şey yok mu?”

Donal koyu sarı dişlerini göstererek hemen sırıttı. “Sayın bayım ne tuhaf ama eminim yüce Tanrı’nın işidir bu evet ne tuhaftır ki biraz kafadan kontak da olsa Ballymeany’de-ki kapısı size gece gündüz açık (öyle değilse şeytan çarpsın beni) tek ve biricik bann sahibi Finbar Tiemey’in oğlu Donal Tiemey’le karşı karşıya bulunuyorsunuz.”

Bahtin, memnun memnun parmağıyla Donal’m omuzlarına bastırdı. Bütün dini bütünler gibi o da babaya oğlundan ulaşacaktı. “Beni evine götür yavrum,” diye gürledi, “sonra da arkadaşıma çay getir. Ludvvig, sen uyu. Düşünme-meye çalış. Ben az sonra dönerim. Bu., şair., ve ben şimdi gidiyoruz. Onunla aramızda bir yakınlık hissediyorum.” Wıttgenstein ateş gibi yanan gözlerini tavana dikmişti, omurga kemiğindeki acı uzayıp giden bir alev gibi hâlâ kıçını yakıyordu. Az sonra kafasını hafifçe kaldırıp kısık mahmur gözlerle etrafına bakındı. İşte, organik topluma gelmiş, içiyordu. Bu sırada Littey Imnağı’ndaki İngiliz gambotları Dublin’deki O’Connell Sokağı’nı harabe yığınına çevirmekle meşguldüler. Çay mükemmel bir fikirdi.

Tiemey’in Barı’nda yalnızca üç müşteri vardı. Yarım yüzyıldır Tuam yakınlarındaki bir konağın koridorlarını ovalayarak temizlemekten bitap düşmüş, siyah bir şala bürünmüş eğri burunlu Bridie Dunphy, bir bardak siyah birayla köşede oturuyordu. Bodan ve kazaklarıyla tezgâha yaslanmış duran balıkçı kardeşler Seamus ve Padraic Nolan’ın kırmızı yüzleri, biraz fazla kaçırdıkları viskiden iyice kızarmıştı. Finbar Tiemey’in kendisi de, basık omuzları, kırpılmış saçlan, kötü biçimde kırılmış burnu ve elindeki viski kadehiyle tezgâhın arkasında duruyordu. Dekor olsun diye duvarına baştan savma bir-iki balık ağı iliştirilmiş ve döşemesine talaş serpilmiş barın içi nemli ve cereyanlıydı. Barda üç tane sallanıp duran masayla, bir duvan tamamen kaplayan uzun bir sıra vardı. Donal, Bahtin’i Finbar’a takdim etti; Finbar ise öylece bakıp tek kelime etmedi. Bahdn az sonra elini kurtarmak istediyse de, bar sahibinin elini dalgın dalgın kuvvede sıkarken avucunun içinde unuttuğunu anladı. Finbar’ın ağzı açıldı, ama daha tek sözcük bile dökülmeden hemen kapanıverdi. Bahtin kaşla göz arasında

adamın mor bir tabakayla kaplı şiş dilini görmüştü. Konuşamayacak derecede sarhoştu.

Donal daha bulûğ çağına varmadan babasını belki de hiç ayık görmediğini kavramıştı. Başka çocuklar da babalarını neşeli bir söz ederken ya da ince bir bıyıkla görmemiş olabilirlerdi, ama Donal, babasını elinin altında bir içki bardağı olmadan görmemişti. Her gün bîr-îki şişe viskinin yanında, gözü korkmuş müşterilerinin ısmarladığı sayısız birayı da yuvarlıyordu. İçki, haleti ruhiyesinde dramadk değişikliklere yol açardı. Aksi günlerinde barı hiç açmaz, Fin-bar'ın tezgâhın başında durup sürekli içtiğini gören müşterileri de kapıyı yumruklayıp pencereden umutla bakıp dururlardı. Başka zamanlardaysa şafak sökene kadar açık tutar, bara gelenlerden şarkı söylemelerini ister, söylemezlerse ağzını iyice bozar, çılgınca bir cana yakınlıkla kafalarını şişirirdi. O bir an sırtını dönünce, onlar da birer ikişer sıvışıp gecenin içinde kaybolurlardı. Şarkı sırasında, bilhassa kendisi söylerken tam bir ölüm sessizliği sağlanması gerekirdi. İçki içerken yanındakiyle muhabbete dalanlara, onun durumunda biri için şaşırtıcı bir isabetlilikle kibrit kutuları fırlatırdı. İyi bir şarkıcıydı; başkalarının kendi adlarını dahi hatırlamakta zorluk çektiği anlarda, kimsenin duymadığı baladların sözlerini ezberden okurdu. Ama bu nedenle kendisinden daha yeteneksizlere sabır gösteremez;

dizeleri yanlış okuma suçu işlediğine hükmettiği kişilerin şarkısını sertçe kesip, bardaklarını önünden çekip alarak, onları gecenin geri kalan kısmında her türlü faaliyetten men ederdi. Bazı şarkılarda Finbar'ın özellikle hassas olduğu bilinen, bir sözün aniden yutulması ya da bir notanın uzatılması gibi belli geçiş yerleri vardı; bu anlar yaklaştıkça, şarkı söyleyen kişinin şarkısı beğenilecek mi yoksa önündeki bardak alınacak mı diye beklemeye geçilir, bardaki tansiyon yavaş yavaş yükselirdi.

Finbar, Ballymeany'ye Kerry Dağlan'ndaki banndan gelmişti. Keny'deki barın yanı başında, İngiliz dağcıların, çevredeki tepelere tırmanmaya geldiklerinde ucuz bir yatak kiraladıkları salaş bir gençlik pansiyonu niyetine kullanılan başka bir bina daha vardı. Finbar, İngiliz olmalarından duyduğu tiksinti, yaptıkları spora beslediği saygıyla bir nebze yumuşadığı için yerlilere karşı olduğu kadar kötü davranmamakla birlikte, bu dağcılara da hakaretler yağdırmaktan geri kalmazdı. Bar, hâlâ zaman zaman dağcıları

kurtarma operasyonlannda üs olarak kullanılıyordu; bir keresinde kurtarma ekibine öncülük yapmaya kalkışan Finbar, çıfıtı çıkmış dağcılık kıyafetini güç bela giyeceğim derken bayılıp, iki seksen mutfaktaki döşemeye uzanıvermişti. Donal, çocukken tekrar tekrar dağ başında mahsur kalmış ve dayanma güçlerinin son noktasına gelmiş iki yalnız dağcıya babasının onlan kurtarmak üzere yola çıktığını bildiren acil bir mesaj ilettiği bir rüya görürdü. Bunun doğru olmadığını, Finbar'ın asbnda kör kütük döşemeye uzandığını bilir, hem yalan söylediği için babasından hem de böyle bir saçmalığa inanan dağcılardan nefret ederdi.

İngilizlerin Finbar'ı hoş görmelerinin nedeni, sarhoşluğunu İrlandahlığına vermeleriydi. Finbar, kesin bir ifadeyle onlara içki vermeyi reddettiğinde kendi aralarında gülüşür, birbirlerine Donal'ın İngilizlere özgü bir deyiş olduğunu sandığı '***begorra***[5] sözcüğünü fısıldarlardı; sonradan birisi, Ingilizlerin de bu sözcüğü yalnızca Irlandalılann kullandığını sandıklarını anlatmıştı. Finbar, ba**2**en müşterilerine içki vermeyi reddederken çok ciddileşir, bira imalatçıları çok seyrek uğradıkları için kendine içki kalmayacağını düşünürdü. Gene de Ingiliz dağcılar içki alamasalar bile bunu şaka sayıyorlardı; sirk palyaçolarının ufaktan dalgaya aldıkları insanların yüzündeki çarpık, utangaç gülümsemeyi takınıp, barın kapısından adımını atan Ingilizlerin dur durak bilmeyen akınına bakılırsa, Finbar'ın antika huylarının hikâyesi denizin öbür yanındaki bütün dağcı kulüplerine yayılmıştı. Finbar, renkli bir yerliydi; bu da bayağı işine yaramıştı.

Bir gece geç vakit, Killamey'deki bir fuardan kafası iyice dumanlı olarak dönen Finbar, tokmaklı asasıyla Donal'ı bayıltana kadar dövmüş, kafatasını yarıp sırtını paramparça etmişti. Komşular polis çağırmışlar ve Donal, üç ay sırtüstü yatacağı Killamey Hastanesi'ne götürülmüştü. Yeniden yürümeyi denediğinde, omurgasının eğrildiğini, bir bacağının diğerinden hafifçe kısa kaldığını anlamıştı. Tutuklanan Finbar'ı mahkemeye çıkardılar. Savunmasında her nedense aklının başında olmadığını ileri sürmüş, Donal da bunu babasını şimdiye kadar kendisi hakkında söylediği en doğru laf olarak değerlendirmişti; sonra da Finbar'ı Galway dışında bir tımarhaneye kapattılar. Donal'ın sonradan duyduğuna göre, oradaki tek ziyaretçisi, ömründe sadece köylülerin yoksulluğu ve konuşmalarının açık saçıklığıyla ilgilenmiş olan aristokrat kökenli yaşlıca bir bayandı. Finbar, hem yoksul hem de ağzı bozuk biri olduğundan, bu portreye şaşırtıcı bir isabede

uyuyordu. Kadının tiyatro dünyasıyla da ilişkileri vardı; Donal bir keresinde, babasının anlaşılmaz bir lafının, herhalde bir sövgü sözünün, bir zamanlar çalıştığı Dublin'deki bir tiyatroda oynanan bir oyunda geçen bir replik olduğunu işitmişti. Bazen Finbar, müşterilerine Dublin'deki eski günlerden, Abbey Tiyatrosu'ndan, gazetede çıkan şiirinden, George Russell, John Synge ve Wil)iam Ye-ats'le nasıl tanışıp konuştuğundan söz açardı. Onu dinlerler ve kafadan kontak olduğunu bildiklerinden gülümseyip bir viski daha ısmarlarlardı.

Donal, dinsel görevden muaf bir birader olarak çalışmak için Sligo'daki bir Dominikan Manastırı'na başvurmuştu. Gerçi ona cazip gelen bir hayat değildi, ama göç etmek dışındaki tek seçeneği buydu. On görüşmede dinsel inancına yönelik sorular sorulmasını beklemiş, oysa onlar eşcinsel olup olmadığını öğrenmekle daha çok ilgilenmişler, hatta bu konuda öylesine ısrarlı davranmışlardı ki eşcinselliğin aralarına katılmanın önkoşulu olup olmadığını düşünmeye başlamıştı. Manastıra girdikten birkaç gün sonra onun konumundaki beyaz cüppeli, sırık gibi bir birader, yemekte ona doğru eğilerek, manastırda erkeklerle oğlanları nasıl ayırdıklarını bilip bilmediğini sormuştu. Donal, hayır anlamında başını sallayınca sırnaşık bir fısıltıyla, "Bir kol demiriyle," diye tıslamıştı. Bazı rahipler cüppelerinin altına sivil giysiler giyerlerken, bazıları hiçbir şey giymezdi. Birkaçının cakalı pantolon diye bilinen, bazı teşhirci tiplerin pardösü-nün altında başka bir şey olmadan giymeleriyle ün yapmış, diz altından lastikle tutturulan paçalı pantolon giydiklerine dair söylentiler dolaşıyordu. Donal, yemek pişirip koridorları siliyor, kutsal kitap ve tarikatın tarihi üzerine bilgiler alıyor, ara sıra da dışarıda bir berbere gitmeye cüret edemeyecek kadar korkak ya da günah işlemeye teşne biraderlerinin saçını kırpıyordu. Gün olur, köyden gelen dini bütün bir kadın elindeki boş bir şişeyle manastır kapısında belirip, şişeyi kutsal suyla doldurmasını isterdi. Kutsal suyun muhafaza edildiği yer, ön kapıya mutfaktan daha uzak olduğundan, Donal şişeyi, mümini mümin yapan şeyin başkalarının onu öyle görmesi olduğundan emin bir tavırla, mutfaktaki musluktan doldururdu. Bazen bütün bir aileyi kendi salyasıyla kutsayacağı düşüncesiyle keyiflenip, kutsal suyun içine tükürdüğü bile olmuştu. Manastır kapısına ne zaman yiyecek ya da para dilenen bir serseri gelse, ona kutsal muhafaza bölümünden takdis edilmiş şarapla dolu bir şişe verirdi. Dilencinin şişeyi kilise avlusunda serseri

arkadaşlarıyla paylaşması ve hep birlikte İsa'nın kanıyla kafa bulmaları fikri Donal'ın çok hoşuna giderdi.

Kendisinin dinsel inancı yoktu, ama bunun orada beklediği kadar sorun yaratmadığım görmüştü. Zaten rahiplerin çok azı Tann'ya inanır gibiydi. Bunun yerine 'söylemin mudak ufku'ndan ya da 'varlığın aşkın düzeyi'nden söz ederler, Tanrı kuşkusuz ***varsa*** bile, gerçek anlamda fiili bir varlığı olup olmadığı konusunu tartışmalı bulurlardı. Tanrı kanlı canlı bir kişi değildi; Donal'a böyle öğretiyorlardı, hatta olağanüstü güçlere sahip biri de değildi; herhangi bir güce sahip olup olmadığı bile kuşkuluydu, bir güce sahipse de, buradaki 'sahip olmak' fiili farklı bir anlamda kullanılıyordu. Aslında Tann'dan söz etmenin hiçbir yolu yok gibiydi, sadece ona inanmanın anlamlı olduğu söylenebilirdi, ama buradaki 'söylemek', 'inanmak' ve 'anlam' sözcüklerinin alışılagelenin dışında, tuhaf bir biçimde kullanıldığı da teslim edilmeliydi; bu yüzden de neden söz ettiğimizi bilip bilmediğimizi bilemezdik, tabii bu da, Tann'dan söz etmenin akla yatkın bir nosyon olduğunu varsayarsak mümkündü, halbuki akla yatkın değildi.

Tüm bunlar Donal'ı rahatlatıyordu. Düşüncelerini kendine saklayıp, yumuşaklığı, ak saçları ve neşesiyle manastıra sanki bir tiyatro acentesince gönderilmişe benzeyen yaşlı biraderlerden Kenelm Kardeş'in ulvi sadeliğini taklit ediyordu. Kenelm, şöyle böyle yirmi yıldır uzun yemekhane masalarının yanında bir ilahi mırıldanarak ayaklarını sürüye sürüye dolaşıp masaya kaşıklan yerleştirmekten başka iş görmezdi. Aşçı, faaliyet alanını genişletip bıçak ve çatalları da işine dahil etmesini istediğindeyse, bir antropoloğa bakan Avustralya yerlileri gibi onu sakin ve anlamsız gözlerle süzerdi. Donal, Kenelm'in azizvari tavırlarını titizlikle taklit etmesi sayesinde Başrahip Peder Gore-Knox'un takdirini kazanmıştı. Başrahip Anglo-Irlandalı bir toprak sahibinin oğluydu; tarikata girmeden önce subaylık yapmıştı, yüksek sınıf insanlarına özgü yumuşak, yıpranmamış yüzü sonsuz bir anlayışla nur saçıyordu. Ömür boyu insanları köle gibi kullanmasını gerektiren kariyerini terk ederek, aristokrat özgeçmişine başkaldırdığı söylenirdi. Sonraki davranışının ilkinin daha ince bir versiyonundan[1] öteye gitmediğinin farkında değildi. Tarikat üyeleriyle ilk kez karşılaştığında kendine uzanan elleri âdet olduğu üzere bir yerine iki eliyle birden kavrar, sonra da onlara hemen ilk adlanyla hitap ederdi. Bir

yanıyla durmadan dua eden bir çileci gibiyken, öbür yanıyla oradakilerle uyuşmayan bir delikanlılık ve canlılık sergilerdi. Bu yüzden Donal, koridorda ona rastladığı zaman, resmi bir baş selamıyla yanından geçip gidecek mi, yoksa eşek şakası yapıp tehlikeli biçimde alçaktan yumruklar savurarak üstüne mi yürüyecek, asla emin olamazdı. Geçici bir süre yapacak iş bulamazsa, cübbesinin kollarını kıvırmış halde, bulaşıklara girişmek üzere mutfak kapısında beliriverirdi. Bir buharlı makinenin patentini almışçasına şen bir havayla yıkardı tabakları. Biraderler o an işe ara vermişlerse, daha az güler yüzlü olduğu anlarda onların tembelliğini hatırlamasın diye hemen kafasını kurcalayacak bir şeyler bulurlardı.

Donal, başrahibi saygıda kusur etmeyişiyle etkilemiş, otoriteye itaat etme konusunda iyice ustalaşmıştı. Bir defasında manastırın arkasındaki merdivenlerden döne döne başrahibin odasına çıkmış, kıpkırmızı bir suratla ve kekele-ye kekeleye, Kenelm’in mutfakta kendisini sıkıştırdığını, cübbesinin eteklerini kaldırarak orasını gösterdiğini anlatmıştı. Kenelm’in üşengeçliğine zaten çoktandır kızmakta olan başrahip, ondan kurtulma fırsatı çıküğına sevinmişti. Yaşlı adam İngiliz eyaletindeki bir eve nakledilmiş, bir-iki yıl sonra da serseme dönmüş ve yapayalnız bir halde ölmüştü. Donal bazen rezil olan Kenelm’i hatırladığında odasına kapanır, ayna görevi gören kınk cam parçasını duvardan indirirdi. Cüppesinin eteğini kaldırıp, kendisinin Kenelm olduğunu hayal ederek, uzun uzun kendi buruşuk, gevşek organını süzer, sessizce boşalırken nasıl göründüğünü merak ettiği için de aynayı yüzünün hizasına getirirdi. Odanın ortasında aynayı organından yüzüne, yüzünden organına doğru bir aşağı bir yukan hareket ettirerek uzun süre kalır, sessizce kendinden geçerken omuzlan sarsılırdı.

Teolojik açıdan daha ilerici rahipler, ara sıra cemaat için topluca günah çıkarma ayini düzenlerlerdi. Bu ayinlerde cemaat üyeleri ayağa kalkar, herkesin önünde genellikle, pek rahatsız edici olmayan çeşitli günahlannı itiraf ederlerdi. Bu törenlerin birinde yeşil gözlü bir İngiliz kadını kalkıp, berrak bir sesle zina işlediğini bildirdi. Cemaat, nefesini tutmuş bir halde hikâyenin devamını beklerken, genç' kadın bir koluyla koronun bulunduğu sıraları gösterip yüksek sesle ekledi: “İşte, şu adamla.” Donal’ı gösteriyordu. Sonra, “Hayalimde,” diye ekleyerek yine ansızın yerine oturdu. Ayini yöneten rahip alelacele ***Credo***'yu çalmaya başlamış ve ayin

devam etmişti. Tören bitince genç kadın Donarı manastır kapısında yakalayarak onu herkesin önünde utandırdığı için özür dilemişti. Adı Edith'ti, yuvarlak tel gözlükler takıyordu, boynunda tahtadan bir haç, üzerinde paslı bir demir levhayı andıran, plili, kahverengi bir etek vardı. Yüksek kademedeki bir İngiliz kamu görevlisinin kızıydı. Katolikliği seçtikten sonra İrlanda'ya yerleşmişti. Birkaç gün sonra Donal'ı görmeye geldi ve birlikte nehir kıyısında yürüdüler. Edith, ara sıra belirli bir neden olmadan canlı kontralto sesiyle bülbül gibi şakıyarak kıyıda hoplayıp zıplıyordu. Birkaç gün sonraki başka bir yürüyüşte Edith, Donal'a, bedeninden Gallilere özgü bir canlılık fışkırdığını, onda bedenini aklından daha güvenilir bir ilgi nesnesi haline getiren hayvani bir duyumsallık gördüğünü söyledi. Aslında bedeni biraz çarpık olduğu ve kadın onu korodaki yerinde oturması dışında başka iş yaparken görmediği için, Donal, bu sözlerin müthiş bir yanılgının mı yoksa acayip bir içgörü yeteneğinin mi ürünü olduğunu kestirememişti. Kadının söylediği herşey, anlamın ancak teğet geçtiği, ayakları havada bir muğlaklık denizinde yüzüyor gibiydi. Sonraki bir ay boyunca durmadan yürüdüler ve Edith, Donal'ın karakterini ona tuhaf gelen imgelerle çözümleyiverdi. Buna göre, hareketlerinin bir kısmı dinç iken, diğer kısmı kuru kalmış ve seyrek dokunmuştu. Ama onda kanını İrlandalIlara ısındıran cılız bir neşe, yalnız onlarda görülen bir ruh sevinci buluyordu. Donal, tüm bunlan dikkatle dinledi ve çıt çıkarmadı.

Bir akşamüstü Edith, darmadağınık odasında birlikte otururlarken, lafı evlenmeme yemini konusuna getirmiş, dinsel bağımlılıklarını kavrayamadığı için Donal'la hafiften alay etmişti. Edith'e göre, evlenmeme yemini mudaka cinsellikten el ayak çekmeyi değil, baskıcı cinsel ilişkilerden kurtulmayı ifade ediyordu. Her zamankinden daha yumuşak bir sesle konuşan Edith'in başı biraz yana düşmüş ve dudakları muammalı bir gülümsemeyle açılmıştı; Donal, Edith'in dizlerinin eskisi gibi bitişik durmadığını fark etti. Çok geçmeden kadının kendisiyle cinsel ilişki kurmak istediğini anladı. Kadın bedenine karşı kayıtsızdı ve bu kadından hoşlanıyormuş gibi davranmanın kendisine bir yarar getirmeyeceğini görebiliyordu. Onu bir daha hiç görmeme kararlığıyla evden hemen ayrıldı. Ama bu sırada ilişkileri hakkındaki dedikodular başrahibe ulaşmış, o da Donal'ı dönerek çıkılan merdivenlerden huzuruna çağırtarak derhal manastırı terk etmesini emretmişti. Donal, Peder Gore-Knox'un kararını değiştirme umudu kalmadığını anlayana kadar ağzını hiç açmadı, sonra dili çözüldü.

Amirine Edith'in bir sürtük, orospu, ağzına almayı ince bir sanat haline getirmiş, şehvet düşkünü, azgın bir kancık olduğunu anlattı. Başrahibe, bu hizmet için başka vasıflı uzman aramasına gerek olmadığını söyleyerek Edith'in tekniğinin zarafetini ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Peder Go-re-Knox'un yüzü, cübbesi gibi bembeyaz oldu; başını ellerinin arasına gömdü, yumruklarıyla şakaklarına vurup durmaya başladı. Başrahip, bir çığlık koparıp zangır zangır titreyerek sandalyesinden doğrulana ve Donal'ı iki koluyla belinden yakalayıp bütün gücüyle odasından dışarı atana kadar, Donal alçak ve saygılı bir tonla hikâyesini anlatmayı sürdürmüştü.

Bu arada Finbar, tımarhaneden salınmış ve Ballyme-any'deki ban almıştı. Yapacak daha iyi bir iş bulamayan Donal, onun yanına gitmeye karar verdi. Kendisinin sıradan insani sevecenliklerle dizginlenmemiş, sıradışı biri olduğunun bilincindeydi. Tanıdığı herkesin aksine, kesinlikle hiçbir şeye inanmıyordu. Yalnızca vaktinin gelmesini bekliyordu. Ballymeany'de hiçbir vukuat çıkmadı, ama bu defa Donarın şansı açılacaktı.

ALTI

Bahtin ile Wıttgenstein, Donal'ın iyi niyetini sömürmenin ayıp olacağım düşündüklerinden, basit ev işleriyle boğuşarak kır evine yerleşmeye başlamışlardı. VVıttgenstein'ın pratik becerileri bahçıvanlık ve tamircilikle sınırlıydı; ömrü boyunca, önce Vıyana'daki köşkte, sonra da Cambridge'de-ki kolejde emrinde hep uşakları olmuştu. İki adam patates kabuğunun nasıl soyulacağı konusunda sinir bozucu tartışmalar yapıyorlardı. Musluğa tuttuğunda kabuğun soyuluver-mediğini görünce Wittgenstein'ın canı sıkılmışü. Bahtin ise patatesi buhara tutmak gerektiğini düşünüyordu. Bir akşam bir yengeç pişirmişler, içi çiğ kalıp dışı kömür gibi olunca, gizlice toprağa gömmüşlerdi. Wittgenstein bulaşık yıkamaya

bayılıyordu, ama yalnızca banyoda; Cambridge'de yemek davetlerine katıldığı ender zamanlarda kirli tabaklan banyoya taşımakta ısrar eder, öteki konuklar bir-iki saat şangır şungur tabak sesleri dinlerlerdi. Evdeki tek küvet, tuvaletin dışında, her yanı küf pas içinde ve yosun bağlamış, harap bir halde duruyordu. Üstleri başlan günden güne keçeleşip kokmaya başlamıştı; nasıl temizleyeceklerini de bilemiyorlardı. İki kör kocakarı gibi mutfakta habire dönüp dolaşıyor, durmadan birbirlerine çarpıp, kullandıklarından daha çok tabak çanak kınyorlardı. Sobayı yakmak ikisine

de öylesine zahmedi bir iş gibi geliyordu ki, binbir türlü ayrıntıyla uğraşmaktansa, geceleri soğuktan donmayı yeğliyorlardı. Gaz lambalarından yana da şanslan pek yaver gitmiyordu; iyice bir karaltı haline gelene kadar birbirlerini çok iyi görüyor numarasına yatıp, karanlıkta karşı karşıya bekleşiyorlardı.

Sonunda yenilgiyi kabullenip, onları izleyerek beklemekte olan Donal'ın idareyi ele almasına ses çıkarmadılar. Onlara, "Sizin gibi iki kibar beyefendinin kafasını bu tip pratik işlerle meşgul etmesi tabii ki yakışık almaz," diyordu Donal. "Bütün işleri şu ayyaş kulunuza bırakabilirsiniz. Siz kafanızda dünyayı doğrulturken, ben bir-iki bardak bira parasına etrafı toparlar, size biraz jambon kızartınm; siz bunları düşünmeyin." Popülist vicdanlannı rahatlatmak için Donal'a bir-iki bira parasından çok daha fazlasını ödediler tabii. Manastırdaki günlerinde iyice pişen Donal, şanslarına mükemmel bir uşak çıktı. Kötü kokan iç çamaşırlarını hemen toplayıp mis gibi, tertemiz halde geri getirdi. Elindeki patatese ne yapacağını sezgileriyle buluyor, her çeşit balığı lezzetle pişiriyordu. Köpek leşini ortadan kaldırıp çim biçme işini görsün diye bahçeye ihtiyar bir keçi bulup getirerek bakımsız bahçeyi bile bakılır hale getirmişti. Oturma odasındaki mobilyaların azami çaba harcayıp en az derecede yararlanma esasına göre yerleştirildiğini anlayınca, eşyaları çabucak daha rahat kullanılabilecek bir duruma getirmiş, böylece efendileri, dik olmayan bir açıyla yan yana oturup, ellerinin altında küçük masalarıyla ayaklarını tabureye uzatma imkânı bulabilmişlerdi. Yarım asırlık çürümüş perdeleri atıp yerine parlak ve kareli perdeler takmış, ters çevirdiği bir kitap rafıyla işe yaramayan bir banyo dolabını birbirine çakarak Bahtin'e bir bar uydurmuş, hatta ona bir yerlerden kristal bir sürahi bile bulup getirmişti.

Bir sabah saat sekizde kucağında yeni toplanmış çalı çırpıyla eve gelen Donal, Bahtin'i yatakta horlar, Wittgenste-in'ı ise tohumunu içinde tutmaya yeminli bir keşiş gibi yazmama çabasıyla kaskatı biçimde, bir koltukta dimdik otururken bulmuştu. Yerlere kalıp gibi düzgün elyazısıyla bir şeyler yazdığı ve üzerlerine ördek, tavşan resimleri çiziktir-diği kâğıt parçalan saçılmıştı. Bazılanna öfkeyle 'SAÇMA' ya da 'BOLLOCK'* sözcükleri karalanmıştı. İngilizcesi pek iyi olmayan VVıttgenstein, ikinci sözcüğün çoğul yazılması gerektiğini ve de bu haliyle çok ayıp kaçuğını bilmiyordu, çünkü kimse ona bunu söylemeye cesaret edememişti.

Wittgenstein, gözleriyle mutfağa girip çıkan Donal’ı takip ederken, “Dayanılmaz, dayanılmaz,” diye inlemekteydi. Donal’ı yanına çağınp, ayaklarının etrafındaki çöpleri gösterdi ve eliyle yaklaşmasını işaret etti; neredeyse dudaklan Donal’ın kulağına değecekti.

Boğuk bir sesle, “Yak bunlan,” diye fısıldadı. “Yazdığım herşeyi yak. Çöp yığını bunlar. Ben hiçbir şey bilmiyorum.”

Donal, ne yapacağını bilemez bir halde ona baktı. “Sahiden böyle korkunç bişi yapmak istiyo olamazsınız efendim. Şimdi bunlar yakılır mı yani hele ki siz su üstündeki en akıllı adamsınız. Tann’ya yemin ederim bu çok yannış bişi olur. Sonradan bi süre koca koca alimin bakmak için yanşcaklan birbirlerini yiycekleri bu kaatlan okuması yazması bile olmayan benim gibi bir cahilin sobaya ükması olcak şey mi, Tanrı esirgesin. Böyle bişi yapmaktansa cennemde yanarım dâ iyi.”

“Ben büyük bir adam değilim,” diye mırıldandı WıU-genstein. Mahzun bakışlarını Donal’ın kirpiksiz gözlerine dikmişti. “Ben temiz biri değilim.” Kemikli eliyle Donal’ın kolunu tuttu.

Donal, bu itiraf üzerine dikkade düşündü. Kibarca, “Öyle mi diyosunuz?” diye sordu. Ufak tefek adam bayağı titiz birine benziyordu halbuki.

Wittgenstein, Donal’m kolunu sıkıp biraz daha kendine çekti, hafif hafif soluduğu duyuluyordu. Bağırsaklarında ani bir sarsıntı olmuş gibi yanakları kızarmış, dudakları sımsıkı kapanmıştı. Donal, onun burun deliklerinin hafifçe açıldığını fark etti.

“Ben kapana kısıldım,” diye fısıldadı Wittgenstein. Sesi o kadar kısıktı ki, Donal duymaya uğraşırken, neredeyse kucağına düşecekti.

Donal şefkade, “Ha, şu hikâye,” diye mırıldandı.

VVittgenstein başıyla evetleyip gözlerini içgüdüsel bir harekede pencereye çevirdi. “Beni arayacaklardır,” diye söylendi. “Rahat vermeyecekler. Her seferinde beni yakalayıp o cehennemden beter hapishaneye geri götürüyorlar.”

“Her seferinde ne oluyor?”

“Bu! Firar. Kaçtım ben, Donal; hem bu ilk değil. Bir keresinde onlan atlatıp Norveç’e kaçtım. Bir fiyordun kıyısm-da kulübem vardı; balıkla besleniyordum. Bana yapmam gereken şeyleri öğreten genç bir balıkçı vardı.” Gözleri bir an tadı anılarla parlamışn. “Fikirlerimi çalmak istiyorlar. Oysa bende fikir falan yok. Yine gelirlerse ne yapacağım?” Donal, öneri kabilinden, “Onlara geri dönmeyeceğinizi söyleyin," dedi. “Hani derler ya, siktirip gitmelerini söyleyin."

“Bir şey değişmez. Benim yazgım bu.”

“Peki, peşinize takılan bu ağzına sıçtıklanm da kim?” Sanki tükürürcesine, “Öğretim üyeleri,” diye saçmalamaya başladı Wıttgenstein. “Akbabalar, asalaklar. Her an gelebilirler. Gelirlerse” -Donal’ın kolunu sertçe sıktı- “bana yardım etmelisin. Burada olduğumu kimseye söyleme.” Zavallı bir halde uşağının yüzüne bakarken, elini utangaçça DonaFın elinin üstüne koymuştu. “Beni koruyacak mısın, Donal?”

Donal anlamıştı. Efendisinin koltuğunun önünde çöme-lip, usulca ellerini tuttu.

Onu yatıştırmak istercesine, fısıltıyla, “Elbette sizi kendi mukaddes annem gibi koruyacağım,” dedi. “Topalım falan ama ne badireler atlatnm ben. Kılınıza dokunmaya kalkarlarsa, şöle sıkı bi yumruk çakıp o muhallebi çocuklarını yere sermezsem n’oliyim, siz iyi bi adamsınız.” Gücü tamamen tükenmiş gibi başını geriye yaslayan VVittgenstein’ı şeytani bir muziplikle süzdü: “Yazık, zavallı eşek.” Elini uzatıp bir an Avustuıyalının kıvırcık saçlarında tuttu, inatçı bir bukleyi zevkle düzeltti. “Zavallı yaşlı eşek,” diye gıdakladı. VVittgenstein, elleriyle Donal’ın parmaklarım iyice sıktı. Do nal, Wittgenstein’m önünde çömelmeyi sürdürüp, gözlerini kısarak, kapalı gözkapaklanna baktı ve yüzünde ağır ağır tuhaf bir gülümseme belirdi.

Yıllar sonra, VVittgenstein ölmüş, Donal ise hâlâ Ballyme-any’de yaşıyorken, Donal, düşmanlan püskürtme sözünü tutma fırsatını yakaladı. Bir araba dolusu pembe beyaz yüzlü İngiliz, tedirgin hareketlerle iskelede inip, Tiemey’in barına gelmişler, Donal’a büyük filozofun evini sormuşlardı. Donal, İngiliz hacıları rastgele orada bulunan bir müşteriyle

tanıştırıp; adamın VVittgenstein'ın zekâsına hayranlık duyduğu ve uzun uzun felsefi tartışmalara daldığı biri olduğunu söyledi. Konuklar, hâlâ önceki gecenin kusmuk kalıntılarının durduğu yırtık pırtık bir gömlek giymiş bu yerel bilgenin görünüşüne biraz şaşırmışlarsa da, gene de onu candan bir tavırla selamlayıp entelektüel bir sohbete dalmışlardı; arkası gelecek içkilerin kokusunu alan adam, sohbete sevine sevine katılıyordu. Dünyanın hali ve el yakan içki fiyatları üstüne ettiği genel lafları, hacılardan biri küçük bir deftere kaydetmişti. Başarısından cesaret alan adam, buruşuk baldırlarına vurup bacağını anlamlı anlamlı sallayarak, açık saçık bir halk şarkısı tutturdu. Az sonra sohbet yeniden başlamış, ama konuklardan birinin evi sorması üzerine yine yanda kesilmişti. Bilge kişi o anda bulunduklan yeri soruyor sanmıştı. İngilizler birkaç saat sonra, bozuk paralarının ağırlığından kurtulmuş bir halde bardan aynldılar.

Bahtin, Tiemey'in bannda toplanan kalabalığa Hegel'in ***Tinin Görüngübilimi*** adlı yapıtı üstüne ders veriyordu. Elinde bira bardağıyla bir aşağı bir yukan yürürken, özne ve nesneyi bitirip heyecanla yadsımanın yadsınmasına, özdeşlik ile özdeş olmamanın özdeşliğine geçiyordu. Buruşuk yüzlü, cüce boylu kemancı ve balıkçı emeklisi Jimmy Kava-nagh, derinden etkilenip Seamus Nolan'a doğru eğilerek, "Valla bu herif şeytana pabucunu ters giydirir," diye fısıldadı. Bahtin, ders verdiği hızlılıkla içtiğinden, çok geçmeden zom olmuştu. Jimmy keman çalarken, Bahtin, barın ortasında gözleri kapalı, başı geriye kaykılmış, kollan bûkuk bir halde bacaklannı kaldırıp indirerek beceriksizce bir Kazak dansı icra etmeye koyuldu. Zihni St. Petersburg anılanyla doluydu: Çarpık dişli, tokası parlak işlemeli Tanya; daha kısa pantolonla gezerken Spinoza okuyan, Sibirya'da karda mahsur kaldığında paha biçilmez el yazmalanndan birini sigara kâğıdı niyetine kullanan küçük kardeşi Mihail. Bahrin, topuklanyla yerdeki talaşlan döverken, 'Ben Zerdüş-tüm,' diye düşünüyordu. 'Ben İrade ve Düşünce olarak dünyayım, parlak kanatlı Lucifer, Balıkçı Kralım. Bir bütün olmuş Alyoşa ve Raskolnikov, bütün diyalektiğin çöküşü, kötülük çiçekleriyim ben.' Gözyaşlan ve ter damlatan sakalından aşağı yuvarlanıp çenesinin ucundan yere damlıyordu. 'Ben hem fincan hem mızrak, hem tavuk hem yumurta, hem ayakkabı hem ayakkabı bağıyım; içimde milyonlarca şey var.' Çömelirken bacaklannı kalçadan topuk hizasına fırlatan Zerdüşt böyle buyuruyordu. Tannlar sevdikleri kullarının akıllannı oynatırlar. Gözü dönmüş bir topal gibi sağa sola sallanan Bahrin, başını

geriye aüp yaralanmış gibi uluyarak etrafındakilere tatlı Rusya hüznünü dağıtıyordu. Seamus Nolan viskisini tezgâha koyup haykırarak, iki yana yapışık kollan ve ciddi yüz ifadesiyle ürkmüş bir at gibi sıçrayıp zıplayarak bir İrlanda dansına girişti. Finbar Tiemey, tezgâhın alundan bir ***bodhran*** kapıp, yuvarlak uçlu bir kemik parçasıyla çılgınca tempo tutmaya başlamıştı. Bahtin, olanca ağırlığıyla bir masaya yığıldı, sonra kalkıp, dişsiz alkolik Bridie Dunphy’nin önünde eğildi ve bir koluyla havada yay çizerek onu valse kaldırdı. Birlikte boğulmak üzere olan iki insan gibi debelenirlerken, Bahtin şefkatle Bri-die’nin kepek dolu grimsi kafa derisine bakıyordu. ‘Kraliçem,’ diye düşünüyordu, ‘dağdaki Maeve’m’. Birden kadından ayrılıp, sırtındaki pelerini dev bir yarasa gibi dalgalandırarak barın kapısına atıldı. Boş yengeç sepetlerinin ve halat yığınlarının üstünden atlayarak, karanlıkta iskelenin bittiği noktaya ve ayaklarının altında boşluğu hissedene kadar koşturdu. Karanlığın içinde kendini yukarı çekip, vücudunu baş aşağı döndürdü; suya önce o koca kafası, sonra bedeni çarpmıştı. Diğerleri Tiemey’in barından iskeleye ko-şuşurlarken, Bridie de elinde siyah bira bardağı iki yana sallanarak arkadan yetişmiş, Bahtin’in kükreyerek su yüzüne çıkışını, ıslak saç tutamlarının şakaklarından yukarı boynuz gibi dikilişini görmüştü. Bahtin, kendini yukarı çekti ve iskeleye doluşanların ayakları dibinde bir deniz canavarı gibi yuvarlandı; yine dehşetli susamıştı. Seyredenler hep birlikte onu içeri, sıcağa taşıdılar. Finbar, sıcak bir içki getirirken, Bridie şalıyla Bahtin’in sırtını okşarcasına sildi;Jimmy Kava-nagh’ın kemanı, hiçbir şey olmamış gibi, kaldığı yerden inleyip tıngırdamayı sürdürüyordu.

YEDİ

\b/

“Nikolay," dedi VVittgenstein, “senin yemek yeme tarzını çekilmez buluyorum.”

İkisi birlikte, karanlık çökünce perdelerini kapatmış, mutfakta akşam yemeği yiyorlardı. Bahtin, Donal’ın akşam işini bitirip gitmeden önce maharetle hazırladığı lahana, kuzu ciğeri, patates ve jambon karışımı kocaman yağlı bir bulamacı çatallamakla meşguldü. Sivri burnu belirgin biçimde seğiren VVittgenstein, önünde pis pis kokan peynir ve soğandan oluşan yemeğiyle, Bahtin’in tam karşısındaki sandalyeye tünemişti. Bahtin,

Finbar'ın ucuz kırmızı şaraplarından bir şişeyi kafasına dikip, ağzını sildi ve ön dişleri arasından ezik bir lahana yaprağı çıkardı.

VVittgenstein, asık bir suratla, "Patlayacaksın," dedi. "Emin ol, hiç hoş değil. Senin yemek yemeni seyrederken midem bulanıyor."

VVittgenstein, Bahtin'in ansızın kopardığı geğirti yüzüne çarpacakmış gibi irkilerek başını geri çekti. "Korkanm, Ludvvig, senin miden yumruk kadar kalmıştır. Seni sıkıştıran bir şey var, fiziksel değil, ruhsal bir sıkışma. Ben de bir zamanlar böyleydim." Parmaklarıyla tabağında oradan oraya kayan bir ciğer parçasını kovaladı ve yağ içindeki tabağın tam köşesinde yakaladı. 'Japonlar," diye sözünü sürdürürken, ciğeri ağzının içinde gürültüyle şapırdaüyordu, "göbeğe ***hara*** derler. ***Harakiri*** deki gibi. Selâmlaşırken birbirlerine göbeklerinin durumunu sorarlar. Onlarda sabit nokta, hayatın içsel merkezi ***hara'***dır. Duygusal Batı geleneğinde olduğu gibi kalp değil. Bir Japon ayağa kalktığında yaşamsal güçlerini dengeleyip kamını dışarı çıkartarak kalkar. Nasıl demeli, koca göbekli olmak orada ruhsal seçkinlik işaretidir."

VVittgenstein, ters ters, "Öyleyse sen aziz olmalısın," dedi. "Göbekli insan özgürdür, kendisiyle barışıktır. Hiçbir şeyin önemli olmadığını bilir."

VVittgenstein, keskin bir bakışla yüzünü kaldırdı. "Söylediğin şey çılgınca. Bir insan nasıl hiçbir şeyin önemli olmadığı düşüncesine kapılabilir, anlamıyorum."

Bahtin, birden fütursuzca bir esneme koyverip, sakalında keşfettiği bir damla et suyunu başparmağıyla sildi. VVittgenstein ayağa kalkıp mutfağın içinde, farkında olmadan uzanacak bir yer aranırken sinirli sinirli volta atmaya başladı. Sonra koşar gibi oturma odasına geçip, başım pencere pervazına dayadı. Başını cama vururken çıkardığı tok ritmik ses Bahtin'e kadar geliyordu. Bahtin, ilkin tabakta kalan peyniri ağzına attı ve şarap şişesini koltuğuna sıkıştırıp, rahat, sakin adımlarla gaz lambalarını yakmaya gitti; alçak kirişe uzanırken ayakta hafif hafif sallanıyordu. Ön camlara usulca çarpan yağmur hemen kesildi. Bahtin, arkası donuk bir halde VVittgenstein'a seslendi: "Moore'un, bir öğrencisini, 'hiçbir şey önemli değildir'in ***('nothing matters')*** 'hiçbir şey takırdamaz'dan ***('nothing***

chatters') gramer açısından farklı olduğunu göstererek intihar etmekten vazgeçirmekle övündüğünü duymuştum."

VVittgenstein koluyla bir tiksinti işareti yaparken bedeninin diğer kısımları kaskatıydı. Pencere pervazına bakıp lanet okurcasına söylendi, "Hiçbir şeyin önemli olmadığını düşünen kişi domuzdur."

Bahtin, bacaklannı kanepeye uzatarak hakareti dostça sineye çekti. VVittgenstein, yağmurdan buğulanan camdan dışan bakıyordu. Aşağıda iki ev arasındaki boşlukta boyaları kabarmış birkaç balıkçı teknesinin direkleri sallanıyor, daha geride yağlı, beyaz köpüklü okyanus uzanıyordu. Witt-genstein biraz sonra ürpertici denebilecek denli alçak bir sesle konuştu: "Bana, bir çocuğun diri diri derisinin yüzül-mesini seyreden bir adamın, bunu eften püften bir olaymış gibi geçiştirebileceğini mi anlatmak istiyorsun? Bence bu düpedüz saçmalık."

Bahtin, şarapla bir dilim peynir yuvarlayıp, suratı asılmış çocuğunun gönlünü almaya çalışan ana babalar gibi teskin edici bir tonda konuşmaya başladı: "Kari Manc'ın kızı Tus-sie'nin, babasıyla ve Engels'le oynadığı bir oyun varmış, duydun mu? Bir çeşit anket. Tussie onlara en sevdikleri yazan, rengi, erdemi falan sorarmış. Sıra en beğendikleri slogana geldiğinde, Marx ideolojik olarak doğru -eminim, mücadelenin gerekliliğiyle falan ilgili- bir şey söylermiş. Engels'in ne dediğini biliyor musun? 'Kafana takma.' Ya da bunun gibi bir şey, çeviri tam olmayabilir." Bahtin sessizce kafasını salladı. "'Kafana takma'. İhtiyar kurt."

VVittgenstein gelip koltuğun yumuşak derinliklerine yüz vermeden, en ucuna ilişti. Asabi bir sesle, "Sanınm, ben Manc'ınkini tercih ederim," dedi.

"Bu, tercih sorunu değil. Mücadele ancak kafana takmazsan başarıya ulaşır. İki fikir birbirine zıt değil."

"Yani, hepimizin sırtüstü yatmamız, kafa çekmemiz ve domuzlar gibi çiftleşmemiz mi gerekiyor?"

"Hayır, hayır, sırtüstü yatmak değil. Kafaya takmamak kolay bir iş değil ki. Kendine bak." Bahtin, Donal'ın yapüğı uydurma içki dolabından bir şarap daha aldı, bacakları arasına sıkıştırıp gösterişli bir edayla mantarını çıkardı

ve kendini bütün ağırlığıyla kanepeye atıverdi. “Bu, insanın nasıl eylemde bulunduğuyla ilgili bir sorun. Bütün etkili eylemler, araya bir mesafe koyarak yapılır. Kayıtsızlıkla değil, yalnızca ironiyle. İnsanlar biraz mesafeli olabilselerdi çocukların derilerini yüzmezlerdi.” Sözlerinin burasında alçakgönüllü bir düzeltme yaptı: “En azından çoğu. Tarihe bak. İşe yaramış olan başka bir eylem biçimi var mı?”

VVittgenstein bağdaş kurup koltuğa orman perisi gibi tünedi. “Nikolay, söylemek zorundayım ama, sen çok boş konuşuyorsun. Tarihe bakmamı istiyorsun. Sana tarihin ne olduğunu söyleyeyim mi? Tarih, annesinin gözleri önünde yavaş yavaş kızartılan yeni doğmuş bir bebektir. Üstelik bir kere de değil, milyonlarca kere. Tarihçi, annenin gözlerinin içine bakar ve onun hikâyesini anlatır. Eğer dili tutulmazsa.” “Haklısın, işte bunun için de unutmalıyız.”

VVittgenstein, kafasından bir tutam saç koparıp hafifçe bir çığlık attı.

Bahtin, hiç istifini bozmadan, “Eyleme geçebilmek için unutmalıyız. Bellek kaybı, unutma olmasa ortada eylem ka-Jır mı? Tarihe bir saniye bile baksak, bütün silahlarımızı yitiririz. Tarih boş laftan ibaret,” dedi.

“Demek bu yüzden kendini kaybedinceye kadar içiyorsun, eyleme geçmek için. Tabii, önce ayağa kalkabilirsen.” VVittgenstein, uzun bir koşuyu yeni tamamlamış gibi hızlı hızlı nefes alarak ayağa kalktı. Samanla örtülü damdan yağmurun tekdüze sesi geliyordu. “Şu anda Avrupa’da tarihin en korkunç savaşı yapılıyor. Buraya geldim, çünkü artık dayanamadım. Yani kaçıyorum, tarihten saklanarak. Avrupa gözlerimizin önünde çözülüyor; bizler onun ürünleri, beyinsiz tavuklar gibi yaşamaya devam etmekten başka şey yapmıyoruz. Bunlann hiçbiri değiştirilemez. Somme’da* olanlar hep olan, hep olacak şeyler. Herşey tam da olduğu gibi, başka türlü değil. Ama gene de kaçınılmaz olana karşı çıkmak istiyorum.”

Bahtin, uykulu bir sesle cevapladı: “İnsan kaçınılmaz olana karşı çıkmadıkça, kaçınılmazın ne kadar kaçınılmaz olduğunu bilemez ki." Ağzını şaplatarak bir yudum şarap içti, yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. “Sen kötümsersin, Ludwig, bütün entelektüeller gibi. Mesleki bir tehlike bu, kâtiplerin alışılmış ihaneti. Oysa halk kötümser değil.” “Halk sinek gibi ölüyor. Halk işkence görüyor.”

“işkence edilenler olduğu gibi, hazdan kendinden geçenler de var. Başka ne için savaşıyorlar ki?” Sözcükler Bahtin’in ağzında birbirine kanşıp yuvarlanıyordu. Dış kapının altından gelen şiddedi bir esinti lambanın alevlerini titretip odaya koyu gölgeler saldı.

“insanoğlu dünyaya geldiği ilk günden itibaren," dedi VVittgenstein, alçak bir sesle, “doymak bilmez bir iştahla birbirinin derisini yüzmüştür. Birbirlerinin gözlerini oyarak, anüsünden ve vajinasından içeri acı biber dallan sokarak, beşikten mezara kadar birbirlerinin yollarına kızgın korlar dökmüşler, bok döşemişlerdir. Bu sonu gelmez tekme tokat yağmurunu sona erdirmek için ne kadar çok erdem gerekeceğini hayal edebiliyor musun? Cengiz Han ölçüsünde bir iyilik herhalde.”

“Bu hikâyelerden yalnızca biri. Başka hikâyeler de var.” VVittgenstein, alaylı alaylı burnundan soludu. Küçümseyici bir sesle, “Bir İngiliz gibi konuşuyorsun,” dedi. “İngiliz-ler ne zaman kuşkuya düşseler, akıllarına hemen sarkaç gelil'. Önce biraz bundan, sonra biraz şundan. Liberaller vicdanlarını bu duygusal yanılsamayla rahatlatırlar. Oysa bir sesin, tek bir sesin, bütün diğer sesleri bastırıp boğduğundan nasıl kuşku duyulabilir?”

“Hâlâ değerler var, hâlâ haz var. Aşk,” diye bir dipnot koyarcasına ekledi Bahtin. Gömleğine biraz şarap dökülmüştü, ama farkında değil gibiydi.

“Öyle öyle. Ama bunun bedeli ne? Her katedrale karşılık, bir kemik çukuru. Her başyapıta karşılık, sefalet. Üstelik bu en kötüsü de değil. Az önce bu katliama karşı çıktığımı söylemiştim. Ancak gün geliyor, insan ırkının herşeye karşın hayatım sürdürmesinin harika bir şey olduğunu söyleyen şu mütevazı varsayıma aklım takılıyor. Bunun sadece bir sulu gözlülük olduğundan kuşkulanmaya başladım. Örümcekler ve çekirgeler de kendilerini düşündüklerinden, soylarının tükenmesi fikrini katlanılmaz bulurlar. Proje toptan iptal edilse daha hayırlı olmaz mı? Atalarımızın ruhunu huzura kavuşturamasak da hiç değilse torunlarımızı sefaletten kurtarabiliriz. Neden herşeyin bitmesine izin vermiyoruz?” Bahtin, şişeyi ışığa tuttu, bir gözünü kapatıp kalın dibini süzdükten sonra döşemeye fırlatıverdi. “Neden verelim? Devam ettiği sürece hoş yanlan var. Bunları kimse iptal edemez.” Yine içki dolabına uzandı, ama yetişemeyip kanepeden halıya yuvarlandı. Ağzının kenarından hafif salyalar sızarak orada hareketsiz kalakaldı. Uykulu sesiyle ikramda bulundu: “At bir tek.”

VVittgenstein, zayıf ışıkta gözlerinde tehditkâr bir alevle Bahtin'in yanma gelip, tortop gövdesinin kenarında durdu.

"Nikolay, sen bir domuzsun, İrlanda'ya bir domuzla birlikte gelmişim."

Bahtin, az sonra gözlerini açıp, "Ludwig, galiba ikimizden biri deli. Ama hangimiz; rivayet muhtelif," dedi. Sesi sanki kamının derinliklerinden çıkarak, zorlu bir mücadeleyle uzun bir yol kat etmiş gibiydi.

"Orada koca bir pislik yığını gibi yatıyorsun. Göbekmiş! Sende bütün Japonya'ya yetecek kadar göbek var. Sen iğrenç bir..." VVittgenstein, bir hayvan ismi bulmaya çalıştı, sonunda buldu: "Fok balığısın."

Bahtin, bozuk bir sesle kendi kendine içli bir Rus halk şarkısı mırıldanıyordu. "Biri bir başkasını boğazlıyor," dedi. Dudaklarını hoşnutlukla yaladı. "Sanırım, bu sensin, Lud-wig, gülünç saflığınla hepimizi öldürüyorsun."

VVittgenstein, çevik bir hareketle uzanıp Bahtin'in dolabından yan dolu bir şarap şişesi kapü. Alçak bir sesle, "Bence bunda boğulmaksın sen," dedi. Bahdn, hiç karşılık vermedi. "Beni duyuyor musun, Nikolay? Bu iğrenç pislikte boğulmalısın dedim sana."

Bahtin, bir anlığına gözlerini açıp, tükürüklü dudaklarını büzerek bir öpücük işareti gönderdi. VVittgenstein, boğuk bir çığlık atıp şişeyi baş aşağı çevirdi, yuvarlak damlalara bölünen parlak sıvı ince bir şerit halinde hızla akarken, Bahtin'in sakalını en dibine kadar ıslattı ve göz kapaklarının üstünde kırmızı gölcükler oluşturdu. Kalınca bir damla sertçe burnuna çarpmıştı, Bahtin, abartılı bir zevkle ağzını şapırdatıp yalandı, dilinin ucu açgözlü kıvranışlarla yukarıya, burun deliklerinden sızan şaraba erişmeye çalıştı. Yalanırken bir yandan da kıllı yumruğuyla halıda tempo tutuyor, alaycı gözlerini çılgına dönmüş meslektaşının üzerinden ayırmazken, yeni bir halk şarkısına başlıyordu.

VVittgenstein, "Domuz," diye söylendi, "Pis fok balığı domuzu." Şişe ağır bir tıkırdamayla boşalmıştı. VVittgens-tein'ın gözleri bir an Bahtin'in pantolonuyla gömleği arasından dışarı fırlamış, kıvrım kıvrım et yığını halindeki çıplak göbeğine takıldı. Gözlerini hedefte yoğunlaştırırken, şişeyi

başından yakalayarak yukarı kaldırdı. Tam bu sırada, açılan evin kapısından tok bir ses geldi: “Olduğun yerde kal!”

Havaya kalkık şişe elinde donup kalan VVittgenstein, olduğu yerde dönünce, kapının önünde uzun trençkotlu, kıvırcık saçlı genç bir adam gördü. VVittgenstein’ın kafasına doğru bir tabanca tutuyordu.

Kıvırcık saçlı yabancı, “İrlanda Cumhuriyeti adına,” diye ekledi.

Omzunun arkasından tıraşsız, yine trençkot giyen daha kısa boylu, yaşlı biri de görünmüştü. Koltuk değneğine yaslanmıştı, ama sağ eli tabancasının horozundaydı. VVittgens-tein, şişeyi elinden bırakıp vahşi gözlerle bitkin arkadaşına döndü.

“Nikolay, beni almaya geldiler!” diye bağırdı.

Bahtin, yavaş yavaş kafasını kaldırıp koltuk değnekli adamı süzdü. Yavaşça, “Yaralı İsa,” diye mırıldandı ve başını yine güm diye döşemeye vurdu.

SEKİZ

1

Ünlü tüfek markalan.

2

İrlanda halk müziğinde sıkça kullanılan, bizdeki tefe benzer bir vurmalı çalgı.

3

Ingilizlere özenen Mandalılar için kullanılan bir söz.

Hapishane arabaları.

1484’te Rosenkreuz adlı bir papaz tarafından kurulduğu söylenen, fakat ilk olarak 1614'te sözü geçen, üyelerinin, metallerin değiştirilmesi ve hayatın

uzatılması gibi konularda doğaüstü bilgilere sahip olduğu iddia edilen bir Hıristiyan tarikatı.

1905’te kurulan ve İrlanda'nın İngiltere’den tamamen ayrılmasını savunan Sinn Fein örgütünün üyelerne verilen ad. ‘Sinn Fein’ İrlanda dilinde ‘biz kendimiz’ anlamına gelir.

TAreeyi W gibi telaffuz etmesi kastediliyor.

4

Özellikle Caller'de, bir evin dışında çığlık atınca o aileden çok geçmeden bir ölü çıkacağını haber verdiğine inanılan hayali bir peri.

5

‘By God'ın kibarlaştırılmış hali. Genellikle nazikâne bir küfür niyetine kullanılır.

Burada Wiıtgensl*in, ‘saçmalık’, ‘boş laf anlamına gelen *'bollocks'* sözcüğünü *'bollocM'â\ye* yazınca, ortaya ‘taşak’ gibi bir anlam çıkıyor. Metnin ilerideki bölümlerinde de sık sık kullandığı sözcüğü ‘boş laf diye karşılamayı yeğledik.

Somme, Kuzeydoğu Fransa'da, Man; denizine dökülen ırmak. Birinci Dünya Savaşı’nda, 1915-1917 arasında şiddetli çarpışmalara sahne olmuştu.

HÛ/

Connolly, İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nun üç subayıyla beraber Dublin'den güneye kaçmıştı. Arkalarında bıraktıkları O'Connell Sokağı'ndakı isyancı cumhuriyetçi güçlerin karargâhı durumundaki genel postane, Liffey Irmağı na girmiş bir amirallik gemisinin ve Trinity College'da üslenen İngiliz toplarının bombardımanından sonra alev alev yanmaktaydı. İngılizler, her zaman olduğu gibi kendi imparatorluklarını yakıp yıkmakla meşguldüler. Böylece, hiçbir kapitalist ülkenin mülkleri toptan imha etmeye kalkışmayacağına inanan Connolly'nin yanıldığı anlaşılmış oluyordu.

Dublin alevler içindeydi, itfaiyeciler vurulma korkusuyla harekete geçemiyorlardı. O'Connell Sokağı enkaz yığınına dönüşürken, cumhuriyet savaşçıları sokağın bir ucundan öbür ucuna, evlerin ve dükkânların duvarlarının dibinden giderek kendilerini güvenceye almışlardı. Yanan binaların ve bir ateş salvosunun ortasındaki Connolly, postanenin önündeki barikata komuta ederken verdiği bir emrin ortasında bir an durakladı, hemen ardından aynı ses tonuyla emrini tamamladı. İşin doğrusu, kolundan vurulmuş, çok anlaşılabilir bir sebeple bunu askerlerinden gizlemek istemişti. Ardından, bir domdom kurşunu sol ayak bileğini paramparça etmiş, Connoly, yine sürünerek postaneye girmeyi başarmıştı. Ayağına alelacele yapılan bir ameliyattan sonra binanın zemin katında bir yatağa yatırılmış, oradan operasyonları yönetmeye devam etmiş ve çarpışmaların durulduğu anlarda bir dedektiflik hikâyesi okumuştu. Sonunda postane boşaltılmış ve Connolly sedyeyle dışarı çıkarılmıştı; cumhuriyetçi gençlik hareketinden genç bir oğlan, Connolly'nin vücudunu mermilerden korumak amacıyla sedyenin yanında koştura koştura siper görevi görmüştü. Geçici hükümet başkanı Padraic Pearse sokakta duruyor, uçuşan mermilere aldırmaksızın tahliye işlemine nezaret ediyordu. Başkente binlerce İngiliz takviye gücü dolmuştu ve İngiliz topçuları şehrin yüzlerce sivilin yaşadığı bir bölgesini kalbura çevirmeye hazırlanıyorlardı. Cumhuriyetçi ordu konseyi bunun üzerine acil bir toplantı düzenleyip, teslim olmayı kararlaştırmış, hatta elçi olarak beyaz bayraklı bir asker göndermiş, ama İngilizler o askeri anında delik deşik etmişlerdi. Pusuya yatmış askerler, beyaz bayraklı iki kişiyi daha vurdular. Nihayet genç bir hemşire, Elizabeth O'Farrell, başının oldukça üstünde tuttuğu beyaz bayrağı sallayarak

O’Connell Sokağı’na çıkmış ve İngiliz Komutanlığı tarafından kabul edilmişti.

Lenin, Paskalya Ayaklanması’nı duyduğunda, “Saf bir devrimden söz edenlerin ömrü bunu görmeye yetmeyecektir,” demişti. Aynı şeyi yine söyleyebilirdi, klasik kalıplara uymayan, derme çatma bir ayaklanmaydı çünkü bu. Aslında çoğu devrim, azametli yer adlarıyla birlikte anılır: Kışlık Sarayı, Pere Lachaise, Bastille Meydanı. Oysa Dublin Ayaklanması, Kışlık Sarayı’nın saf buzları üstünde değil, Jacob’un bisküvi fabrikasının kaba saba zemininde ve O’Connell Sokağı 34 numaradaki Noblett’in tadıcı dükkânında başlayacaktı. Pek görkemli sayılamayacak bu alan ile buranın daha sonra efsaneler ve destanlarda temsil edilme tarzı arasında büyük bir uçurum vardı. Olaydan önce birbirini tutmayan bir sürü emir verilmesi, İrlandalı gönüllülerden sadece küçük bir kesimin devrimin başladığından haberdar olmasına yol açmıştı. Gönüllülerin çoğu olayı sonradan öğrendiler ve kendilerine neden haber verilmediğini anlamakta zorluk çektiler. Gerçekte Dublin dışındaki ayaklanma fiyaskoyla sonuçlanmıştı. İsyancılara bir kargo dolusu kınk dökük silah taşıyan bir Alman gemisi, Tralee Koyu’na girdiğinde kimseyi bulamamış, çünkü geliş tarihi yanlış anlaşılmışu. Alelacele bir randevu ayarlamaya çalışılırken İngiliz savaş gemilerince yeri saptanan Alman gemisi, hızla demir alıp izini kaybettirerek ülkenin güneyini ve batısını silahsız bırakmıştı. Almanya’yla bağlantıyı sağlayan cumhuriyetçi kurye Sir Roger Casement, bir Alman denizaltısından karaya . çıkar çıkmaz tutuklanmıştı. Yine de ayaklanma genişliyordu. Bir kısmı hâlâ fabrikanın kiri pası içinde, bir kısmı kanalı yüzerek geçtiklerinden üstleri başlan sırılsıklam bir halde Dublin’in dört bir yanından gelen Yurttaş Ordu-su’nun mensuplan, seferberlik çağnsına uyarak Özgürlük Evi’nde toplanmışlardı. Cumhuriyetçi John Mac Bride’m ise ayaklanma planından haberi yoktu; Dublin’e tesadüfen bir düğün için gelmiş, ama ayaklanmayı duyar duymaz sevinçle çağrıya uymuştu. MacBride, saçının bir buklesinin pırıltısıyla karanlık bir gecede erkeklere bir ambar dolusu arpa öğüttürebileceği söylenen Fenian[1] Maud Gonne’un kocasıydı. Yeats’in milliyetçi oyunu ***Kontes Cathleen'm*** provası için bir araya gelen Abbey tiyatro kumpanyasının üyeleri, isyana katılarak oyunu sokağa taşımışlardı. Doğaçlama bir sokak tiyatrosuna dönen oyunda Padraic Pearse, büyük çoğunluğu neler olup bittiğini kavrayamayan bir dinleyiciler grubunun cansız alkışları arasında, postanenin merdivenlerinden geçici

hükümetin ilan edildiğini bildirmişti. Bildiri, şehir merkezi civarındaki duvarlara yapıştırılacaktı, ama o amaçla görevlendirilen kişi yanında tutkalı getirmeyi unutmuştu. Hemen bir fırının un stokuna el konuldu ve yirmi kişilik bir grup el arabasıyla tangur tungur dolaşarak silahlanma çağrısının afişlerini şehir merkezine yapıştırdılar.

Çağrıya neredeyse kimse uymadı. Başkentte hayat olağan akışıyla sürüyor; insanlar belli saatlerde işe ve bara gelip giderlerken, köşe başında devrim yapılıyordu. Herşey üpkı eskisi gibiydi, değişen hiçbir şey yoktu. ***Irish Times*** yayınını sürdürmekteydi. insanlar şehir merkezine başlangıçta yine ellerini kollarım sallaya sallaya geliyor, ancak tuhaf barikatlara ve serseri kurşunlara rastlayınca duraklıyorlardı. Yurttaşların biricik anti-kapitalist eylemi, yağmalamaydı. O’Connell So-kağı’ndaki kargaşayı fırsat bilen paçavralar içindeki veletler, dükkânlardan karton karton çikolata paketleriyle çıkıp, ganimetlerini zafer havasıyla odalarına taşıyorlardı. Büyükler ise kaldırımlarda sakin sakin oturup, ayaklarına uygun ayakkabı ve çizme deniyorlardı. Birkaç genç kadın vitrinlerde çırılçıplak soyunup, ipek donlar ve kombinezonlarla süslenmişlerdi. Pusuya yatmış gönüllüler, ara sıra yurtseverlikten nasibini almamış hemşerilerinin üstüne öfkeli kurşunlar boşaltıyorlar, yağmacılar da onlara küfür ve hakaret yağdırıyorlardı: “Tommy’ler sizi ele geçirdiğinde gününüzü görürsünüz, sizi Fenian piçleri!” Devrim, önceden vaat ettiği gibi, halka refah ve özgürlük getirmişti: O hafta Dublin gecekonduları kürk mantolar, mücevherler, lüks yiyecek maddeleri ve kasa kasa viskiyle dolup taştı.

Yurttaşlar Ordusu, dört yandan yüksek binalarla çevrili olduklarının farkına varmadan, değerli zamanını Stephen’s Green’de siper kazmakla tüketmişti. Sanki ***Book of Kells'*** ten* kaçmış bir yarauk gibi göründüğü söylenecek kadar uzun boylu olan, dikbaşlı ve çetin yaradılışlı Ispanyol-Irlandalı melezi Eamon de Valera, askerleriyle birlikte, İngiliz birliklerinin geçeceği Dun Laoghaire’den gelen ana yolu tutuyordu. Oradan, büyük bölümünü Trinity College’ın yaşlı öğretim üyelerinin oluşturduğu İngiliz destekçisi Dublin Gaziler Cemiyeti’nden bir taburun sarsak adımlarla geçtiğini görebilmekteydi. Bunlar kolluklarında ***Georgius Rex'in*** ilk harfleri yazılı olduğu için, Gorgeous VVrecks (Şahane Moruklar) diye bilinirler, her tarafta tüfeklerle dolaşırlar ama hiç cephaneleri olmazdı. Moruklar, Dev’in adamlarının kendi üsderine ateş açmasını hiç beklemiyorlardı; ama açtılar

ve içlerinden beşi öldü. Mount Sokağı'ndaki köprüyü tutan on-on beş cumhuriyet savaşçısı, tam bir gün boyunca Kingstown'dan gönderilen İngiliz takviye birliklerini püs-kültmüşler, Shenvood Ormancılan bölüklerinin cumhuriyetçi ateşine karşın peş peşe giriştikleri hücumlar sonuçsuz kalmıştı. Dublinli bir hemşire âlicenaplık gösterip sokaktaki yaralı İngiliz askerlerini tedavi ettiği için sonradan askeri cesaret madalyasıyla ve batı yakasında Shaftesbuıy Tiyatro-su'nda sahnelenen ***Üç Kere Sağol*** revüsünde bir rolle ödüllendirilmişti. İsyancı güçlerle giriştikleri savaşta sivillerin varlığını engel sayan Güney Staffordshire alayının askerleri, kana susamış bir halde evlere saldırıp kapılan kırmışlar; çocukları merdivenlerden aşağı yuvarlayıp annelerini bayıl-tıncaya kadar dövmüşler ve babalarını süngüden geçirmişlerdi. Nerden bakarsanız bakın, derme çatma bir devrimdi bu. İrlandalı gönüllüler, uğruna dövüştükleri yurttaşlarının sövgüleri ve ıslıklan eşliğinde hapishaneye götürülürlerken, şehirde bin üç yüzü aşkın ölü ya da ağır yaralı vardı. İki bin İrlandalı erkek ve kadın mahkemeye bile çıkarılmadan İngiltere'deki temerküz kamplarına gönderilmiş; asilerden askeri mahkemede gizlice yargılanan doksanı ölüme mahkûm edilmişti. Kilmainham Hapishanesi'nde yatan Kontes Constance Markievicz, hapis arkadaşına sevinçle şunları söylemişti: “Haberi duydun mu? Ölüme mahkûm edildim!” Bu kadın Dublin'i baştan sona felce uğratan 1913 lokavtı sırasında sokak aşevleri açmış, cumhuriyetçi gençlik hareketini oluşturup eğitmiş, sırtına geçirdiği Yurttaşlar Ordusu üniformasını kadınların giyebileceği bir biçime sokmuştu. Sonradan cezası düşürülünce, Sinn Fein'ın listesinden seçimi kazanarak İngiltere'nin ilk kadın milletvekili olacaktı. İngiliz askerleri O'Connell Sokağı'nda moral bozukluğu içinde başıboş dolaşan asileri toplayıp götürürlerken, kalabalığın içinden sadece Dublinli bir tezgâhtar kızın sesi çıkmıştı: “Yaşasın cumhuriyet!” Westminster'daki İrlandalı parlamenterler grubunun lideri John Redmond, isyan haberi üzerine yurtseverce olayı ‘nefret ve dehşet'le karşıladığını ifade etmişti. Londra kulüplerinden birinde çalışan bir şarkıcı, söylediği parçanın son satınnı alelacele ‘Ingilizlerin gözlerinin içi gülerken'e çevirmişti. Amerikan basını Ingiliz gelenekselciliğine duydukları dokunaklı inançla, ayaklanmanın elebaşılarının Tower of London'a* kapatıldıkları haberini geçmekteydi. Ayaklanma sırasında yurtdışında tatilde olan şair William Yeats, olayı duyduğunda kendisine danışılmamasına çok öfkelenmişti.

Connolly ve adamları, bitkin bir halde vardıkları Gal-way'de ayaklanmanın iyice kötüye gitmekte olduğunu gördüler. Bölge Komutanı Liam Mellowes, emrindeki bin kadar adamla köprüleri imha etmiş, telefon tellerini kesmiş ve garnizonlara saldırmıştı. Sonra, Athenry kasabasını da ele geçirmiş, ancak İngiliz ordusu tarafından kuşatılmıştı. Mellovves, direnip savaşmaya karar vermiş, ancak papazlar adamlarını dağılmaya ikna edince kendisi dağlara çekilmişti. Connolly ilkin genç bir öğretmenin evine sığındı, ama giderek hararetlenen Galway, gizlenmeye uygun bir yer değildi. Connolly, Galway Gönüllüleri'nin genç subaylarından Kevin Molloy'la birlikte bir gece Ballymeany'ye, boş olduğu sanılan Profesör Gardner-Smith'in kır evine götürüldü. Geldikleri arabanın şoförü, başkomutanı korumak amacıyla yaralı ya da kaçak asilerden bulabildiği kadar takviye güç toplamak üzere kasabaya dönmüştü.

Connolly, evdeki iki yabancıya sorduğu sorulara aldığı cevaplardan tatmin olmuş, Molloy da üstlerini tepeden tırnağa arayıp evi kontrol etmişti. Connolly, Molloy'un iyi bir asker olduğunu düşündü; ne var ki, bir kriz anında gözü kapalı güvenilemeyecek kadar dürüst, namuslu birine benziyordu. Connolly, kanepeye uzanıp yaralı ayağını bir minderle desteklerken, Bahtin'ie VVittgenstein, Molloy'un emrettiği gibi duvarın önünde dikilmekteydi. Molloy'un ağır elleri yüzünden hâlâ titreyen VVittgenstein, kanepeye uzanan Connolly'yi buz gibi gözlerle süzerken aksi aksi söyleniyordu: "Burada bir şey bulamazsınız. Evde değerli hiçbir şey yok."

Connolly sert bir sesle cevap verdi: "Biz hırsız değiliz. Yalnızca barınacak bir yere ihtiyacımız var. Bir süre burada kalmamız gerekiyor. Yalnız biz burada kaldığımız sürece siz de dışan çıkmayacaksınız."

Molley, yatak odalarını aramayı bitirip içeri geldi ve Con-nolly'e dönerek, ***"B'Jheidhir linn iad do coimedd mar gialla; fir tâbhactacha iad,*** " dedi.

Connolly, karşılık verdi: ***"B'ftıeidhir e. Ach is sibhialtaigh agus strainseiri iad. Bheadh droch-chuma air*** " [Onlan rehin alabiliriz; bunlar önemli adamlar galiba. Ama hem siviller hem de yabancılar. Bu kötü bir izlenim verebilir.] Sonra da sözlerini açıkladı: "Diyor ki, rahat durursanız size en ufak bir zarar gelmeyecek. Ama evden dışan çıkmaya çalışırsanız kurşunu yersiniz."

Bahtin, birdenbire Connolly’nin ayağını gösterdi ve daha önce farkına varmadığı bir noktaya dikkat çekmek istercesine, “Siz yaralısınız,” dedi.

“Evet. Dublin’de vuruldum. Kurşun, kaldınmdan sekip ayağıma saplandı.”

Olayda macera kokusu alan Bahtin, “Yoksa banka soyguncusu musunuz?” diye sordu.

Connolly, şaşkınhkla Bahtin’e bakü: “Dublin’de olanlan duymadınız mı?” ikisinin de boş boş baktıklarını görünce,

“İngiliz yönetimine karşı bir ayaklanma oldu. Postane ve başka binalar ele geçirildi. Bir hayli vuruşuldu,"diye açıkladı. “Siz arada mı kaldınız?”

“Ben asilerin başkomutanıydım.”

Bahtin ile VVittgenstein hayretle birbirlerine baktılar. “Siz., bir asi misiniz?” diye sordu VVittgenstein. Kafasında İrlandalIların hoşnutsuzluğuna dair bölük pörçük bir iki anı canlandı. “Ben bir cumhuriyetçiyim, evet.”

Bahtin, “Ayaklanma başarıya ulaştı mı?” diye sordu. Dünya tarihine geçecek bir şahsiyetin huzurunda olup olmadığını öğrenmeye can atıyordu.

“Bunu zaman gösterecek. Silahlı başkaldırı yenildi, ama bu sonucu zaten bekliyorduk. Askerlerime teslim olmalarını emrettim, çünkü düşman güçler sivillerin evlerini ateşe vermek üzereydiler.”

“Peki, çarpışmalar hâlâ sürüyor mu?”

“Hayır, şimdilik bitti. İngilizler askeri liderleri idam etmeye koyulur koyulmaz yeniden başlayacak. O zaman İrlanda halkı ayaklanacak.”

VVittgenstein, toy denecek ölçüde dogmatik bir öğrenciyle karşılaşmışçasına, öfkeyle Connolly'ye dikti gözlerini. "Böyle bir şeyi nereden bilebilirsiniz?” diye çıkıştı. “İngilizler ne zamandır ülkenizdeler, sorabilir miyim? Sanırım, birkaç yüzyıldır. Ve siz de bir sokak çatışmasıyla bunu bir çırpıda tersine çevirmeyi umuyorsunuz.”

Bahtin kibarca sordu: “Kaba kuvvetin sizi amacınıza ulaştıracağına inanıyor musunuz?”

Connolly, yaralı ayağını işaret edip hafif bir gülümsemeyle, “Şiddete yabancı sayılmam,” karşılığını verdi.

Bahtin bunun üzerine lafı yapıştırıverdi: “Öyleyse siz de düşmanın silahını kullanıyorsunuz. Yani, bu işten hayır gelmez.”

“Eğer başarıya ulaşırsak, binlerini vurarak değil, vurularak ulaşacağız. Egemen sınıf ancak zaferin dilinden anlar, yenilginin gücünü küçümser.”

“Yani, bilerek yenilmeyi mi amaçladınız?”

“Yenilgi, işçi sınıfının çok yakından tanıdığı bir tablodur. Bu konuda yöneticilerinden daha üstünler.”

“Ne yazık ki bu, askeri uzmanlık konusunda geçerli değil.”

“Evet, doğru. Ezilen halklar silaha başvurma konusunda ne kadar gönülsüzlük gösterdiyse, yöneticiler de her zaman o kadar kan dökmeye hazır olmuşlardır.” Connolly, pencerenin yanında, bir ayağı sandalyenin üzerinde, hem dışarıyı gözleyecek hem de içeriyi göz hapsinde tutacak bir şekilde duran Molloy’a baktı. “Şimdi yatıp uyuyabilirsiniz. Unutmayın, gece kaçmaya kalkışırsanız sizi vururuz.” Bu sözleri, konuklarına tuvaletin yerini hatırlatan bir ev sahibinin ses tonuyla söylemişti.

Bahdn ile VVittgenstein, Molloy’un eşliğinde yatak odalarına çekildiler. Molloy yatak odalarındaki, bir insanın içinden geçemeyeceği kadar küçük pencereleri bir kez daha kontrol etti. Sonra, oturma odasına dönüp pencerenin yanındaki yerini aldı.

Connolly’ye, “Çocuklar şafakta burada olurlar,” dedi. Connolly de, “Evet,” dedi. Oysa içinden, ya olmazlarsa, diye geçiriyordu. Gözlerini kapatıp, ateşler içinde yanan bacağını unutmaya çalıştı.

Ertesi sabah Donal, koltuğunun altında mutfağı şenlendirecek bir top muşambayla, ön kapıdan içeri topallaya to-pallaya girdi. Birden boynunun

arkasında, kemiklerinin arasında acayip bir basınç hissetti ve korkuyla bağırıp elindeki muşambayı yere düşürdü.

“Bunu görüyorsun, değil mi? Görüyorsun, değil mi?" Molloy, Donal’a tabancayı gösterip, yüzüne dokundurdu. “Şimdi burada ne yapacaksan yap, beni duyuyor musun, ama sakın bir yere kımıldayayım deme. Kaçmaya kalkarsan şurana kocaman bir delik açarım.” Namlunun ucuyla hafifçe Donal’ın kafasına vurmuştu. Donal, şaşkınlıkla koltuklara yan yana oturmuş, gözlerini havaya dikmiş, hiç ses çıkarmadan duran efendilerine baktı, arkasından kanepedeki yabancıyı gördü. Gözleri Connolly’ninkilerle karşılaşır karşılaşmaz ağzı şaşkınlıktan bir karış açıldı.

“Kutsal annemiz,” diye fısıldadı. “Ta kendisi.”

Molloy, Donal’ı mutfağa doğru itekleyip arkasından kapıyı kapattı. Donal’ın üstü aranıp sorgulanırken, Connolly dışarıdan gelen sesleri dinliyormuş gibi kafasını öne uzatmıştı. Tıraşsız çenesini bir süre aşağı yukan oynattı; yüzünde saçının başladığı yerden burnunun alt ucuna kadar uzanan ağn ya da yoğunlaşmadan oluşan bir çizgi seçilebiliyor-du. Bahtin, Connolly’nin gözünde belli belirsiz bir şaşılık bulunduğunu da fark etmişti. Dikkatle incelendiğini hisseden Connolly, gerginliğinin nedenini açıklamak istercesine, “Kasabadan takviye güç bekliyoruz. Bu sabah gelmeleri gerek,” dedi.

Bahtin, “Ne için takviye?” diye sordu.

“Benim için. Beni korumak için.”

“Ingilizlere karşı mı?”

Connolly, evet anlamında başını salladı. “Er geç buraya geleceklerdir. Ülkeyi karış karış arıyorlar.”

“Peki, geldiklerinde siz ne yapacaksınız?”

‘Teslim olacağım. Başka ne yapabilirim?”

“Niyetiniz teslim olmaksa, neden takviye getirtiyorsunuz?”

“Hemen teslim olmak anlamsız. Önce biraz çatışacağız.” Bahtin, kaşlarını çatıp bir sûre bu cevabı düşündü. “En sonunda teslim olmayı düşünüyorsanız, neden şimdiden teslim olup kendinizi sıkıntıdan kurtarmıyorsunuz? Er geç sizi yakalayacaklarına göre, kaçıp durmanın anlamı ne?” “Ben kaçmıyorum. Yalnızca şimdi olmasındansa biraz daha geç olması daha iyi. Ne kadar özgür kalırsam, davamız da o kadar uzun süre canlı kalır.”

“Peki, Ingilizler sizi ele geçirince ne yapacaklar?” “Öldürecekler.”

Bahtin, sanki cenaze odasında bulunduğu hatırlatılmış gibi saygılı bir havayla ses tonunu alçalttı. “Hiçbir şartta hayatta kalacağınızı düşünmüyorsunuz, yani?”

“Umanm, kalmam. Ingilizler bizi bir öldürsün, sonra işleri bitiktir.”

VVittgenstein, mağrur bir edayla sordu: “Bu arzuyu şehit mertebesine yükselmek istediğiniz şeklinde yorumlayabilir miyiz?”

‘Tabii.”

VVittgenstein, gözlerini öfkeyle sol kolunun düğmelerine dikerken, sağ eliyle bir tutam saçını sıkıca avuçlamıştı.

Connolly, “Biz İrlandalılar bu durumu olağandışı bulmuyoruz,” diye devam etti. “Bu adada eskiye dayanan bir açlık grevi geleneği vardır. Eğer bir kiracı köylünün tarlası ve kulübesi elinden alınırsa, o adam toprak sahibinin kapısına oturup ölene kadar aç kalabilir.”

VVittgenstein, saldırgan bir ifadeyle, “Benim geldiğim yerde buna intihar denir. Sizin ayaklanmayı herhalde Papa da kutsamıştır,” dedi.

“Ben ekonomiyi İshak’ın kitabından öğrenmediğim gibi, politikamı da Papa’ya göre belirlemiyorum.”

“Neyse ki! Zaten Incil’de İrlanda cumhuriyetçiliğini destekleyecek bir pasaj olduğunu sanmıyorum.”

“Ben de İngiliz emperyalizmini destekleyecek pek az şey hatırlıyorum.”

Bahtin, hafif muzır bir ifadeyle, “Beni bağışlayın,” dedi. “Bu konulara yabancıyım. Bizim memlekette papazlar sosyalistlere şeytanın dölleri gözüyle bakarlar, sosyalistlerin tek dilediği de bütün ruhban sınıfını çan kulelerinden sallandırmaktır. Herhalde siz burada işleri daha farklı yürütüyorsunuz."

Wittgenstein, “Eğer Tanrı varsa, konuştuğumuz dilin ötesindedir. Politikanın da ötesinde,” diye lafa karıştı.

Connolly, “Bu, başpiskoposun görüşü," diye tersledi. “İbrahim’in tanrısı politik bir tanrıdır. Kendisine adaklar yakılmasından çok, yoksulları zenginlerin gazabından korumakla ilgilenir."

Bahtin, karşısındakini işte şimdi faka bastırdım diye düşünerek heyecanla kafasını salladı. “Peki, ya hırsızlığa koyduğu yasak? Sizin şu Tanrı, iyi bir sosyalist olamayacak kadar özel mülkiyete kafayı takmış galiba?”

“Sözünü ettiğiniz hırsızlığın özel mülkiyetle hiç ilgisi yok. O bölüm adam kaçırmakla ilgili -insanların çalınmasıyla. Bir kabile, köle toplamak amacıyla diğer bir kabilenin güçlü kuvvetli genç erkeklerini kaçırıyormuş.”

VVittgenstein, “Tuhaf değil mi?” diye sordu. “İngiliz imparatorluğundan nefret ediyorsunuz, gelgelelim ondan bin kat daha fazla kan gölüne batmış bir kuruma yapışıyorsunuz. Liderlerinin ölümünden nasıl kıyım yapılacağından başka şey öğrenmemiş bir terörisüer ve kasaplar çetesi. Tarihe yaptıkları biricik özgün katkı, bunu sevgi adına yapıyor olmaları.”

“Bunu yadsımıyorum."

“Yadsıyıp yadsımamanız beni ilgilendirmiyor. Beni vereceğiniz cevap ilgilendiriyor.”

“Bir cevabım yok. Kilise kusursuz değil, bütün kurumlar gibi.”

VVittgenstein soğuk bir karşılık verdi: “Büyük bölümünü Cambridge Üniversitesi’nde geçirdiğim şu son on yılda duyduğum en bayağı ikiyüzlülük örneği bu.”

O anda Molloy, elinde bir sandviçle mutfaktan içeri geldi. Baş parmağıyla, oradan gözükmeyen Donal'ı işaret ediyordu. "Kahvaltı hazırlıyor, efendim. Yanında durayım mı?" "Hayır, onu kendi haline bırak. Pencereye geç. Çocuklar gözükmedi mi daha?"

Molloy pencereye geçip perdeleri açtı. Boynunu iyice uzatınca Tiemey'in Ban'nın önünden köye giden yolun bir kısmını görebiliyordu. Tam aşağıda, kirli beyaz kazaklarının altından göbekleri fırlamış bir grup orta yaşlı balıkçı, balık ağlarıyla çevrili iskelede yengeç sepetlerinin arasında boş boş dolanıyorlardı. Molloy, hayır anlamında kafasını salladı, silahını beline sokup bir sigara çıkardı.

Bahdn dostane bir ses tonuyla, "Sizin takviyeler gelmedi galiba," dedi.

Connolly cevap vermedi. Bahtin evin havasını giderek kasvetli bulmaya başlamıştı. İçi geçerek Tiemey'in Ban'nı düşündü; belki bir süre sonra Connolly'yle Molloy, çabucak bir tek atması için onun dışarı çıkmasına izin verebilirlerdi. VVittgenstein, giderek artan bir merakla dik dik Connolly'yi süzmekteydi. Eşitliğe tutkuyla inanan, ancak kendisini herkesten üstün gören biri olarak, Irlandahnın neyine güvendiğini anlamakta güçlük çekiyordu. Tam onu aşağılama şansını yakalamışken, şu eşek refakatçisi araya girmişti. Yeniden denemeye karar verdi.

"Ayaklanmanızın başarıya ulaşacağından nasıl bu kadar emin olabilirsiniz?"

"Ben İrlanda halkını tanıyorum," diye cevapladı Connolly. "İngiliz ordusunu da tanıyorum. Gençliğimde İngiliz ordusunda askerlik yapmıştım. Yenilmeyecek bir ordu değil."

"Dublin'de fena değillermiş galiba."

"Üstün olanlar, yalnızca biz diz çöktüğümüz için üstün gözükürler. Halk ayaklanacak, çünkü devrimden ne kadar korkarlarsa korksunlar, kendi memleketlilerinin İrlanda'yı sevdikleri için kurşuna dizilmelerine katlanamazlar."

"VVittgenstein, "Devrimler iki türlüdür. Bir, herşeyi olduğu gibi bırakanlar; bir de, durumu iyice kötüleştirenler," dedi ve "Sizinki hangi türe giriyor?"

diye sordu.

“Umanm, başarılı bir tür olur. Sizin ortaya çıkmanızı sağlayan gibi, demek istiyorum.” Wntgenstein anlamayan gözlerle boş boş bakıyordu. “Yani, buıjuva devrimi gibi.” “Siz ona mı başarılı diyorsunuz?”

“Elbette. O kadar başarılı ki hepimiz neredeyse böyle bir şey olduğunu bile unuttuk.”

“Bu ülkede devrim yapmanın gerçekçi bir hedef olduğuna inanıyor musunuz?”

"Ben bir devrimciyim, çünkü gerçekçiyim. Parlamenter demokrasinin ya da bir-iki çuval daha fazla buğdayın dünyaya adalet getireceği fantezisini asla yutmadım. Bu ülkede yaygın olan şey sükûnet değil, kriz.”

Wittgenstein, “Devrimci liderler krizden dem vururlarken, sıradan insanlar için herşey aynen sürüp gidiyor,” dedi.

Connolly, “Kriz de, herşeyin aynen sürüp gitmesi demektir zaten,” karşılığını verdi. .

VVittgenstein, “Boş laf,” dedi. “İnsanlar hayadarının o basit apaçıklığı içinde yaşarlar. Onları teyakkuz durumuna sokanlar sizin gibi filozoflardır.”

“Ezilen halklar her dakikanın başlı başına bir teyakkuz durumu olduğunu bilirler. Bu koşullan normaldışı sayabil-me lüksü, yalnızca hâkim sınıflara özgüdür. İşte, devrim, şimdiki bu kanşıkiığa bir istikrar getirmek istiyor. Devrimin metaforu, lokomotifin yoldan çıkması değil, imdat frenine basılmasıdır.”

Bahtin, aniden ağzını şaklattı, “Gerçek bir Bolşevik gibi konuşuyorsun, dostum. Tıpkı karşı çıktığın gericiler gibi sen de istikrar peşindesin,” dedi ve hoşnutsuzluğunu belli eden bir sesle koltuğundan kalkıp, başparmaklarını torba gibi olmuş kareli pantolonunun cebine sokarak, Con nolly’nin tepesine dikildi. “Korkanm, istikrar aşırı abartılan bir erdem. Beni asıl ilgilendiren şey, sizin ve arkadaşlarınızın Dublin’de oynadığınız bu küçük oyunun niteliği. Kazanamayacağınızı bildiğiniz halde

ayaklanıyorsunuz. Başan umudunuz olmadığı halde savaşıyorsunuz. İstim üzerindesiniz, ama kaçmıyorsunuz. Bu bana çarpıcı geliyor. Büyüleyici bir tutarsızlığı var. Bir tür tiyatro bu, bir pandomim. Ölümün kaçınılmaz olduğunu bilmek, ama gene de dansa devam etmek, gene de başkaldırmak, gene de dilenciye ekmek vermek. İşte bu, olabilecek en saf özgürlüktür. Ayaklanmanız önünde saygıyla eğiliyorum.”

VVittgenstein, “Ciddi ol Nikolay,” diye mınldandı. Connolly sakin bir sesle, “Hayır. Söyledikleri bana hiç de gayn ciddi gelmiyor,” dedi. “Tersine, sözlerinde gerçek payı çok. Ancak gene de bizi yanlış anlamışsın. Biz sırf başkal-dırmış olmak için başkaldırmadık. Böyle bir şey -benim komutan olarak adamlarımı amaçsızca İngiliz kurşunlarının önüne sürmem- tabii ki ahlakdışı bir macera olur. Benim işim mezbahaya kuzu göndermek değil, zaten eylemimizi bu yüzden durdurduk. Amaçlarımıza ulaşmak istiyorsak kurban vermemiz zorunlu, oysa bu kutlanası bir şey değil, bir trajedi. Bu bizim seçimimiz değildi.”

Bahtin, parmaklarıyla sakalını okşayarak, “Eyleminizin bütün görkemi, amaçlardan söz açmaya başlar başlamaz buhar olup uçuyor, sayın bayım,” diye mırıldandı. “İsyanınızın asıl öneminin yenilgide yattığını biraz önce kendiniz söylediniz. Ne zaman ki sözü bir şeyleri başarmaya getiriyorsunuz, o zaman tam da karşı çıktığınız retoriğin esiri oluyorsunuz. Trajediden dem vurmanız bu yüzden. Trajedi konusunu unutun, sevgili dostum; zenginlerin, bizi olduğumuz yerde tutmak için kurdukları bir komplo bu. Bana öyle geliyor ki, çok görkemli bir komedide rol alan insanlarsınız siz.” Molloy, gözcülük yaptığı yerden sertçe lafa girdi: “O’Connell Sokağı’ndaki cesederi görseydin böyle konuşmazdın.”

Bahtin sesini yumuşatarak, “Siz Hıristiyanlar bir cesete tapınmıyor muydunuz?” dedi.

Connolly kuru bir sesle karşılık verdi: “Senin teolojin biraz çarpık. Hıristiyan inancının merkezinde gerçekten de ölü bir beden vardır, ancak öyle bir ölü bedendir ki bu, yenilgisiyle yeniden dirilişi müjdeler. Bu anlamda komedi konusunda haklısın, yalnızca komediyi yanlış yere koyuyorsun. Komedi, yolun sonunda ortaya çıkan bir şeydir.”

Bahtin, “Buna inandığınız sürece, korkarım asla özgür olamazsınız,” diye cevapladı. “Bu ne menem bir devrimci tipidir ki, kahkaha atması durmadan ertelenir? Ne zaman ki ağırbaşlılığı rüzgâra savurur, hiçbir zafer şansı olmadan ayaklanırsınız, işte o zaman özgürsünüzdür. Şimdi tarih sizi yine avucunun içine almış. Nedense kendi isyanınızın anlamını kavramamış gibisiniz. Dublin’de oldu diye anlattıklarınız bir tür kurmaca. Şimdi de bu kurmacayı gerçek sanmaya başlıyorsunuz.”

Connolly, “Bu ülke kurmaca öykülerle dolu,” dedi. “Haklı olduğun bir yön var. Biz İrlandalılar sembolizme pek yabancı sayılmayız, ne var ki sembolizm, kendi başına işgal akındaki bir ülkeyi kurtaramaz. Ingilizlerin hoşuna gitmeyen şey de çarmıh ya da yonca[2] değil, silahlı ayaklanmadır.”

O sırada Donal, kafasını mutfak kapısından uzatıp, “Za-tıâlleriniz kahvaltı yapmayı arzu ederlerse herşey hazır,” şeklindeki mütevazı duyurusunu yapmıştı. ‘Jambon, patates, sosis, kızarmış ekmek ve çay.” Donal kanepedeki adama, dirseğinin dibinde Gandhi’yi görüveren bir paryanın büyülenmiş gözleriyle bakmaktaydı.

Connolly, “Buraya biraz jambon getir, biraz da teğmene ver,” diye buyurdu. Bahtin, Donal’ın başının arkasından yayılan kızarmış sosis kokusunu içine çekerek heyecanla fırladı. VVittgenstein istemiyordu, kımıldamadan oturmaya devam etti. Donal, mutfak kapısından dönüp Connolly’ye baktı: “Başüstüne, değil mi ki bu yaşlı vatan için kanınızı döküyo ve bizden önce Brian Boru’nun yaptığı gibi korkak Sakson döllerini okyanusa sürüyosunuz size ve cesur adamlarınıza hizmet etmek bi onurdur Bay Connolly aradığınız kuvvetli kaslar ve sağlam bi ruhsa, Donal Tiemey emriniz-dedir İrlanda'nın yeniden bir millet olmasına canım hepimizin canı kurban değilse şeytan yaksın beni Ballymeany’yi bir ucundan bir ucuna dolaşır da yüce davamız uğruna benden daha şevkle fişek dolduracak birini bulursanız Tanrı canımı alsın.” Bu sözleri söyledikten sonra içeri girip mutfak kapısını yavaşça kapattı.

Connolly, dudaklarında hafif bir seğirmeyle Bahdn’e ve VVittgenstein’a baktı. “Bu herife hanginiz bu teatral İrlanda-cayı öğretti?” diye sordu.

Bahtin, kollarını yukan kaldırdı. “Bay Tiemey bir şairdir. Tüm halkınız gibi, bir söz ustası.”

Molloy, sigarasını ağzında geveleyerek, “Kıçımın şairi. Eşeğin bacağı kadar yumru yumru bir herif işte,” dedi.

Bahtin, korkunç neşeli bir havayla, “İşte, ne demiştim size?” dedi. “Eğretilemeyi çok doğal sayan bir millet.”

Connolly, “Kurmaca öykülerden söz ediyorduk,” dedi. “Şimdi, bunun açık bir örneğine tanık oldunuz. İrlandalılık bir yanılsamadır: Ingilizlerin icadı. Yarı şair, yarı çocuk, yarı vahşi avare Mick. Birleşik Krallığın barbarları. Halkımızdan bu efsaneye inananlar var; bazılarının da böyle davranmak işlerine geliyor. Londra ve Liverpool’daki binlerce yardımcı oyuncuyu bir kenara bırakalım, bu ülkenin her tarafında teatral bir İrlandaca konuşulmakta.”

Bahtin, “En azından İngilizceyi zenginleştiriyorlar. İngi-lizlerin sözünü etmeye değer bir mitolojileri yok,” dedi.

“Hiç de değil. Ingilizlerin kendileri hakkında, **İrlandalI**ların da katkısıyla **oluşturdukları** bir efsaneleri var. Sakin, pratik, ağırkanlı insanlar **olduklarına** inanıyorlar. Oysa bu, sömürgeleriyle uğraşırken büründükleri bir kılıf. Gerçekte kafaları karmakarışık, duygusal ve bir domuz çifüiğini dahi idare edemeyecek kadar yeteneksiz insanlar.”

Sosis ile entelektüel tartışma arasında sancılı bir seçim yapmak durumunda kalan Bahtin, mutfak kapısında bir an bekleyerek kendince bir uzlaşma sağladı. Connolly’ye dönerek sakin bir sesle hatırlattı: “Efsanelerde gerçek payının çok olduğunu unutmamalısınız. Sizin halkınız vahşi değil, ateşli savaşçı insanlar; oysa Ingilizler tabansızdır. Bu tür kurmaca öyküleri değil küçümsemek, başınızın üstünde tutsanız yeridir.”

“Saçmalık,” dedi Connolly, “Bu da başka bir İngiliz icadı. İrlandalılar şiddeti seven bir halk değildir. Söyleyin bakalım, sömürücülerine karşı en son ***kitlesel*** ayaklanmayı ne zaman gerçekleştirdiler? En az yüz yıl önce. Oysa Ingilizler, uzlaşmacı olmakla böbürlenip karlan tehlikeye düştüğü an, gözlerini kırpmadan bir şehri yerle bir edebilirler.”

Bahtin, yerlere kadar eğilip reverans yaparak mutfağa girdi. Wittgenstein yerinde sessizce oturuyor, kanepedeki adama duyduğu şeyin hayranlık mı,

nefret mi olduğuna karar vermeye çalışıyordu. Connolly'nin mutlak ahlakçılığı ona hem itici hem de çekici gelmişti. Konuyu başka bir soruyla çözmeyi denedi.

“Ingilizlerin ülkenizi işgal etmesi karşısında silahlı isyana başvurmanızı meşru kılan şey tam olarak nedir?”

Connolly, yorgun bir halde başını yastığa gömüp gözlerini yumdu. Sol bacağı kalçasına kadar korkunç derecede şişmiş, sanki bütün bedeninden kopuk bir başka hayata geçmiş halde, fena halde zonkluyor ve kaşınıyordu. Karşısındaki huysuz, yüksek sınıftan üniversite hocasına söyleyecek bir şeyi olup olmadığının merakı içindeydi. \îne istemediği halde dayanamayıp tartışmayı büyütmüştü. Yıllar önce Lillie'nin Nevvark'ta işçi örgütlenmesi yaparken kendisine söyleyip durduğu sözü hatırladı: “Tommy'ler seni kodese tıkarlarken de eminim Marx, Aquinas diye gevelersin.” Neredeyse onun öngördüğü herşey dediği gibi çıkmıştı.

Chicago'da gözaltındayken, amirlerinin ne halt olduğunu bilen aklı başında bir polis memurunun eline Engels'in broşürünü sıkıştırıvermişti. Bilinçlendirme fırsatını asla kaçırmayın! İçinden, dil döküp bol bol konuşmak dışında İr**landalIların** elinde ne kaldı ki, diye acı acı düşünmüştü; tarihsiz bırakılmış bir ırkın elinde başka ne kalabilirdi ki? Sömürgeleştirilmiş bir ülke, topraklarında hiçbir olayın meydana gelmediği, kendinizinkini yaratmaktan çok, efendilerinizin anlatısına tepki gösterdiğiniz bir yerdi. Bu taşlı topraklarda hiçbir şey bitmezdi; çorak Batı, muazzam kayalıklarla kaplı bomboş bir yerdi. Bu arada siz de kahvelerde, kilisede, politik toplantılarda, yarış pistinde, yatakta ve arka koltuklarda durmadan konuşurdunuz. Sohbet başlar ve içkiler gelirdi; bunların ikisi de düş kumrıa makineleriydi, ikisi de yüzyıllardır kılını kıpırdatmamanın araçlarıydı. Gene de, içkinin tersine, konuşmak bir tür eylemdi. Söylem, yaptığınız bir şeydi. On bin silahlı adamı sokağa dökebilir, liman işçilerini sendikaya sokabilir, bir aristokratı bir Feni-an'a çevirebilirdiniz. İrlandalılar, dilin gerçekliğin ikinci elden bir yansıması olduğunu iddia eden İngiliz mitine hiçbir zaman inanmamışlardı. Laurence Steme bu safsatayı bir kahkahalar şenliği içinde balon gibi söndürüvermişti. Svvift, Burke ve O'Connell açısından, sözler tüfek kadar gerçek şeylerdi: Sözlerle çocukların üstünü başını giydirip ölmekte olanları yatıştırabilir, tifoyu kırıp para

kurunu düzenleyebilirdiniz. Dil, hem hastalık hem de ilaçtı; moral açıdan yıkılmış bir ülkenin elinde kalan son özgürlüktü dil.

Bilinçlendirme fırsatını asla kaçırmayın! Lillie, yazdığı ilk gazete makalelerini kontrol edip yanlış yerde kullandığı noktalı virgülleri tek tek göstererek, ona imlayı ve noktalamayı öğretmişti. Edinbıırgh'un Covvgate mahallesinde doğan Connolly, on bir yaşında okulu bırakmış ve bir fabrika müfettişi yalanını ortaya çıkarıp küçük yaşından ötürü işten çıkarılıncaya kadar bir mürettibin yanında çırak olarak çalışmıştı. Bu iş onun adına bir tür başlangıç yerine geçmişti. Ardından önce bir fırıncıda, sonra bir fayans fabrikasında iş bulmuş, on dört yaşındayken l.iverpool'daki kraliyet alayına yazılmıştı. Kendisine uzatılan şilini almak ile açlıktan ölmek arasında yapılan bir seçimdi bu. Kraliyet alayı İrlandalIlarla dolu olduğundan, Fenian'lar aralarına kolayca sızmıştı; bu yüzden İrlanda'da ne zaman bir olay çıksa alayın silahlan hemen bir yere kilitlenirdi. On altı yaşındayken alayı İrlanda'ya sevk edilmiş; böylece James, Edinbıırgh Belediyesi'nde ilkin gübre taşıyıcısı, sonra sokak lambalarının yakıcısı ve nihayet tuvalet bekçisi olarak çalışan babası John Connolly'nin memleketini, namlunun ters tarafından da olsa ilk kez görme fırsatını bulmuştu. Fakat Connolly terhisine dört ay varken askerden kaçmış, ama kayıtları doğru dürüst tutulmadığı için bu suçu hiçbir zaman açığa çıkmamıştı.

Ondan sonraki hayatı hep açlığın sıııınnda geçmiş, çeşitli zamanlarda ayakkabıcı, çerçi, çöpçü, gündelikçi ve tersanelerde işçi olarak çalışmış, vaktini iş ile halk kütüphaneleri arasında bölerek geçirmişti. Gözlerindeki şaşılık, evde yan karanlıkta okumaktan ileri geliyordu. Galce'yi, Fransızca'yı, Almanca'yı ve İtalyanca'yı kendi kendine akıcı konuşacak derecede öğrenmiş, daha sonra ABD'deki İtalyan işçilerinin düzenlediği bir toplantıda onlara anadilleriyle hitap edebilmişti. Edinburgh'da Sosyal Demokrat Federasyon adına örgütlenme faaliyetlerinde bulundu, Dublin'e geçince İrlanda Sosyalist Cumhuriyetçi Partisi'ni kurdu. Kerry'de bulunduğu sırada bir açlık salgınına tanık oldu ve açlıktan kırılan köylülerle ilişki kurdu. Sonra ABD'ye göçtü, Dünya Sanayi İşçileri Birliği'nde çalıştı ve Amerika Sosyalist Partisi'nin ülke çapındaki örgütleyicilerinden oldu. Aynı sıralarda İrlanda'da ajitatör James Larkin, İrlanda Ulaştırma ve Genel İş Sendikası'nı kurmuş, kasaba kasaba gezip sendikal haklar için mücadele yürütmekteydi. Connolly, İrlanda'ya döndüğünde, Larkin'in uydurma bir

suçtan ağır iş cezasına çarptırılarak hapse atıldığını öğrendi. Onun serbest bırakılması için mücadele etti ve ulaşım işçilerini örgüdemekte Larkin’e yardımcı oldu. Belfast’taki bir grevde tekstil işçisi kızlara ve Wexford’da döküm işçilerine önderlik etti, ülkenin dört bir yanında kadın hakları toplantılarında konuştu ve Londra İrlandalılar Kulübü’ndeki bir tartışmada Hilaire Bellec’u hiç zorlanmadan alt ederek, okumuş Londralıları şaşkına çevirdi. Derken, Eleanor Manc’la tanıştı; hem yazıları Lenin tarafından da ilgiyle okunuyordu. Başkentin yarısının ayaklandığı Dublin’deki büyük 1913 lokavü sırasında hapse auldı, ancak yaptığı açlık grevi sonucu serbest bırakıldı. Polisin sokağa dökülüp işçileri kurşun yağmuruna tutması ve öldürmesi üzerine, sonradan Paskalya Ayaklan-ması’nın çekirdeğini meydana getirecek olan İrlanda Yurttaşlar Ordusu’nu kurdu. Orta sınıftan milliyetçilerle yakınlaşıp sokak savaşı taktiklerini inceledi ve İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Birliği’nin merkez kurullarında yer aldı. En sonunda O’Connell Sokağı’nda bir domdom kurşunuyla durdurulana dek, yirmi altı yıl boyunca Glasgow’dan Chicago’ya kadar tramvay işçilerini, dökümcüleri, liman işçilerini, giyim işçilerini, sütçüleri ve tekstil işçilerini örgüdedi.

Connolly kanepede uzanmış yatıyor, kafasından bir bir geçen görüntüleri izliyordu. 1913 lokavü sırasında Kont Ca-simir Markievicz’den ödünç alınmış bir pelerin ve takma sakalla polisi atlatıp Dublin Empeıyal Oteli’ne gizlice girerek, pencereden işçilere seslenen Jim Larkın; lıer yandan yağmur gibi inen polis yumruklan arasında gözden kaybolmadan önce ünlü Cicerovari üslûbuyla bir-iki söz haykırdığında, kalabalıktan sevinçle yükselen “Larkin bu!” çığlık]an; Chicago sokaklannda onu bir mil boyunca kovalayıp, sonra da çıkmaz bir sokakta kıstmp bayıltıncaya kadar döven Orta-batı’rtm Stetson şapkalı, copiu, tüfekli, besili grev kınaları; Oxford’un aristokrat kökenli serserileri onun düzenlediği sokak toplantılanndan birini bastıklannda, kürsüden öfkeyle kaptığı iki metrelik kızıl bayrağı dizlerinde kınp, St. Giles yolu boyunca kovaladığı İngiliz hâkim sınıfının dölleri.

Bu olayın ardından karanlık Oxford sokaklarında iki saat dolaşarak kaybettiği şapkasını aramıştı. Bunlann hepsini bir araya getirdiğinde ortaya fazla bir şey çıkmıyordu; o yıllar adına övüneceği fazla şey yoktu. ABD’de dindarlığıyla alay eden sekter sosyalistler ile pazar ayininde Romalı Katolik papazı saygıyla dinledikten sonra haftanın kalan günlerinde oturduklan

sokağa yerleşmeye gelen işçi sınıfı kökenli İtalyanlara karşı kampanya açan ihtiraslı profesyonel **İrlandalIlar** arasında gidip gelerek geçirdiği hayatından nefret etmişti. Hatta bir dostuna, St. Patrick’in İrlanda’dan sürüp attığı yılanlann nereye yerleştiklerini artık anladığını söylemişti.

1914’te Avrupa’daki işçi sınıfı partileri emperyalist savaştan yana tutum almışlar, AvusturyalI sosyalistler Rus yoldaşlarının bağırsaklarım deşmişlerdi. Memleketi İrlanda’da sosyalistler, Connolly’nin cumhuriyetçiliğini buıjuva sapması olarak görüp dudak bükerlerken, milliyetçilerin tek dileği, birleşmiş bir millet yaratma yolundaki kutsal davanın sınıf mücadelesiyle lekelenmemesiydi. Connoly, Paskalya Ayaklanması’na bayağı umut bağlamış, ancak verilen emirler birbiriyle çatışıp, Alman silahlan da gelmeyince, yenilgi kaçınılmaz hale gelmişti. Postanede yaralı olarak yatarken, kendi kendine herhangi bir politik davanın Lillie’yi ve kızları Nora, Aideen, Ina, Maire ve Ruadhre’yi kaybetmeye değip değmeyeceğini sonnuştu. Postaneye sıkılan her kurşunun ıslığı, onlardan ebediyen aynlmakta olduğunu bildirmekteydi sanki. Kadın hakları ve ailenin kutsallığı üzerine güzel sözler etmesine karşın, Salford’dan Salt Lake City’ve koştururken, Gal dilini ve kontratların inceliklerini öğrenirken, rüzgârlı sokak köşelerinde gazete satarken, Yurttaşlar Ordusu’na talim yaptınrken ve Marksist iktisat ile antik İrlanda klan sistemini hatmederken, ailesinden ne kadar çok zamanını esirgemişti? Artık çok büyük ihtimalle, retoriğini fazla zorlanmadan alt edebileceği, ancak uyguladığı şiddetin sonu yokmuş gibi görünen bir düşmanla çarpışarak, aynen yaşadığı gibi ölecekti. Artık batıya kaçıp son çıkmaz sokağına girmiş ve yeryüzündeki son günlerini bir keşiş ile bir soytarı arasında geçirmeye mahkûm olmuştu.

Molloy’dan rahatsızdı. Molloy kuşkulanmaya, onun hak-kındaki gerçeği görmeye başlamıştı. O ana kadar bu düşünceyi kafasından kovmuştu, ama burada uzunca bir süre tıkı-lı kalmaya devam ederlerse, istemeden yaptığı bir hareket ya da ağzından kaçan bir lafla açığa çıkıverecekti. Yabancıların önlerinde rollerini iyi oynuyorlardı, ne var ki Molloy, Connolly’nin ölümle kol kola yürüdüğünü sezebilecek bir yurttaştı. Başkalarına bulaştırdığı gibi, çok geçmeden ona da ölüm bulaştıracaktı. Molloy, ülkesini bir gelini severcesi-ne, tutkuyla, şefkatle seven, coşkulu bir cumhuriyetçiydi; oysa Connolly hiçbir şeye inanmıyordu. İnanç için zaman artık çok geçti; bir

zamanlar oturduğu kırların zihnindeki imgesinin zamanla sönüp gitmesi gibi, geride inancın retoriğinden başka bir şey kalmamıştı. Sözcükler aslında yeterince gerçekti, ne var ki Connolly, çoktandır sözcüklerin tekabül ettikleri şeyler üzerindeki hâkimiyetini kaybetmişti. Sözcüklerle, hâlâ çalışıp çalışmadıklarını, bir dişlinin bir başkasıyla iç içe geçip geçmediğini bilmeden bir makinenin düğmeleriyle oynar gibi oynuyordu. Devrimi körü körüne uçan bir pilot gibi, tamamen retorik araçlarına bel bağlayarak yürütmekteydi. Kendisini yabancılara on emri, şehit olmayı, mitolojiyi anlatırken bulmuş; bu rolüyle de kendisini, sözcüklerini gayet güzel vurguladığı bir metni, bulutların esrarengiz dili kadar anlamdan yoksun, sanki Svvahilice[3] ya da Sırp-Hırvat dilinde yazılmış bir metni icra eden bir aktör gibi hissetmişti. Telaffuzu kusursuzdu, gelgeldim sözcükler ölü harflere, sayfayı karmakarışık biçimde dolduran küçük, kara kum cesetlere benziyordu. Bütün politik kariyeri, çocukluğunda ağır kutuları oradan oraya taşıyarak, kendisi için mekanik bir iş olan, ama okuru büyüleyebilecek ya da kızdırabilecek bir işleve sahip, duygusuz, yağlı kalıplan sırayla dizerek yaptığı mürettip işçiliğinin uzun bir tekrannı andırmaktaydı. O zamanlar sözcükleri düzgün sıralar halinde yan yana getirerek doğrudan doğruya parmaklanyla işlemişti; sonralan da, cuk oturan deyişlerle bir salon dolusu insanı aydınlatmakta, söyleyeceklerini etkili olsun diye bir zarfın arkasına sıralayarak kendisine hayran kalabalıkları yönlendirmekte kullanacaktı. Parmak-lannı dinleyiciler üzerinde dolaştırabiliyor, işaretleri etkili biçimde kullanıp dil makinesini işletebiliyor ve bu aygıtın parçalarının çalışırken çıkardığı uğultulan izleyebiliyordu. Parçalar iç içe geçmiş, eklemlenmiş, ne bir kayma ne de bir fazlalıkla birbirine bağlanmıştı. Ancak Connolly, bu parçaların temsil ettiği şeylere karşı çoktandır hiçbir şey duymaz olmuştu. Belki de bekleyebileceğiniz bütün hakikat bundan, sözlerin birbirine böyle ustaca lehimlenmesinden, makinenin tamamen kendi gücüyle tıkır tıkır işlemesinin yarattığı bu küçük mühendislik mucizesinden ibaretti.

Bu arada, kendini iyice zihninin sessizliğine kaptırmıştı. Lillie’ye bir mitingde konuşur gibi hitap etmeye başlamış; çocuklarına söyleyeceği tatlı sözcükler ağzında kurulaşıver-mişti. O’Connell Sokağı’nda alevler saçan bir ateş yağmurunda ayağının parçalandığını hissetmiş, birkaç saniye sonra burnu yaya kaldırımının kenar taşına çarpmış bir halde yere serilmiş, sabırsızlıkla ‘ameliyat ne kadar sürer acaba’ diye düşünmüştü. Beyni, verdiği zarar kendisini yaralamayan bir cerrahın ufak neşteri gibi, hiçbir

şeyin kapatamadı-ğı, kasılmış, kırpılmayan bir göz gibi ilişmişti vücuduna. Bu bir delilik, kafayı oynatmak gibi bir şeydi. Ayrıca, onun tamamen haklı olmadığını sezenler çıkmaya başlamıştı. Bu insanlar, Connolly'nin üzerlerine düşürdüğü ölüm rolünün gölgesinde, zorlanmaya ve kekelemeye, inançlarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlardı. Connolly, acaba içimde öldürülecek başka bir şey kaldı mı, diye düşünüyordu. Kendisini oluşturan parçalar yıllardır pul pul dökülmekteydi zaten. Bu yüzden de vurulması kötü bir kopuştan çok, şu anki haliyle mantıksal bir süreklilik sergileyecekti. Ölüm rolünü halkın önünde baştan savma biçimde yerine getirmek üzere, sahneye çıkma sırasını beklemekten başka işi yoktu artık. Ömrü boyunca sırtı infaz duvarına dayanmış halde yaşamış, bu bilgi onu özgürleştirerek hayaletimsi bir iz gibi her hareketine sinmişti. Bu sayede hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu ironik uzaklık duygusunu kazanmıştı; ne var ki şimdi ölüme, şehit düşmekten çok intihara benzeyen bir halde, feda edilecek bir kimliğe ya da yakılacak bir bedene bile sahip olamadan, elleri bomboş olarak ulaşıyordu. Uzaklığı, kayıtsızlığa dönüşmüştü.

Bu evdeki insanlar için, hatta Molloy için bile hiçbir şey hissetmiyordu. Artık dilsel bir şey olmaktan öte anlam taşımayan bir dava uğruna, hepsiyle pişmanlık duymadan iş yapacaktı. Kurtuluş bir yerlerde aranacaksa, sözde aranmalı, ama sözün de kendi gerçekliği olmalıydı. Gizli kalmış zenginliklerini bulacağım diye sözü yağmalamanın bir yaran yoktu artık; söz, neyse oydu. Arkasında hiçbir şey yoktu. O, sözcüklerinin arkasında değil; sözcükleri O'nun arkasın-daydı. Bütün hayatı kişisel olmayan ve önceden kaleme alınmış bir dizi sözden, beş paralık bir ilmihalin tek bir paragrafından ibaretd. Sözcükler muüaka başkalarının hayatında yollanna devam edecek, Connolly'ninkileri iletmekten çok, kendi duygularını yaratacaklardı. Wittgenstein'a bunun kesinlikle gerçekleşeceğini, İrlanda halkının ayaklanacağını söylemişti, oysa elinde bu görüşünü kesinleştirebilecek hiçbir ipucu yoktu. Kuşkucu bir yabancıya söylenebilecek en doğru şey de buydu. Halkının ayaklanmasını isteyip istemediği konusunda bile bir fikri yoktu artık. Onların, hatiplik yeteneğinden etkilenip kafasızca aşka gelmelerinden nefret ettiği gibi, basit, budalaca inancından dolayı da Molloy'dan nefret ediyordu. Molloy iyi bir şehit olurdu, çünkü hâlâ akacak kan vardı onda. Vfeniden doğmuş bir İrlanda'yı devralmaya en uygun insanlar Molloy gibilerdi; hayattan boyunca yeni İrlanda'yı kurmak için uğraşıp didinmiş onun gibi insanlar,

etraflanna ölüm bulaştırdıkları için ortalıkta dolaşmalanna izin verilecek en son insanlardı. Connolly, başkalarına da bulaşan bu bezginlikten kaçmanın son sığınağı olarak sabırsızlıkla ölümü bekliyordu. Con-nolly yeni bir düzenin müjdecisi değil, yıkılmanın eşiğine gelmiş bir düzenin ölüm döşeğindeki son hınltısıydı. İrlanda, dıştan derli toplu görünse de, içi boşaltılmış ve açlıktan ölen ayak takımından insanlarla tıka basa doldurulmuş bir ev, maske takan bir iskeletti. Connolly yalnızca bu anlamda İrlanda'nın simgesiydi.

Connolly, kolunda bir el hissedince, ani bir panik duygusuyla gözlerini açtı. Donal, sanki bir ayin tabağıymış gibi saygıyla sunduğu bir tabak domuz pastırmasıyla, başında durmuş onu süzmekteydi.

DOKUZ

HÛ/

Gahvay'in dışına giden yolda silahlı bir adanı yürüyordu. Gözleri siyaha çalan, iri yarı biriydi; irlandalı değildi. Adam, omzuna astığı eski püskü bir torbayla Bahtin'in eşekleri saldığı kırık kapıdan geçti. Kendi kendine sessiz sessiz mırıldanarak, Ballymeany'ye giden dolambaçlı yolu izliyordu. Yolun kenarından incecik bir dere hızlı hızlı akmaktaydı; silahlı adam orada durup kendine içecek su doldurdu. Sonra taş bir duvarın dibine çöktü, ayakkabısının bağlarını bağladı ve torbasından bir peynirli sandviç çıkardı. Duvara yaslandı, bir süre kendi etrafında dönüp duran bir balıkçılı seyretti ve kırık dökük ahırın ardında gözden kayboldu. Cani, torbasını kapattı, ağzını dereden avuçladı-

ğı suyla yıkadı ve yoluna devam etti. Gece bastırdığında kır evinde olacaku.

VVittgenstein, Connolly'ye, "Devrim, metafızikçilerin düşüdür," diyordu.

Ballymeany'de mehtaplı bir geceydi. Connolly hâlâ kanepede yatıyor, VVittgenstein da onun yanında her an tetikte bekleyerek oturuyordu. Donal sözde toz almak, gerçekteyse memleketlilerine bir göz atmak amacıyla topallaya to-pallaya oturma odasına ikide bir girip çıkıyordu. Temiz hava alma ve egzersiz yapma isteğiyle yanıp tutuşan Bahtin, yatağa uzanıyor, kalkıyor, evin içinde dolaşıyor ve yine uzanıyordu; vücudunu bir mumya

gibi sarıp sarmalanmış hissediyor, bu kokuşmuş sargılan tam ortasından yırtıp kurtulmaya can atıyordu. Molloy, sigara üstüne sigara yakarak pencerenin yanına çömelmişti ve hâlâ takviyeleri bekliyordu. Bahtin'e kalırsa, Connolly'nin herşeyin bir tekrardan ibaret olduğu terk edilmiş bu mekâna girişiyle zaman donmuştu. Bomboş bir sahnede hiçbir zaman gelmeyecek bir devrimi bekleyen karakterler gibiydiler. Bahtin, Wittgenstein'ın olağanüstü dinç görünüşüne hayret ediyordu; Camb-ridge'de de sık sık böyle olurdu. Adamda bitmez tükenmez bir enerji vardı sanki, havadaki yüksek perdeli bir titreşim gibi her zaman hazır ve nazırdı. Bahtin'in gömleğinin koltuk altlan koyu ter damlalanyla sırılsıklam olmuştu, havayı Molloy'un tütününün keskin kokusu kaplamıştı. Kanepede iyice kamburu çıkan Connolly, bir palyaçonun abartılı solgunluğuyla bir kenara atılmış bir paçavra yığınını andın-yor, acısını dindirmek için durmadan ayağını sallıyordu. Yalnızca VVittgenstein tüneğindeki neşeli bir papağan gibi dimdik duruyordu; düzgün kafasını meraklı bir ifadeyle Connolly'nin yönüne doğru çevirmişti.

İrlandalı, AvusturyalInın tezini şaşırmış bir havayla karşıladı. "Korkarım, bu konuda benden daha iyisiniz. Ben bir askerim, filozof değil. Neyi kastettiğinizi kavrayamıyorum." "Demek istediğim şu: İnsan hayatında bütünsel bir kopuş olabileceği fikri bir yanılsamadır. Zaten, kopulacak bir ***bütün*** de yoktur. Sanki şu an bildiğimiz herşey sona erebilir, tamamıyla farklı bir şey başlayabilirmiş gibi. Saçma bu. Günümüzden tamamen farklı bu yeni geleceği tanımlamaya bile kalkışamayız."

"Bütünsel kopuş gibi, saf süreklilik de bir yanılsamadır. Her neyse, bu tür fantezilere aldırış etmiyorum ben. Mutlak bir dönüşüm olamayacağı düşüncesine katılırım. Ancak elindeki malzemeleri kullanabilirsin, fakat düşmanın bu malzemelere bubi tuzakları döşemiş olduğunu da bilerek." Wıttgenstein bir av kokusu almıştı. Eliyle bütün odayı işaret ederek, "Bütün bunlan yeni bir şey yaratmakta nasıl kullanabilirsiniz?" diye sordu. "Dilin ötesindeki şeylerden söz etmek için, yine dili kullanmaya çalışmaya benziyor bu." "Farklı farklı diller var. Bazıları geçmişe aittir, bazılan geleceği gösterir."

"Ah, kesinlikle doğru. Ama dilin de kendi sınırlan vardır. Dilin sınırlan dünyamızın sınırlandır. Onlan aşmaya çalışırken başınızı bu engellere

çarpıyorsunuz. Bu yüzden de,” -bir an duraladı- “çok darbe yemişsiniz.”

“Unutmayın, onlar oldukça işe yarayan darbeler. Hem başka ne yapmamızı önerirsin? Bizi hapsedenler kocaman evlerinde eğlenirlerken, bizim dil hapishanesinde çürümemizi mi?”

“Beni yanlış anlamanı istemem,” dedi VVittgenstein. “Kuşkusuz beni bir gerici, can çekişen buıjuvazinin bir artığı sayıyorsun. Bir anlamda böyle, ama bir anlamda da değil.

Ben, burjuvazi sözcüğünden bile rahatsız olan o alık İngiliz, akademisyenlerinden değilim. Ben, savaşlara ve devrimlere yabancı olmayan bir şehirde, Viyana’da doğdum. Üstelik Yahudiyim; okuldayken kaç kere yüzüme tükürdüler. Siz kendi halkınızı köle olarak görüyorsunuz; oysa tarihte peşine en çok düşülen ırk benim ırkimdir. Bu anlamda birbirimize yakın sayılabiliriz belki. Dostum Bahtin’in de söyleyebileceği gibi, ben İngiliz hükümeünin hayatlarında bir kez olsun dürüst biçimde çalışmamış bir alay şişko, yaşlı asalağın- savunucusu falan değilim. Anlaşılan siz ellerinizle çok çalışmışsınız; sizde fark ettiğim ilk şeylerden biri, elleriniz. Ben de çalıştım. Felsefeciyim, ama bu işten tiksiniyorum. Burada bulunmamın bir nedeni de bu. İrlanda’ya kaçıp, sizin gibi meslekten bir felsefeciyle karşılaşmam ironik bir dunım; felsefeci diyorum, çünkü siz her ne kadar askerim deseniz de, aslında felsefecisiniz. Yalnız siz, aralarından ayrıldığım o insanlardan daha fazla ölüm saçıyorsunuz. En azından onların fikirleri -o saçmalıklara 'fikir’ payesi biçmek de yanlış gerçi ama- makineli tüfeklerle sokaklara saçılmaz, oysa sizin ölümcül soyutlamalarınız bir sürü insanın ölümüne yol açıyor. Tutkunuza sempati beslemediğimi sanmayın; bu haliyle dünyayı yalnızca bir deli onaylayabilir. Sİ**2** herşeyi bir çırpıda değiştirecek bir kaldıraca sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz; ancak bu, tam da karşı çıktığınız düşünürlerin pek sevdiği o bütünlük düşünden başka bir şey değil. Bu dönüşümün bedelini kim ödeyecek? Siz değil, halk. Siz kim oluyorsunuz da, insanları topu topu -o da eğer şanslıysanız- ekonomiyi farklı bir biçimde düzenlemeye yarayacak bir kıyamete sürüklüyorsunuz? Geçimlerini ineklerini sağarak kazanan insanlar açısından bu neyi değiştirecek ki? Bu süreçte insanları daha önceden sahip oldukları çok az şeyden de yoksun bırakırsanız ve o insanlar artık gün yüzü göremeyecek hale gelirlerse, o zaman o Hıristiyan cehenneminizde

çekebileceğiniz en büyük eziyetler bile hafif kalır sizin için. Tarih barbarlıktır, elbette. Oysa ben, başka bir şeyi sökebileceğim korkusuyla, bu ağdan tek bir iplik çekerken dahi dehşet duygusunu yaşıyorum. Bu belki korkaklık; belki sizdeki kesinlik duygusuna da imreniyorum. Ama eninde sonunda kendi korkaklığımı sizin kesinliğinize tercih ederim. En azından daha az kan dökülür."

"Sanki seçme şansımız varmış gibi konuşuyorsunuz," dedi Connolly. "Bu ***sizin*** fanteziniz, akademik düşünce alışkanlığı. Seçme şansı yok. Ezilenler er geç isyan edecek. Buna karar vermek bize düşmez."

Derken sundurmadan, yere madeni bir şey düşmüş gibi ani bir çatırtı duyuldu. Molloy, bir küfür savurarak tabancasını belinden pkardı ve pencereden ön kapıya doğru baktı. Mehtabın çok az aydınlatuğı bahçe karanlıktı, hiçbir şey gö-remiyordu. Uzun ve yavaş adımlarla kapıya yürüdü, bir süre dinledi, sonra kilidi yavaşça çevirip, vücudunu arkasına siper yaparak kapıyı ardına kadar açıverdi. Tabancasını boş alana doğru uzatıp, dikkatli adımlarla sundurmaya yürümeye başladı. Connolly bulunduğu kanepeden, "Dikkatli ol, teğmen," diye bağırdı. "Sol tarafını kolla." Çatırtı sesi evin sol tarafından gelmiş gibiydi. Sırtı açık kapıya dönük, gecenin içine doğru ihtiyatlı adımlarla yürüyordu Molloy. Hemen önünde, aralarında bir kol uzunluğu kadar mesafe bulunan iki çöp bidonu duruyordu. Bir tanesi hafifçe sallanmaktaydı, kapağı çıkarılıp bahçe yoluna konmuştu. Molloy, silahını iki eliyle kavrayıp, çöp bidonunun açık ağzının üzerindeki karanlığa yöneltti:

"Çık oradan," diye sertçe bağırdı.

Hiçbir hareket olmadı. Molloy zorlukla yutkundu, bidona ateş etsin mi etmesin mi karar verememişti. Bir kedi de olabilirdi. O anda içeriden, ayışığında tombul görünen altın yüzüklü bir el uzanıp, çöp bidonunun kenarına tutundu. Az sonra elin üstünde, derisi zeytin yeşili renginde, gözleri ağırlaşmış, çenesi edi, hafiften yabancı bir yüz belirdi.

Davetsiz misafir cesurca ama titrek bir sesle, "İyi akşamlar," dedi. Ama Molloy'm tabancasını fark edince korkuyla bir hırıltı koyverdi.

Molloy, “Çık oradan," diye homurdandı tiksintiyle. Bidonun içinde sıkışan tombul gövdesini güçlükle doğrultan Leopold Bloom, süklüm püklüm dışarı çıktı.

Molloy, eliyle Bloom’u boğazından yakalayıp duvara yapıştırmıştı; Connolly tabancasını hazır tutuyordu. Molloy, Bloom’un başını saçlarından tutup sert bir hareketle arkaya çevirdi ve sordu: “Ordudan mısın?”

Bloom titriyordu, hiçbir şey demedi. Molloy, elinin tersiyle adamın yüzüne bütün gücüyle vurdu. Bloom’un ağzının kenarından kan sızmaya başladı. VVittgenstein ansızın ayağa fırladı; suratında öfkeli, vahşi bir ifade vardı. “Yeter artık,” diye emretti Molloy’a. “Onun aradığı siz değilsiniz!” Connolly homurdanarak, “Kapa çeneni,” diye tersleyip VVittgenstein’a çıkıştı; silahını birden ona doğrultmuştu. “Eğer ordudansa, hepimize yetecek mermisi vardır. Bunun yanında ona attığımız tokat nedir ki, Tanrı aşkına?”

Molloy, “Ordudan mısın?” diye yine tısladı Bloom’a, kolunu arkaya kıvırmış ve yere çöktürmüştü. Tommy misin sen, orospu çocuğu?” derken, boştaki eliyle de Bloom’un ceketini karıştırıyor, ceketin cebinde bulduğu cüzdanın içindekileri halıya boşalüyordu. Birkaç pound para, bir kadın fotoğrafı ve yıpranmış kartvizitler... Molloy, eğilip kartvizitlerden birini aldı ve üzerindeki ***Leopold Bloom, Reklam Ajansı*** yazısını okudu.

“Reklam ajansı ha! Sen külahıma anlat bu masalı. Bir reklamcı bu Allah’ın siktir ettiği yerde ne bok arar?”

Bahtin, diz çökmüş durumdaki Bloom’a bakıp, dalgın dalgın söylendi: “O da bir yazın adamı."

Birden VVıttgenstein’ın gür, buyurgan sesi işitildi: “Onu rahat bırak, sana söylüyorum! Onun aradığı siz değilsiniz.” Solgun yüzlü, soluk soluğa kalmış Bloom’a doğru yürürken, Molloy bir eliyle onu kenara itiverdi. VVittgenstein, Bloom’un boynunun arkasından, ses tonunu muhafaza etmeye uğraşarak, “Cambridge’den geliyorsun, değil mi?” diye sordu. “Beni aramaya mı geldin?”

Molloy, “Çekil şurdan,” diye homurdandı, aşağılayıcı bir ses tonuyla.

VVittgenstein, gözlerinin içine bakabilmek için Bloom’un önünde diz çöktü. Fısıltıyla sordu: “Sen Moore’un öğrencisi misin?”

Connolly silahını VVittgenstein’m kafasına yönelterek, “Otur oturduğun yerde,” diye bağırdı. “Koltuğuna geç aptal herif, yoksa İsa aşkına bununla beynini dağıtırım.” VVittgenstein’ın gözleri pınl pınl, dört ayak üstünde Bloom’un önünde duruyordu. “Cevap versene be adam! Russell mı, Moore mu? Seni King’s’te görmedim mi?”

Bloom’un omuzlan kalkıp inmeye başlamıştı. Gözlerinde yaş toplandı ve birkaç damla dolgun yanaklanndan halıya süzüldü. Donal, dans edercesine durmadan ayak değiştirip mutfak kapısında heyecanla sallanıyordu. Bloom’;!, “Pis herif! ” diye bağırdı. Sonra da Molloy’a dönüp, “Moruk pezevenk adi bi casus, şef, gözlerinden belli. Tanrı aşkına, vur şu ihtiyar at katilini, ateş et,” diye yalvardı. “Hazır çömelmiş-ken bu düzenbazı gebertmezsen hepimizi Tommy’lere teslim eder.”

Molloy, ayağıyla VVittgenstein’ı omzundan bastırıp yere itti. VVittgenstein, ağzıyla Molloy’un ayağını yakaladı ve kuduz bir köpek gibi ayakkabısını ısırmaya başladı. Molloy bir ayağı VVittgenstein’ın ağzında, bir kolu Bloom’un sırtında, geriye doğru sendeledi. Donal, koşup pencerenin yanında kamını yoklamakla meşgul olan Bahtin’in arkasında siper oldu. “İhtiyar bok çuvalının beynini dağıt,” diye feryat ediyordu Connolly’ye. “İsa aşkına, gebertin hepsini!"

Bloom’un başı göğsüne düşmüştü. Ağzından boğuk bir inilti sesi geldi ve kaskatı bir halde yüzükoyun öne yıkıldı. Molloy, ayağını VVittgenstein’m ağzından kurtardı, yere eğildi ve Bloom'u sırtüstü kaldırdı. Bloom’un her tarafına kan bulaşmış yüzü sapsarı olmuştu, gözleri kapalıydı.

Molloy, kısa bir gözlemden sonra, “Bayılmış,” dedi.

Connolly, “Onu yatak odasına götür,” diye emretti. Sonra da Bahtin’e seslendi: “Sen de teğmenin onu içeri taşımasına yardım et.” Bahtin ile Molloy, taşıdıkları iri yarı vücutla beraber, yalpalaya yalpalaya yatak odasına yollandılar. VVittgenstein, dönüp Connolly’ye baktı; yüzü yavaş yavaş normal rengini alıyordu. Connolly gözlerini sabit tutup, soğuk bir bakış fırlattı.

“Sonra Eccles Sokağı’na geldiğimde kanm gitmişti,” diye anlatıyordu Bloom, kederli bir havayla. “Pilini pırtısını toplayıp gitmiş. Masada Poldy’ye hitaben yazılmış bir not vardı.”

Bahtin, “Poldy mi?” diye sordu.

“Evet. Bana öyle derdi. Leopold’un kısaltılmış].”

‘Tuhaf. L.udvvig’in kızkardeşinin kısaltılmış adı da Poldy. Leopoldine.”

“Aa,” dedi Bloom.

Mutfakta kakao içerek bir arada oturuyorlardı. Bahtin yatıştırıcı sözler söyleyip babını sevecenlikle salladı: “Şu genç çocukla, öğrenciyle mi kaçmış?”

“Evet. Stephen. Okumuş tiplerden hep hoşlannıştır zaten. Bu kadar kısa zamanda bu denli ileri gideceklerini bilemezdim elbette. Çocuğu sadece bir kere görmüştü, beraber şehirde dolaştıktan sonra onu eve getirdiğim zaman. Dublin ve sokak savaşları hakkında bir sürü can sıkıcı şey anlatmıştı. Bütün bu olayların İrlanda’nın manevi çürümüşlüğünü yansıttığını, yaşlı bir domuzdan başka bir şey olmadığını gösterdiğini falan söyledi; karını da savaştan korkuyor ve uzaklaşmak istiyordu. Böylece birlikte Paris’in yolunu tuttular.” Bloom suratını asmış, parmaklarıyla ağzının kenarındaki plasteri çekiştirmekteydi. “Oğlan bir kitap yazdığını, kitapta onu da anlatacağını söylemişti.”

Bahtin, bilgece bir edayla başını salladı: “Bildik bir numara. Kitabımda seni anlatacağım, seni sahneye çıkaracağım, çıplak resmini yapacağım, vb."

Bloom, son sözlerden biraz rahatsız olup keskin bir bakış fırlattı: “Ben de kalkıp buraya geldim. Ne çalışabiliyor, ne uyuyabiliyor, ne başka bir şey yapabiliyorum. Çantamı aldım, herşeye boş verip uzaklaştım.”

Bahtin, düşünceli düşünceli kakaosuna baktıktan sonra, gözlerini ani bir şefkatle Bloom’a dikti: “Bu sabah kendini nasıl hissediyorsun? Rengin epey düzeldi."

Bloom yüzü hafif pembeleşerek, “Oh, iyiyim, teşekkürler,” diye karşılık verdi. “Böyle altüst olmuşken çok aptal görünüyordum herhalde. Başıma gelenleri düşününce aklım almıyor. Ömrümde ilk kez bayıldım.”

Bahtın, hayretle ona baktı. Kendisini neyin bayılttığını unutmuş muydu? Bloom’un buğusuz, dışan fırlamış gözlerini inceledi ve onun tuhaf bir adam olduğu sonucuna vardı.

“Bay Molloy’un biraz paniğe kapılmasına şaşırmadım elbette,” diye, hoşgörülü bir biçimde devam ediyordu Bloom. “Beni çöp bidonunda bulunca, onu biraz şaşırttım herhalde. Size bir şey söyleyeyim mi, kendimi biraz aptal gibi hissettim. Köyün civannda dolaşıyordum, burayı gördüm ve çalılıklann arasında uyumayı düşündüm, ama hava biraz soğuktu, büyüklüğünü görünce aklıma çöp bidonunu denemek geldi. Zor sığıyordum, ama Bay Molloy dışan çıkmasaydı herhalde uykuya dalmış olurdum. Sonra beni içeri getirdiğinde, kanepeye uzanmış Bay Connolly’yi görünce, bidonda uyuduğumu ve düş gördüğümü sandım. Pûü!” Bloom keyifli bir ıslık çaldı ve hemen pişman olup, dudaklan-nı ısırdı. “Molly görse ne olurdu kimbilir? Connolly’nin ülkeyi nasıl yıkıma sürüklediğini, bıyığının gerçek olduğuna inanmadığını anlatırdı, kendisini daha Önemli göstermek için taktığı sahte şeylerden biri olduğunu söylemişti.”

“Sen cumhuriyetçi değil misin?”

Bloom biraz duraksadı. "Şey, işin doğrusu, ben aslında gerçek bir İrlandalı değilim, Macanm, yani babam öyleydi. Onun için bu bağımsızlık laflan filan beni pek ilgilendirmiyor. Buna karşı falan da değilim, yanlış anlaşılmasın. Ancak niye birbirlerini vurup durduklannı anlayamıyorum. Yaşayın ve yaşatın, benim düsturum bu.”

“Mükemmel bir düstur,” dedi Bahtin. Şefkatle Bloom’un omzuna dokundu. “Artık dinlenmek ister misin? Bu kadar dolaştıktan sonra hâlâ yorgunsundur herhalde.”

Bloom, “Oh, hayır,” dedi canlı bir sesle. “Aslında Bay Connolly’yle biraz sohbet etmeye can atıyorum. Gerçekten, insanın ömründe bir kere yakalayabileceği bir şans. Evde entelektüel konuşmalar yapacak fırsatım

olmuyor pek.” Gözlerini buğulandıran bir düşünce geçti aklından. Sonra üzgün üzgün ekledi: “Stephen’dan almayı umduğum şey de buydu.”

Bahtin ciddi bir tavırla, “Oysa o senden bir şey almış,” diye gözlemini dile getirdi.

Bloom dizlerine bakıyordu, hiç sesini çıkarmadı...

“Dostum,” dedi Bahtin, “kadınları tanır mısın?”

Bloom başını kaldırdı, kafası allak bullak olmuştu. “Kadınlar mı? Hangi kadınlar?” diye düşündü.

“Kadınlık muammasını kastediyorum.” Bahtin, Bloom’un ellerinden birini nazikçe kendi avuçları arasına aldı. “Eski bir Rus halk masalı vardır; gelini alabilmek için üç kasket arasında seçim yapmak zorunda olan genç bir prensi anlatır. Birinci kaskette, kızın saçının lülesiyle sanlmış tek bir zambak varmış. İkincisinde, ağzında bir mersinçiçeği dalıyla yeni doğan bir civciv ölüsü bulunuyormuş. Üçüncü kaskette ise bir zehirli mantardan ve bir parça küflü peynirden başka bir şey yokmuş.” Bahtin, Bloom'un elini yavaşça sıkıp sordu: “Anlıyorsun değil mi? Hangisini seçmek gerektiğini anlıyorsun, değil mi?"

Bloom, Rusun kıllı avuçlan arasındaki eline baka, sonra bakışlarını utangaçça yüzüne çevirdi. “Evet,” diye yalan söyledi, “Anlıyorum.”

Bahtin ayağa kalktı, gösterişli bir hareketle kakao fincanını lavaboya boşalttı ve çevik bir hareketle kapıya atıldı. “Unutmayın,” dedi Bloom’a, “bir zambak, bir civciv ve bir parça peynirle bir zehirli mantar.” Sonra kocaman kocaman açtığı gözlerini kırptı ve sessizce oturma odasına geçti. Bloom, masada Bahtin’in sözlerini kendi kendine yineleyerek oturuyordu. Sözlerin ne anlama geldiği konusunda hiçbir fikri, bu anlamı Bahtin’in de bilmediği konusunda en ufak bir kuşkusu yoktu.

Mutfak kapısı bir daha açıldı ve VVittgenstein göründü. VVittgenstein, Bloom’a doğru yavaş yavaş ilerledi; bir paıma-ğını öğüt verircesine yukarı kaldırmıştı. Sonra elinin ayalarını Bloom’un burnunun altına tuttu.

“Bunlara bak. Ne görüyorsun? Boş. Hiçbir şey yok.”

“Ee?” dedi Bloom.

“Bunun gibi boş.” VVittgenstein bir parmağıyla alnını dürtüyordu. “Tertemiz olmuş. Tükenmiş. Felsefe delidir. Fenland’daki efendilerinize dönün ve onlara size söylediklerimi aktarın. Anlıyor musunuz?”

Bloom, “Evet,” diyerek yine yalan söyledi.

“Burada size göre bir şey yok. Yazmayı bırakamam, ama hepsi yandı zaten. Her parçası.” Bloom’a doğru eğildi, dudakları kulağından birkaç milim mesafedeydi. Islığa benzer bir sesle, “Vazgeç,” dedi. “Tanrı aşkına, hepimiz delirmeden önce vazgeç.”

Bloom bir an bu sözleri düşündü. “Doğru ya,” diye onayladı.

VVittgenstein kapıya yöneldi. “Üzerinde konuşulamayan şeyler...” diye mırıldandı. Başıyla yavaşça Bloom’u selamladı. Bloom da yavaşça aynı karşılığı verdi.

VVittgenstein, Bloom’u düşüncelere dalmış bir halde masada bırakarak oturma odasına döndü. “Yazmayı bırakamam, diyor. Kafadan kontağın teki. Boks eldivenlerini giymeyi her zaman deneyin. Onları birine bağlatın, iyice düğümletin ki birini ötekiyle çözemeyesini/.. Ya da bir hap alın, bir yazım kontrol hapı. Mürekkebinizi kurutun. Ya da kâğıdı mürekkebinizi tutmayan bir kimyasal işleme sokun, siz yazdıkça silinsin, istediğiniz hcrşcyi yazın ve bütün lanetleri okuyun.”

Bloom, tüm bunları son derece ilginç buluyordu. Ömründe ilk kez başına gerçekten bir şey gelmişti -Molly’niıı kaçışı sayılmazsa tabii. Aslında Molly’yi kaçtı diye suçlayamazdı. Kendisinin sıkıcı birisi olduğunu biliyordu. Onun yerinde olsaydı, kendisi de Stephen’la beraber giderdi. Sorun şuradaydı ki, olaylara daima öbür insanın bakış açısıyla bakıyordu. Başka herkesin görüşleri ona kcndisininkiler-den daha iyi geliyordu. Kendisinin pek fazla görüşü olmadığından değil. Dublin yeıyüzündeki en fıkirdeş şehirdi; herkes birbirinin gırtlağına yapışıyor, barlar inanç kavgalarıyla dolup taşıyordu. Bloom’a göre, fazla aşırı gitmediğiniz sürccc

herşey doğruydu. Baklayı ağzından çıkaracak binleri daima olurdu. Keşke bir şey hakkında daha fazla çalışmış olsaydı. Molly onu terk ettiği zaman hiç öfkelenmemişti; ağlamış, hasta düşmüş, ama kitaplarda okuduğunuz öfkenin izi bile görülmemişti. Sorun, onun aslında hiçbir şey olmamasıydı. Ne vejetaryen, ne Plymouth Biraderi, ne de anar-ko-sendikalistti. Yahudiydi, ama bu da reklam etmeye değer bir şey değildi zaten. Başınızı eğmek ve kalabalığa kanşmak daha iyiydi. Her neyse, Yahudi olmak, sizin yaptığınız bir şeyden çok, başınıza gelen bir şeydi. Bloom bazen gerçekte var olmadığı gibi tuhaf bir duyguya kapılıyordu. Sanki çöp bidonunda on dakika değil de bütün hayatı boyunca saklanmıştı. Bloom herkesin niçin bu kadar fıkirdeş olması gerektiğini anlamıyordu. Herşeyde, belki herşeyde değil, ama çoğu şeyde bir parça gerçek payı vardı. İnsanlar aptalca şeyler söylüyorlardı, ama bunlar onlara anlamlı geldiği için saygı göstermek zorundaydınız. Hepimiz aynı şeyleri dü-şünseydik ne kadar gülünç bir dünya olurdu. Bir dakika sonra yan kapıyı çalıp Connolly'yi dinleyecekti, ama sonuçta onun bütün söylediklerine 'evet' demekten başka bir şey yapmayacağı için aslında aptalca davranmış olacaktı ve bu doğru bir şey olmazdı, çünkü çoğu insan böyle yapmazdı. Gene de bir gün bir şey yapabilirdi. Elbette öyle dehşetli bir şey değil, yalnızca biraz dikkat çekecek bir şey. Kendisinin gerçekten var olduğunu kanıtlayacak bir şey. Sessizce oturma odasına süzüldü, duyacağı şeylerin hiçbirini onaylama-maya kararlıydı.

ON

Donal, odunlukta odan üst üste yığıyordu; kendi düşüncelerine dalmıştı.

"Evet ya kalıbımı basarım her gece birbirlerini düzüyo bunnar bütün o güzel laflar yok devrimmiş yok anasının amıymış hepsi fasa fiso bedava buldu mu eşek bile siker bunlar kaçar mı benden na şu ufak tefek olan mesela ah koru beni peşimdeler onlardan önce çıkar sikini diye bakıyo sanki insana o acayip gözleriyle atnalı gibi eğri büğrü bişey şu koca burunlu çam yarması pezevenk de Rus mudur ne boktur Yahudidir belki de her neyse onun da karaciğeri babammki gibi yarağı yemiştir iki yıla kalmaz geberir gider bunu anlamak için alim olmaya lüzum yok hıh! yak bunlan yak bunla-

n diye tutturan şu ufak tefek herif de profsa tamam ben de göründüğüm kadar kalın kafalı diilimdir bütün **İrlandalIları** cebimden çıkarımın karşı kıyıda buna iyi para veriyolardır ama bir de ha şu postaneci midir pastaneci midir her nc haltsa işte onlar da bir boka yaramaz, şehirde dükkan versen onu bile sıçar batırır, bizden değil zaten burda doğmamış bile gavur dölü topu casus bunların vatan haini hepsi gidip bunları ihbar etsem bir bardak içki parası koparırım herhalde belki daha da çok işte o zaman beyler ver elini Holyhead."

Bahtin, oturma odasında, "Hep aynı nağme," diyordu. "Bir budalanın anlattığı bir hikâye. Tarih yoktur. ***Bu,"*** -vurarak kamını gösterdi- "tarihin içine sığdırılamayacak şeydir." VVittgenstein soğuk soğuk, "'Bu' sözcüğüne aşın vurgu yaparak bir gerçeklik Ölçütü ortaya koymuş olmuyorsun. Zaten hiçbir şeye sığmayan o koca göbeğini yumruklayarak da..." dedi.

"Yalnızca cahillerle politikacılar tarihi yadsır," dedi Connolly. "Egemen sınıf bir kez doğduğunu kabul ederse, ölebileceğim de kabul etmek zonında kalır çünkü."

Söze Bahtin de karıştı: "Bazı ülkeler ataletten ölür. İrlanda ulusu nostaljiden ölecek."

"İrlandalılar geçmişi hatırlamak zorundalar, çünkü İngi-lizler unutuyorlar."

"Bana öyle geliyor ki," dedi Bahtin, "sizin bu ayaklanmanız geçmişteki bir trajedinin yeniden sahneye konmasından öteye gitmiyor. Yalnızca bu defa fars olarak."

"Biz cumhuriyetçiler geçmişi hatırlamazsak, kim hatırlayacak? Bizi yönetenler bugünle sürekliliğini sağlamak için geçmişi yeniden yazıyorlar. Bu yüzden, ölüler bile ellerinden kurtulamıyor."

"Bırakalım ölüler ölülerini gömsün," dedi Bahtin. "Ölüm, dünyaya geçmiş yüzünden geldi. Geçmiş bize ömrün kısalığını, geleceğin de kısa sürede geçivereceğini hatırlatıyor. Şu anda birbirimizi böyle umutsuzca boğazlamamızın nedeni bu. Yalnızca geçmişi unutabilirsek özgür olabiliriz."

Connolly söze girdi: “Bu ulusun geçmişi, kesinlikle Ingi-lizlerin unutmayı tercih edecekleri bir geçmiştir. Ingiliz okullarında çocuklara ‘Good Queen Bess’i öğretirler, ama onun, hükümranlığı sırasındaki en büyük orduyu İrlanda halkının kökünü kazımak için topladığını anlatmazlar. Bu ülkenin dostu sayılamayacak şair Edmund Spenser, ormanın her köşesinden sürüne sürüne çıkan yenUmiş asilerin mezarları kazıyarak çıkardıkları leşlerle karınlarını doyurup, şaşaalı bir ziyafete gidercesine yonca ve suteresi tarlalarına koşturduklarını anlatır. Çocuklara belki, bütün vilayetleri boşaltan, Katolikleri topraklarından atıp Connacht’ın çorak arazilerine süren, Waxford ve Dorgheda garnizonlarına tek hir mahallenin dahi terk edilmemesini emreden CromweH’in devri de anlatılıyordun Bizim halkımız yoksulluk içinde yaşamaya zorlandı; oy kullanmaları, kamu görevlerine gelmeleri engellendi; bir papazın başına konan beş pound’luk bedel, bir kurdun başına konulan bedele eşti. Swift, acı bir alayla kendi çocuklarını yiyen insanlarımızı kâğıda dökmüştü, ama bu, üstünden kâr etmek için perişan edilip ağzına sıçılmış, feodal Almanya ve Polonya’daki vas-sallardan bile daha çok açlık çeken bir ırk için boş bir fantezi değildi; on kadar aile, tek bir saman yatakla sefil bir kulübeye sığışır, İrlandalılık kelimesi Avrupa’nın her tarafında aşın yoksulluk ve sefalet yerine kullanılırdı. Burada, 1793 ayaklanması bastırıldığı zaman asılan, hâlâ canlıyken vücutlarından bağırsakları çıkarılan ve gözlerinin önünde yakılan Ingiliz uyruklulardan bahsediyorum. Geri kalanları da çarmıha gerilmiş, kafalarına içi yanan zift dolu keten başlıklar geçirilmişti. Ama açlık salgınına yardım etmek için Avrupa’dan yiyecek yüklü olarak gelen gemiler, İrlanda limanlarından İngiltere’ye halkımızı iki kere doyurabilecek kadar tahıl ve sığır taşıyan ve kendilerinden altı kat daha fazla ticaret gemileriyle karşılaşıp da şaşkına dönerlerken, o büyük açlık döneminde bir milyon kadın, erkek ve çocuğun açlıktan ölmesinin yanında bu işkenceler hiç kalır. Ölüm ve göç, o yıllarda İrlanda halkının üçte birini yok etmişti. Victoria döneminde yerlerinden edilen köylülerin sayısı, İsviçre’nin nüfusundan daha fazlaydı. Bugün sığırlar bomboş kalmış çiftliklerde yetiştiriliyor, ıslahevleri ağzına kadar yoksullarla dolu; Dublin’de ölüm oranı Avrupa’nın diğer şehirlerinin hepsinden daha fazla. İngilizler bizim tarihimizi bir mezbahaya döndürmüş, topraklarımızı çalmış, halkımızı aç bırakıp kılıçtan geçirmiş, ağızlarımızı tıkamışlar. Biz onlara vurduğumuzda ikiyüzlülükle gazaba gelip haykırmaları niye o zaman?”

Bir süre sessizce oturdular. Elleri çenesinde, dirsekleri dizlerindeki Bloom, saygıyla dinlemekteydi. Hikâye hoşuna gitmişti.

“Muhteşem,” diye haykırdı Bahtin. “Soluk kesici bir performans. Sizi tebrik ediyorum, beyefendi. Tek bir sözcük bile yersiz kullanılmadı. Müthiş bir öyküydü, ama her zaman anlatılacak bir başka öykü de vardır elbette.”

“Anlat da dinleyelim o zaman, bok herif,” diye homurdandı Molloy. Connolly’nin sözlerinin heyecanıyla hafif solgun-laşmıştı. Fazla uzun yaşamayı beklemiyordu ve uğruna öleceği şeyin böyle güçlü bir biçimde hatırlaalmasından hoşnuttu.

Connolly devam etti: “Bizi umutsuzluğa sürüklüyor, sonra da şiddetle karşılık verdiğimizde, kendi alınlarındaki Kabil işaretini görmezlikten gelip, bize vahşi damgası vuruyorlar. Kendilerine, üpkı Kızılderililerin Batılı göçmenlere baktıkları gibi, yabancı işgalciler gözüyle baktığımızı anlayamıyorlar; belki kullanmamız için gırtlağımıza çöktükleri kendi dilleriyle, yani Ingiliz diliyle konuştuğumuz için, belki de yaşadığımız ada onlarınkine pek uzak olmadığı için. Biz İrlandalılar, Kent, Sussex ve Surrey’i işgal edip, onları topraklarından atsaydık, vatandaşlık haklarını ellerinden alsaydık, çocuklarını okullarda Galce öğrenmeye zorlayıp, Protestan dinine inandıktan için hepsini vahşi cezalara çarptırsaydık, İngilizler bunu kolayca kabullenirler miydi? Bütün bunlar mazide kalmış olduğu için bize karşı mücadele etmekten vazgeçerler miydi? İngilizler Hindistan’ı, Afrika’yı ve Batı Hint Adalan’nı bizim üstümüzdeki egemenliklerini bırakmadan önce terk edecekler, çünkü bu halkların onları sevimsiz yabancılar olarak algıladıklarının kendileri bile farkında. Belki de derilerimiz siyah olmalıydı; o zaman İngilizler neyle uğraştıklarının farkına varmaya başlayabilirlerdi. Bizi niçin rahat bırakmıyorlar? Biz onlar için yüzyıllardır bir yükten ve dertten başka ne olduk ki? Kendi çarpık yansımalarını gördükleri bu çirkin adaya sırtlarını dönseler daha mutlu olmazlar mıydı? Bizim uygarlaşmaya ihtiyaç duymamızdan falan değil, düpedüz açgözlülüklerinden saldınyorlar üstümüze. Bugünkü mücadele başarıya ulaşsa ve Taht’tan bir parça bağımsızlık kopa-rabilsek bile, İngilizler sanayilerinden büyük yararlar sağla-dıklan kuzey bölgelerinin yakasını bırakmamak için canla başla savaşacaklardır. Katoliklerle Protestanlar arasındaki aynlıklan körükleyerek, egemenliklerini sağlama

almak için halkı bölerek bunun yolunu ustaca hazırladılar zaten. Ama kuzeydeki bu nefis lokmayı kaptırmamakta ısrar ederlerse, kendi kuyularını kendileri kazıyor olacaklar. Ama bunu anlamazlar, çünkü bu ülkede meydana gelen hiçbir şeyi ciddiye almıyorlar aslında. Bana postanede, Ingiliz başbakanının ayaklanmamızın haberini aldığı zaman, 'Yaa, bak sen şunlara,' deyip yatmaya gittiğini anlattılar. İngilizler, İrlanda'nın gerçek olduğuna inanmıyorlar; burada sadece fantezilerini uyguluyorlar."

"İnsanın içini burkan bir hikâye bu anlattığın," dedi Wittgenstein, "ama bizi tamamen çaresiz bırakıyor. Sizin devriminiz ölüleri nasıl ayaklandıracak peki?"

"Ölüler ayaldanamaz. Yalnızca bugün yaptıklarımızla onlara farklı bir anlam yüklenebilir. Bu bir tür kefarettir." VVittgenstein, "Boş laf," diye kestirip attı. "Anlam, bir duvar kâğıdı rengi seçer gibi senin karar vererek belirlediğin bir şey değildir."

"Ben şahsen," dedi Bahtin, "ölmediğim sürece ne anlam taşıdığıma aldırmıyorum."

VVittgenstein, "Öykünü, halkını isyan ettirmek için anlatıyorsun," dedi. "Bunun istediğinin tam zıttı yönde bir etki yapacağını anlamıyor musun? İnsan bütün ***bunlardan*** kurtulmayı nasıl umabilir? Dehşeti ne kadar kalın çizgilerle resmedersen, umudu o kadar söndürürsün."

Connolly, "Benim dinimin merkezinde, kolu kanadı kırılmış bir beden vardır," dedi. "Bu dünyadaki idealisderi, insan topluluklarının o kadar da kötü olmadığını düşünüp rahat etmeye çalışanları rezil etmek içindir bu. Bu beden, adalet uğruna dövüşürsek devletin bizi ortadan kaldıracağını ifade eder. Bu bedene iyice bakıp yaşamak imkânsızdır belki de. Ama ben buna inanmıyorum."

"Bu bedene baktım ben," dedi VVittgenstein. "Ondan başka bir şey yok."

Bahtin de, "Ölüler ayaklanamazlar, çünkü yokturlar," dedi. 'Trajedi, egemen sınıfın bir komplosudur."

“Gelecek de yoktur,” diye karşılık verdi Connolly. “İngilizler bizi birçok şeyden yoksun bıraktılar, ama bize ölülerimizi bırakacak kadar budalaca davrandılar, işte bu onların mahvına yol açacak. Savaş alanındaki ot, darağacında-kinden daha çabuk büyür. Özgür olmak için unutmamak zorundasınız. İnsanları isyan ettiren şey, özgürleşecek torunları hakkındaki düşler değil, köleleştirilmiş ataların anılandır.”

“Size ve isyanınıza kolay gelsin dostum,” dedi Bahtin, “ama hep aynı hikâyeyi tekrarlama noktasına gelmekten kaçının. Devlet, nihayetinde tek bir şeyden nefret eder: kahkaha sesinden. Şiddeti anlayabilir. Yalnızca iktidarla alay edenler gerçekten özgürdürler; siz iktidar peşindesiniz, onun için daima iktidar tarafından ezileceksiniz. Ben sizin bu dev-riminizde pek kahkaha sesi işitmiyorum; bence tıpkı öncekiler gibi ifadesiz çehrelerden başka bir şey yok ortada. Sizin sosyalizminiz kurt postuna bürünmüş o bildik kasvetli Ay-dınlanma’dan, Avrupa'nın çoğunu iliklerine kadar dondurmuş ölümcül ‘akıl’ düşünden başka bir şey değil. Şimdi bunu İrlanda’ya getirmeyi öneriyorsunuz. Benim ülkemdeki Bolşevikler gibisiniz: Kremlin’Ie boy ölçüşmek için akıllan-na yalnızca verimlilik ve elektrifikasyon geliyor. Lenin'e bakın: Megafonlu bir çar. Kazanırlarsa o çılgın ‘akıl’lanyla ülkeyi terörize edecekler, köylüleri öyle aydınlatacaklar ki, onlardan geriye bir kemik yığını kalacak sadece. Bolşeviklerin bedenleri yoktur, hazzı bilmezler, bunun için halkın can düşmanıdırlar. Halk kolektif çiftlikler değil, şenlik istiyor;

tek kalıcı devrimin tensel devrim olduğunu biliyor. İngilizle-re alay ederek karşılık verin dostum, tüfeklerle değil. O geri zekâlı hükümdarlarının şişko kıçına ravent sürüp, eşeğe ters bindirin. Çok fazla asık suratlı, atılgan genç kahraman var sizin ayaklanmanızda. Bütün küçük uluslar erkekliği bir saplantı haline getirir. İngilizlerden bu kadar çok nefret etmenizin nedeni, kızgınlığınızın azalmış olmasından korkmanız. Sizi beşikteyken hadım etmişler, kadınlarınızın gözündeki o utanılası erkeklik imgenizi kurtarmaya uğraşıyorsunuz. Sahi, nerede bu kadınlarınız, sorabilir miyim? Bu işlere hiç bulaşmamaları ilginç değil mi? Üç erkek filozof oturmuş, politikadan söz ediyorlar: Dünya nasıl değiştirilir ya da değiştirilemez, diye konuşup duruyorlar: Ne kadar bildik bir imge. Devriminiz adına korkuyorum, beyefeıdici-ğim; çünkü henüz uçan olmayı öğrenememişsiniz.”

“Siz bacaklannızı yayıp uzatırken,” dedi Molloy, “bizim bacaklarımızı İngiliz ordusu kırıyor. Bunu komik buldunuz mu peki şimdi?”

Bahtin, “İrlanda’da mizah geleneği vardır,” dedi. “Mizah değerli bir devrim silahıdır.”

“Doğnı, vardır,” dedi Molloy, “darağacı mizahı.”

“Bir de şiir geleneği vardır. Peki, nerede bu ayaklanmanın şiiri?"

Molloy, “Şef şairdir,” dedi.

Connolly araya girdi: “İyi bir şair değil. Ama birkaç şiirimin yayınlandığı doğru.” Bahtin’e doğru baktı. “Anlatmak istediğiniz şeyi sandığınızdan daha iyi anlıyorum. Haz ve mizah, bizim de uğruna dövüştüğümüz şeyler. Ama savaş sürerken korkanm biraz pahalı lüksler bunlar.”

“Bu durumda pekâlâ da vazgeçebilirsiniz. Eskimiş silahlan kullanıyorsunuz, burjuvazinin o gri temel taşı olan eşit-lige beslediğiniz o gerici tutku bunun başka bir örneği. Eşitlik yoktur, farklılık vardır yalnızca. Bu farklılığı parçalarına ayırın, daha fazla farklılık bulursunuz; bunu böyle, en küçük atoma kadar devam ettirin isterseniz, o toplu iğne başından küçük yerde bile bir sürü meleğin dans ettiğini göreceksiniz, zahmet edip kıçınızı kaldırdığınızda.”

Connolly yavaşça, “Bunun ciddi olarak mı, yoksa laf olsun diye mi söylendiğinden emin değilim,” dedi.

Esnemesini zorlukla bastıran Bahtin, “Devriminiz için daha da kötü bu,” diye karşılık verdi. Birden gözüne, parlak gözleriyle dersini can kulağıyla takip eden bir okul çocuğu gibi dimdik, ağzı hafif açık biçimde oturan Bloom çarptı. “Bay Bloom, sizin görüşlerinizi de duymak isteriz. Siz devrimci misiniz, gerici mi, Hıristiyan mısınız, Müslüman mı, bunlann hepsi birden misiniz, yoksa hiçbiri mi?”

Bloom yüzü biraz kızararak, “Ben Yahudiyim,” dedi. Wittgenstein ani bir ilgiyle bakışlarını ona yöneltti. “Bakın, bu ülkede Yahudi olmanın kolay bir

şey olmadığını söyleyebilirim size. Etrafta bizden fazla kimse yok. Gene de, dedikleri gibi, her çeşit insan lazım."

"Ne için her çeşit insan lazım?" diye sordu VVittgenstein, aksi bir sesle.

"Bilirsiniz: Bir dünya için her çeşit insan lazım." VVittgenstein, ona kızgın kızgın bakıp mınldandı: "Bu çok güzel ve çok hoş bir söz. 'Bir dünya için her çeşit insan lazım.' Bunu unutmamalıyım."

VVittgenstein'ın onayından cesaret alan Bloom sözlerine devam etti: "Ben devrime karşıyım demiyorum. Benim bir türlü benimseyemediğim şey, şiddet. Kimseyi öldürmeden bir devrimi yapıp herşeyi yerli yerine oturtabilsek, o devrime gözümü kırpmadan katılırdım."

Bahtin, Connolly'ye hitaben, "Bay Bloom doğuştan İrlandalI değilse de, ülkenizin bir yurttaşı. Sizin geniş hareketiniz onu da kapsıyor mu, yoksa sorun salt İrlandalIlara ait bir İrlanda yaratmak mı?" diye sordu.

"Biz sekter bir hareket değiliz. Ben de İskoçya'da doğdum."

Bahtin, "O zaman neden ulusal kimliğe kafayı bu kadar taktığınızı anlamakta güçlük çekiyorum," dedi. "Peki şu milliyetiniz niye bu kadar önemli? Ya da bir kimlik edinmek? Mesela ben kimimdir? Nikolay Bahtin nedir? Tarih ağındaki küçücük bir düğüm, güçlerin raslantısal bir kesişimi. İşte, milletler için de aynı şey söz konusu."

"Sorun kimliğimizi ortaya koymak değil, bir kimliğin keşfedilmesi sorunu öncelikle. Ne olabileceğimizi öğrenmek için özgür olmaya ihtiyacımız var. Şu anda kim olduğumuzu söylemek bizim için imkânsız."

"İnsanın kim olduğunu söylemesi her zaman için imkânsızdır. Bu üzülünecek değil, kutlanacak bir şey."

Molloy, omzunun üstünden bakıp konuştu: 'Tanrı 'nın gözünde hepimiz İrlandalIyız."

Connolly, "Milliyetçilik sınıfa benzer," dedi. "Ondan kurtulmak için önce ona sahip olmak zorundasınız. Kendi başına bir amaç değil. Hareketimiz

gücünü milli geleneklerden alıyor, ama burada sözkonusu olan halkımızdaki ***bansheeve leprechaıın**** inancı değil. Biz böyle şeyleri, zaten yarı İngilizleşmiş Bay Yeats'le şürekâsına bırakıyoruz. Duns Scotus zamanından Wolfe Tone günlerine kadar fikirlerimizi hep Avrupa'dan aldık. Öyle ki, yabancı birine taş atan bir İrlandalı kendi kabilesinden birini vuruyor olabilir her zaman."

"İngilizlerden bile bir şeyler öğrenebileceğiniz anlamına mı geliyor bu?" diye sordu Bahtin, hınzır hınzır.

"Elbette. Ingilizlerin olağanüstü ulusal edebiyatına saygı duyuyoruz: Svvift, Steme, Goldsmith, Burke ve Londra sahnesinin iki devi: Wilde ile Shaw. Yazık ki onlarla kıyaslanabilecek bir kişi bile çıkaramıyoruz."

"Fakat yazarlarınız, ülkenizi terk etmeye pek hevesliler nedense."

"Gerçekten de öyle. DedikJeri gibi, Tara'ya varmanın en çabuk yolu Holyhead'e giden gemiye binmektir. Burada onlara göre ne kaldı ki? İngilizler bizi şairlerinin kasvetinden kaçtığı, açlıktan kınlan bir ülke durumuna düşürüyor, sonra da yazarlanmızı çalmakla böbürleniyorlar. İrlandalIlar eğer uluslararası bir ırksa, bunun için İngilizlere teşekkür borçluyuz. "

Bahtin, "Ingilizler kadar dar fikirli değilsiniz gerçekten de," diyerek bu sözleri onayladı. "Bu da çok zor bir şey değil gerçi. İngiltere'de fikir yok çünkü, sadece âdetler var." "Dünyaya boyun eğdiren bütün ülkeler kendilerini dar-görüşlülüğe mahkûm ederler. Kendilerinin üstün olduğuna inanır ve onlara işin doğrusunun bu olmadığını söyleyebilecekleri için fikirlerden tiksinirler. En melez ulus, savaş gemileri her kıtada yayılan ulustur."

"Burada melezliğin bir tehlikesi yok," dedi Bahtin. "Bakın, İskoç bir İrlandalı, İrlandalı bir Macar, Ingilizleşmiş bir Avustuıyah ve bir Rus. Aramızda halis bir Ingiliz yok." "Ama farkındasınız, hepimiz onların dilini kullanıyoruz. İngilizler dillerini beşikte öğreniyorlar; ben kendi çocukla-nm olana kadar beklemek zorunda kaldım. Gırtlağımıza çöktükleri buradan bile belli."

“Anadil diye bir şey yoktur," dedi Bahtin, umursamazlıkla. “Bütün diller yabancıdır ve hiçbiri değildir. Ben yedi dil konuşuyorum; Rusça sadece ilk öğrendiğim dil. Bazıları Cennet’i özler, ama şahsen ben daima Babil’i tercih etmişimdir.”

“Ben de birden fazla dil konuşuyorum. Ama sizin, dilini' zin parlamento kararıyla yasaklanmamış olmaması gibi bir ayrıcalığınız var.”

Molloy araya gjrdi: ***“Eirionn teanga duine eigin dûchasach nair a goideann duıne eile e. ”***

Connolly çevirdi: “Diyor ki, bir dil başkası tarafından çalındığı zaman anadil haline gelir.”

VVittgenstein, ansızın Bloom’u biraz korkutarak, yüksek perdeden söze girdi: “Dillerden, sanki istendiği zaman giyilip çıkarılacak elbiselermiş gibi söz ediyorsunuz. Kozmopolitliğin de sınırları vardır. Eninde sonunda, ***ne*** yapıyorsak onu, onun gerektirdiği biçimde konuşuruz. ***Wenn ein Löıve sprechen könnte, ıtıürden wir ihn nıcht verstehen.*** [Bir aslan konuşabilseydi bile onu anlayamazdık.]”

Bahtin, bir kahkaha kopardı. “***Togda ty sam, dolzhno byt, lev, Lyudig,*** ” dedi. ***“Tak. tak nikto ne ponimaet chto ty govorish.*** Küçük bir şaka,” diye ekledi, mütevazı bir edayla. “Bu durumda Ludvvig’in aslan olması gerektiğini söyledim, çünkü onun söylediklerini de kimse anlayamaz.”

Bloom, dudaklarını yaladı, gruba doğru sinirli sinirli bakü ve konuştu: ***“Az embert a nyelv teszi nagyobbd az allalok-nâL Ez a tragedidja.*** Eski bir Macar atasözü, "diye utangaçça açıkladı. “İnsanı hayvandan büyük yapan dildir. Trajedisi de burada yatar.”

“Mükemmel,” diye mırıldandı Bahtin, ellerini hafifçe birbirine vurarak. Bloom’a alkış tutuyordu. “Şık bir deyiş ve tamamen doğru.”

“Hayır, doğru değil,” dedi Bloom. Tartışma çıkarmaya karar vermişti. “Bunu yalnızca yabancı dilden olduğu için söylüyorsun. Ben, ‘insan, ne pahasına olursa olsun, başladığı işi bitirmeli’ ya da buna benzer bir şey deseydim, böyle konuşmazdın.” Evet, ne pahasına olursa olsun, diye

düşündü içinden. “Bu konuşmanın bir yere vardığını sanmıyorum. Bir sürü soyut fikirden öte bir şey yok ortada.”

“Aynı fikirdeyim,[7]’ dedi VVittgenstein, “Bir domuzun da fikirleri olabilir.”

Bloom sordu: "Niçin bir kez olsun bir değişiklik yapıp, gerçek insanlardan söz etmiyoruz?”

“Fikir, insanın hamurunda vardır,” dedi Bahtin. “İnsanlar onunla yaşarlar.” Connolly’ye doğru baktı. “Ya da onunla ölürler.”

Bloom, “Aptalca bu,” dedi. “Ben fikirlerle yaşamıyorum ve onlar için de ölmeyeceğim. Sorun bu değil.”

“Sence nedir sorun?” diye sordu Bahtin.

“Sevgi,” dedi Bloom. “Nefretin zıddını kastediyorum.” Bahtin, “Bu da bir fikir," dedi.

Connolly, “Sevgiyi ve nefreti zıt şeyler olarak düşünmek tuhaf," dedi. “Bana birbirlerinden ayrılmaz şeyler gibi görünüyorlar.”

“Bu da soyut bir şey,” dedi Bloom. “Burada oturmuş, teoriler döktürüyoruz. Bunun yerine niçin birbirimizi tanımaya çalışmıyoruz? Burada gerçek insanlar gibi değil, basmakalıp tipler, boş boş atıp tutan basmakalıp tipler gibiyiz, içimizde özel hayatı olan kimse yok mu yahu?”

VVittgenstein, “Özel olan bir şeyler olduğu düşüncesi felsefi bir yanlıştır,” dedi.

“Niçin bir şey ***yapmıyoruz?”*** diye sordu Bloom. “Niçin kalkıp gitmiyoruz?”

“Gidemeyiz,” dedi Molloy, “takviyeleri bekliyoruz.” “Konuşmak, bir şey yapmaktır,” dedi VVittgenstein.

Bloom, “Saçma,” diye karşılık verdi.

Bahtin bir öneride bulundu. “Hep birlikte bir şeyler içmeye gidebiliriz ya da içimizden biri kendi diliyle bir şey söylerken, diğerleri de bunun ne anlama

geldiğini çıkarmaya çalışabilir.”

“Aptalca bu,” dedi Bloom, “salakça oyunlar. Bildiğim Macarca tek cümle oydu. Belki de en iyisi oturup, birbirimize birtakım isimler vermek.”

“Zaten bunu yapıyorduk,” dedi Bahtin.

“Ya da birbirimize kendimiz hakkında önemli bir şeyler anlatabiliriz. Başka kimsenin bilmediği şeyler.”

“Hiçbir şey gizli değildir,” dedi VVittgenstein. “Önemli olan herşey gözle görülebilir.”

“Bunu karıma anlat sen,” dedi Bloom. Bir süre ses çıkarmadan oturdular. “Demek istediğim, burada ülkenin en büyük insanlarından sayılan Bay Connolly’yle yan yanayız, peki ne yapıyoruz? Saçma sapan konuşup duruyoruz. Kimse zahmet edip de onun nasıl bir insan olduğunu öğrenmeye kalkmıyor. Bacağının acıyıp acımadığını bile sormadık.”

“James Connolly,” dedi Bahtin, “bir klişe, bir simgedir. İşin büyüleyici yanı da burası. Bireylerle her gün karşılaşabilirsiniz, ama bir simgeye çok sık rastlayamazsınız.”

“Ben onun politikasını merak etmiyorum,” dedi Bloom. “Politikayı size bırakıyorum. Ben ona bir kişi olarak ilgi duyuyorum. Aslında sizin hepinize bir kişi olarak ilgi duyuyorum.”

“Eskiden bir kişi sayılabilirdim belki,” dedi Connolly, “Şimdiyse emin değilim. Bunun için biraz geç artık.”

“Sizin devriminiz kişilerle ilgili değilse, neyle ilgili peki,” dedi Bloom, “Eşeklerle mi?”

“Biz devrimi yapanlar, gerçekleştirmeyi umduğumuz ya-hayatlann en iyi imgesi olmayabiliriz. Sefaleti sona erdirmek için sefalet içinde pişmek zorundayız biz.”

VVittgenstein, “Marksistlerin diyalektik, bizim de sapkınlık dediğimiz şey bu galiba,” dedi.

Bahtin, tekdüze bir sesle konuştu: “İnsanlar sönüp gittikleri zaman, devlet yeni bir özgürlüğe kavuşacak.”

“Tek sorun şu ki,” dedi Bloom, Connolly’ye, “siz geleceği yapan insanlarsınız, bizse onda yaşamak zorunda kalacak insanlar. Yani, silahlar sustuğunda hâlâ ayakta kalanlar. Simgeler gerçek insanları nasıl yaratacak?”

“Sizin birey merakınıza hayranlık duyuyorum,” dedi Bahün, “Çok basmakalıp.”

“Oh, ben basmakalıp bir tipim, tamam. Yabancıyım, Ya-hudiyim, karım daha yeni kaçıp beni terk etti. Özel bir şeyim yok; benim gibi milyonlarcası var. Ama ben hâlâ ***benim,*** öyle değil mi?”

“Bir şeyin kendisiyle özdeş olduğu kadar işe yaramaz bir önerme yoktur,” dedi VVittgenstein.

“Boş laf,” dedi Bloom. “Sen benim acımı hissedemezsin. Hiç biriniz benim acımı hissedemezsiniz."

VVittgenstein, “Duygulanımlar özel mülkiyet gibi bireylere ait değildir. Bu, felsefi bir yanlıştır,” dedi.

“Bok,” dedi Bloom. “Osurayım felsefenize. Sizin şu felsefe dediğiniz şey, insanlarla ilgilenmemenin bir diğer adı sadece. Ölüleri ayağa kaldırmakla ilgili bir sürü laf ediyorsunuz. Kaşınızı bile kaldıramıyorsunuz halbuki. Bir sürü zırva. Siz neyle ilgilenirsiniz gerçekten?” diye sordu VVittgenstein’a.

VVittgenstein, “Hayat biçimleriyle,” dedi.

“Sikimin tepesi,” dedi Bloom.

Bahtin, “Birey son derece değerlidir,” dedi. “Aynı zamanda yüce bir kurgu. Peki, bundan ne çıkarabiliriz ki?” “Boktan bir kurgu da olabilirsin,” dedi Bloom. “Ki bana öyle görünüyorsun. Ben gerçeğim. Sanırım buradaki tek gerçek insan benim. Sizin ölülerden bu kadar fazla söz etmenizin nedeni, hepinizin ölü olması. Konuşmaktan konuşan bir alay zombi. Niçin bir şey yapmıyoruz?”

“Bir şey yapıyoruz,” dedi VVittgenstein.

“Buna yaşamak mı diyorsun sen?” dedi Bloom. “Ölü olmayı tercih ederim.” Sessizce oturuyorlardı. “Evet, şimdi neden söz edeceğiz? Bir şey kalmadı içimizde herhalde, sizce de öyle değil mi? Şaka yapan var mı? Hepimiz kendi dilimizle şaka yapabilir ve geri kalanımız gülmeden böyle oturabiliriz. Sizin iyi Galce şakalarınız var mı?” diye sordu Mol-loy’a. Molloy sesini çıkarmadı. “Sanırım ***sen kendin*** iyi bir Galce şakasın.”

“Ne dedin?” diye sordu Molloy.

“Unut gitsin. Hatırlasana, ben yalnızca bir kurmacayım. Herşey yalnızca kurmacadır.”

“Ağzından çıkanı kulağın duysun,” dedi Molloy. “Yoksa kendini Gal toprağının iki metre dibinde bulabilirsin.”

“Bu, bir şey yapmak olur ama, değil mi?” dedi Bloom. “Yoksa buna da mı dil filan deyip geçeceğiz?”

Bahtin, sakin bir sesle ve Connolly’ye dönerek, “Bir önerim var,” dedi. “Burada sinirlerimiz biraz geriliyor. İçimizden birinin egzersiz yapmasına izin verilemez mi? Tercihan bana.” Hareketsizlikten vücudunu paslanmış gibi hissediyordu. “Sizi temin ederim, kimseyle konuşmayacağım.” Connolly ile Molloy, emin olamayan gözlerle birbirlerine baktılar. “Pekâlâ,” dedi Connolly, “ama teğmen de yanınızda duracak. Arka kapıdan çıkabilir ve patikadan kayalığa kadar gidebilirsiniz; yalnız fazla uzaklaşmayın.” Molloy’a baktı. “Sen de onu ve evi görebileceğin bir yerde dur.” Bahdn, yerlere kadar eğilerek selam verdi, pelerinini giydi ve Molloy’la beraber mutfağa girip gözden kayboldu. Bloom, dizleri üstünde kızgınlıkla bakarak oturuyordu. VVittgenstein, gözlerini sakınmayan bir tavırla Connolly’ye çevirip, “Kozmopolit bir devrimden söz ediyorsunuz. Bu terimler birbiriyle çelişiyor,” dedi.

“Sizi takip edemiyorum.”

“Çeşitli dil oyunları vardır, çalışmalarımda kullandığım bir terim bu; hepsi de iç içe girer, birbirini keser, örtüşürler. Siz bunlann hepsinin altında ortak

bir dil yattığını sanıyorsunuz. Buna bedenin -ölümün, şehit olmanın ve yeniden dirilişin- dili denebilir. Diğer bütün dillerin aktarılabileceği, katışıksız bir dil."

"Bilmiyonım. Belki de inandığım şey budur."

"Sizin ölümünüz bu diğer dillerin anlaşılmasını sağlayacak bir sözcük işlevi görmeyecektir. Adaletsizlik ağı çözülmeyecek; yalnızca bu ağa bir ilmik daha eklenecek."

"Haklı olup olmamanızın önemi yok. Artık istesem de geri dönemem. Siz beni geri döndürmeye çalışıyorsunuz." "Saf buzda yürümeye çalışmayı bırakın. Henüz vakit varken sert toprağa dönün."

"Beni bir pürist olarak görüyorsun," dedi Connolly. "Bu ironik bir durum: Ben de seni öyle görüyorum. Bana bakıp kendi suçlu arzularını görüyorsun. Benden bu kadar korkmanın nedeni bu; basit bir düşman olsaydım bu kadar huzursuz olmazdın. Rus dostunun yanında kendini daha rahat hissediyorsun, çünkü senin olmadığın herşey o. Sana bu ülkede krizin olağan bir şey olduğunu söylemiştim. Ben mutlakçı değilim."

"Sen, sanki durulacak en uç sınırmışçasına, kayıtsız şartsız ölüme bağlanmışsın. Oysa böyle bir yer yok."

"Hem hoşgörüden söz eden hem de karşı çıkılmaya katlanamayan sensin."

VVittgenstein, "Ölümle burun buruna bir adamla nasıl konuşulacağını bilmiyorum belki," dedi. "Üzerinde konu-şulamayan şeyler konusunda susmalı."

"Biz her zaman ölümle burun burunayız," dedi Connolly. Sanki kendisine bir şey hatırlatılmış gibi kanepede biraz doğruldu. "Adamınız nerede?" diye sert sert sordu.

1

1858'de New York'ta kurulan ve İrlanda'nın bağımsızlığı için mücadele veren İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Örgütü üyesi ya da taraftan.

8. ve 9. yüzyıllarda İskoçya ve İrlanda'da yaşayan kesiflerin yazdığı, (reşitli süsleme ve şekillerle bezenmiş elyazması İncil. İrlanda’nın Kells kentinde tamamlanmıştır.

Tarihi Londra Hapishanesi.

2

İrlanda ulusunun simgesi.

3

Afrika’nın doğusunda kullanılan uluslararası bir dil.

İrlanda halk kültüründe, büyük bir hâzineye sahip olduğuna inanılan, kısa boylu cin.

Herbert Henry Asquith (1852-1928): 1908’den 1926’ya kadar Liberal Parti’nin başında bulunan ve 1908-1916 yılları arasında başbakanlık da yapmiî olan İngiliz siyasetçi.

ON BİR

Bahtin, kulaklarında okyanusun sesi, kayalıklara uzanmış, düşünde Tanya'yı görüyordu. Tanya, işlemeli saç bandı dışında çırılçıplak, başında dikilmişti. Memelerinin kalkık yumuşak uçlarını, kamının altındaki koyu tüyleri görebiliyordu. Bahtin, ağzını hayretle açtı, ama Tanya çabucak başını sallayıp bir parmağını çapkınca dudaklarına götürdü. Tanya, dizleriyle onun bacaklarını açarak ve kalçalarını Bahtin'in yanlarına bastırarak üstüne oturmuştu. Sonra dolgun göğüsleri Bahtin'in üstünde sallanarak öne doğru eğildi ve dudaklarını onunkilere yapıştırdı.

Tanya'nın ağzında, olmaması gereken bir şey vardı. Bahtin, hatırladığı ıslak sıcaklık yerine, sert, acı, metalik bir şey-

le karşılaşmıştı. Tanya, diliyle onun dudaklarını zorla aralıyor, onunla oynaşıyordu, ama Bahtin'in tanıdığı o oyuncul sevecenlik gitmiş, yerini alaycı bir kiniklik almıştı. Bahtin, gözlerini dehşet içinde açınca, açık ağzına bir tüfeğin namlusunun sokulmuş olduğunu görüverdi. Başında, yüzü güneş yanığından bozulmuş, silahlı bir asker dikiliyordu. Hâki giysili diğer askerler sessizce sağa sola bakarak etrafta dolanmaktaydılar.

“Tatlı rüyalar, şövalye,” dedi tüfek tutan adam. “Epey uzaktaydık, değil mi? Bay Connolly, kımıldayın, yoksa o lanet olası kafanızı uçururum.”

Bahtin, gözlerini yine kapatıp başını arkadaki çimenlere bırakarak, boşu boşuna Tanya'yı geri çağırmaya çalıştı.

Connolly, askerlerin yukarı çıktıklarını işitmiş ve koltuk değneklerini ardından sürükleyerek kanepeden sürüne sürüne uzaklaşmıştı. Arka kapıdan çıkmayı ve gizlcnecek bir kaya arayarak, elleri ve dizleri üstünde kayalıklara giden yola süzülmeyi başardı. Bloom kendini kaybetmiş bir halde bahçeye kaçmış, tam zamanında sık bir çalılığın arkasına atlayarak gözden kaybolmuştu. Bahtin'i tutuklayan adamlar, onu atış menzili içinde kır evine doğru yürütürlerken, dört-beş tanesi de mutfak masasındaki Wittgenstein'ı göz hapsinde tutuyorlardı. Yüzbaşı Jeremy Chapman, tabancasının horozu kalkık, kısa sarı saçları yana dönmüş, sınk gibi boyuyla

ön kapıdan hızla içeri daldı. Bahtin'e nezaret eden çavuş, üstünkörü bir selam verip, "Sanırız, Connolly bu efendim," dedi.

Bu tarihsel âna kendisinin de tanık olduğunu bildirmeye can atan Lancashireli arkadaşı, "Çimenlere uzanmış yatıyordu," diye ekledi.

Chapman, Connolly'den bir buçuk kat daha iri bir adara gördü. Tabancasını Bahtin'in sakalının üstündeki yumuşak ete bastırıp, "Sen James Connolly misin?" diye sordu. Aksa-nmı duymak istiyordu.

'Ben James Connolly miyim?' diye kendi kendine düşündü Bahtin. Belki! Neden olmasın? "Evet, benim efendici-ğim," diye gürledi. "Ben James Connolly'yi m."

Chapman silahını hafifçe kaldırıp Rusun şakağına vurdu. Bahtin'in şakağından kan fışkırdı, gözlerinin üzerinden aşağı süzüldü. "Ben de Herbert Asquith'im,*" dedi Chapman, alay ederek. Tabancasız eliyle sertçe Bahtin'in sakalını çekiştirirken, "Sence Connolly'nin bunu büyütecek zamanı olmuş mudur?" diye sordu çavuşa. "Arkayı araştırdın mı peki?" Çavuş, evet anlamında başını salladı. Sivilceli genç bir asker, mutfak kapısından başını uzattı. "Burada Almana benzer birisi var, efendim," diye seslendi heyecanla. "Sir Casement olabileceğini sanıyoruz."

"Getirin buraya," diye emretti Chapman. Roger Case-ment'in, Almanlarla birlik olduğunu ama Alman olmadığını ve zaten gözaltında tutulduğunu biliyordu. Daha sonra askeri eğitimde erlere bu da öğretilmeliydi.

Sanki birisi kamının üstünde dans etmiş gibi iki büklüm olmuş VVittgenstein'ı içeri getirdiler. Alnında çizikler vardı, ama Bahtin'inki gibi sağda değil, sol taraftaydı. İki asker arasında bir kukla gibi sallanan VVittgenstein, acıyla doğruldu. Chapman, hayretler içinde silahını yere indirdi.

"Profesör VVittgenstein," diye haykırdı. Birkaç yıl önce Cambridge'de felsefe okumuş ve Trinity'de VVittgenstein'ın bir-iki dersine katılmıştı.

Wittgenstein gözlerini odaklamayı başarıp, özelliklerini iyice saptayana kadar cam gibi gözlerini subaydan ayırmadı: Lepiska saçlar, edi dudaklar,

solgun, çilli bir ten, varla yok arası bir çene. Zihninde bulanık bir anı canlandı.

Haklıymışım işte, diye geçirdi içinden, zalimce bir tatmin duygusuyla. Felsefe insanı bu noktaya getiriyor işte.

Connolly, elinde tabanca, kır evinden birkaç yüz metre uzakta bir kayanın arkasında saklanıyordu. Patikadan yukarı itiş kakış koşuşturan askerlerin sesini, çizmelerinin taş parçalarına basışının çıtırtısını işitebiliyordu. Neredeyse di-bindeydiler, içinden, burada değil, diye geçirdi, korkudan kalbi küt küt atıyordu. Dublin'de idam edilmek, böyle ıssız bir yerde köpek gibi gebermekten iyidir. Tövbe duasını okumaya başladı, yerinde bir kararla duanın daha kısa versiyonunu seçmişti. “Hazreti Meryem ve Yusuf, ölüm saatimde beni yalnız bırakmayın. Dublin'de ölmem dava için daha iyi olur. Dava mı? Kendini kandırma, bal gibi korkuyorsun. Dava için nasıl olsa daha iyi olur, ister kork, ister korkma, canı cehenneme.”

Silahını atabildiği kadar yukarı fırlatarak, “Tamam artık çocuklar,” diye avazı çıküğı kadar bağırdı. “Pekâlâ. Savaşacak halim kalmadı. Rahatlayın artık, çocuklar.” Onu mümkünse canlı yakalama emri almış askerler, ihtiyatla kayanın etrafında sürünerek geldiler ve onu, ayağını bir taşa dayamış, onları şaşırtmak için sırıtarak sırtüstü yatarken buldular.

Bahtin ile VVittgenstein sorgu için Galway'e götürülecek arabaya konulmuşlardı. Bahtin, kanlı bir mendille başını siliyordu. Chapman, Cambridge'liler için bir sorun çıkmayacağını anlatmak amacıyla eski hocasına doğru gülümseye rek başını salladı. Connolly bir tüfekle dürtülerek, koltuk değnekleriyle beraber ön kapıdan çıkarıldı.

Connolly, arabadaki adamlara kibarca sordu: “Bu evin sahipleri Sİ**2** misiniz? Başınıza dert açtıysam, özür dilerim. Evinizin arkasında bir yerde saklanıyordum.”

“Önemli değil," diye karşılık verdi VVittgenstein, ciddi bir nezaketle. “Bize dert falan çıkarmadınız. Dileriz, şansınız yaver gider.”

Finbar Tiemey, elinde yansı içilmiş bir viski şişesiyle ba-nnın köşesinden sallana sallana çıkmıştı. Bir an ayağının üstünde sallandı ve askerlere

bakarak durdu, kınk burnunun altından bön bön sıntıyordu. Lancashire’lı onbaşı tüfeğini Finbar’ın kafasına doğrulttu.

“Siktir git, bok çuvalı. Siktir git, seni hergele.”

Finbar, Connolly'ye baktı. Sanki kafasının içinde çakan bir kıvılcım bu adamı bir yerlerden tanıdığını söylüyordu. Sonra kıvılcım çakıldığı süratle döndü. Onbaşının tüfeğine baktı, dalgın dalgın sırıttı ve içe içe, sendeleyerek köşeden kayboldu.

Connolly, arabalan uzaklaşırken Bahtin’le VVittgenste-in’ın arkalanndan baktı. Chapman, çavuşa dönüp, “Kayalıklardaki herkesi bulup çıkar. Başkalan da olabilir,” dedi. Buna inanmıyordu, ama bir süre Connolly’yle yalnız kalmak istemişti.

Çavuş sinirli sinirli, “İçimizden bir-iki kişi kalıp başında beklese daha iyi olmaz mı efendim?” diye sordu. Chap-man’ın nasıl bir insan olduğunu biliyordu; subayın değil, mahkûmun hayatından endişe etmekteydi.

Dişini gıcırdatarak, "Kayalıklara gizlenenleri bulun,” diye bağırdı Chapman, “Ve mesele çıkanrsa kullanmam için bana bir süngü bırak.”

Askerler ne yapmaları istendiğini pek de anlamadan, dağınık bir sıra halinde kayalıkların tepesinde kaybolana kadar, diz boyundaki kayaların arkasını baştan savma arayarak kır evinin çevresine yayıldılar. Chapman süngüyü kaldırdı, ucuyla hafif yan yan sürterek Connolly’nin boynunun derisini yırttı. Connolly, onun gözlerine bakıp yüz ifadesini dikkade süzdü ve ciddi olduğunu anladı. Mahkûm kaçmaya çalışırken yaralandı, diyecekti. Connolly, Chapman’ın omzunun üzerinden bahçe duvarının yanında, tabancası hazır, kamının üstünde sürünerek yaklaşan Molloy’u görebildi; gözlerini Chap-man’ın gözlerinden ayırmıyor, ama Molloy’a bakıyordu. Chapman, süngünün ucunu boynuna giderek daha sert bastırmaktaydı. ***Vur şu herifi,*** diye Molloy’a sesleniyordu kafasının içinden. Ne bekliyorsun? Öldür onu, geri zekâlı. ***Sırtından vur.*** Chapman’ın gözlerinde ani bir ışık parlaması gözledi: Molloy on metre ötedeydi, Chapman onu ***işitmiş*** miydi? Süngülü elini saplamaya hazır durumda azıcık geri çekti.

Molloy, gürültüsüzce Chapman’ın sırtına atladı, boynunu sertçe burktu, ama süngüyü yakalamayı beceremedi. ‘Tabancanı kullan!” diye bağırdı Connolly, ama çok geçti. Winchester ve Sandhurst’ta oldukça deneyim kazanmış olan Chapman, şiddetle sarsıldı, ama düşmedi, kolunu geriye doğru sertçe savurup süngüyü tam Molloy’un kamına sapladı. Molloy, içler acısı bir halde kıvranıp debelenmeye başladıve çığlık çığlığa yere devrildi. Molloy’un silahı havaya sıçrayıp bahçeye düşmüştü. Yürek parçalayıcı çığlıklar atıyor, ağzı yırtılırcasına açılıyordu.

Connoly, “Doğru dürüst öldür onu,” dedi Chapman’a. “Doğru dürüst öldür onu, pislik herif."

Chapman kafasını önce yüzü bembeyaz, soluk soluğa kalmış tutsağına çevirdi, sonra yere, çırpınan Molloy’a baktı. Sakin sakin, "İrlandalı bok çuvalı,” dedi. “Siktiğimin Fenian yavşağı.” Dik dik Connolly'ye bakıyordu. “Yavaş yavaş ölmesini seyretmek ister inisin? Yoksa ona biraz yardım edeyim mi?” Süngüyü aşağı bastırıp çığlıklarını iki katına çıkararak Molloy’un uyluğunu baştan başa yardı. Tam o anda Leopold Bloom çalılıkların arkasından çıktı, Molloy’un silahını yerden aldı ve Chapman’ı sırtından vurdu. Chapman bir an kıçının üstüne oturdu, sonra öne ve yana doğru devrildi; kolu vücudunun altında kıvnlı kalmıştı. Molloy hâlâ çırpınıyor, inliyordu. Bloom gözlerini açıp ne yaptığını gördü. Kendisine seslenen Connolly’yi neden sonra duyabildi. Connolly, “Onu da vur,” diyordu. “Bloom, onu da vur.” Bloom, bahçe duvarına yaslanıp Molloy’a baktı. Göğsünde sıcak bir basınç hissediyordu, fena olup Molloy’un çizmelerinin üstüne kustu. Molloy’dan gördüğü gibi tabancayı iki eliyle kavradı ve tekrar ateş etti. Molloy, bir kere havaya sıçradı, gürültülü bir böğürme sesi çıkardı ve cansız yere serildi.

Connolly, “Tabancayı onun yanına at,” diyordu. “Bloom, tabancayı onun yanına at!”

Bloom, silahı Molloy’un cesedinin üstüne attı ve fırlayarak tekrar çalılıklara daldı; göğsü deli gibi inip kalkmaktaydı. Askerler kır evinin arkasındaki patikadan aşağı koşuyor, kayaların üstünden atlıyorlardı.

ON İKİ

“O başarırsa işim biter,” diye düşünüyordu \Vittgenste-in. Araba Galvvay’e dönüş yolunda büyük bataklık alanların arasından geçiyor, sıçraya sıçraya ilerliyordu. Şoförün boynunun arkasına baktı, derisi sıkı hâki yaka yüzünden pembe yuvarlaklarla buruş buruş olmuştu. Onunla Bahtin arasında, sigara içme şansını yakalayan başka bir asker oturmaktaydı. Rus, yüzü hasta ve bozarmış, alnı müthiş şişmiş bir halde koltuğuna gömülmüştü. Final sahnesi hariç bu dramdan korkunç hoşlanmıştı ve ömrünün kalan günlerinde hep bunu düşünerek yemek yiyecekti. VVittgenstein düşüncelerini toplamaya çalıştıysa da, düşünceleri rüzgârla savruluyor, kayalık tarlalarda dönüp duruyorlardı. İşim bitik, diye düşündü, işte yine başladığım noktadayım. Sıradan insanlar yok; Connolly, Donal, Molloy var. Ne kadar basit, o kadar karmaşık: Kısır bir hayat fanatizmi besliyor. Peki, ya felsefe ve halk birbirlerine yabancı değillerse? Connolly sıradan bir adam, gene de bir Filozof. Belki bir manivela, ama manivela, devrimler gerçekleştiren bir araçtır. Ya krizin olağan durum olduğunu söylemekte haklıysa? Halk bu aptallıkla eğlenecek ve yine hareketlerinin masum apaçıklığı içinde yaşayacak. Ölüler yeniden dirilmez. Ölüler ayağa kalkarsa ben biterim. Sert toprağa dokunacağımı sanmışum, ama altında bataklık olabilir. Connolly başarırsa yine sıfırdan başlamak zorunda kalacağım. Hem bu ilk defa da olmayacak.

Araba, tarlalardan gelen sisin, kemerli köprüyü ve altından gürül gürül akan nehri örterek çöktüğü yolda bir çukura saplanmıştı. Sise doğru ilerlerken dönüp Bahtin’e bakan Wittgenstein, onun usulca silikleşmekte, beyazlığın içine parça parça gömülmekte olduğunu gördü... ta ki belli belirsiz bir karaltı haline gelene kadar. Kululetası, elmacık kemikleriyle göz çukurları arasına hapsetmişti sisi ve gövdesi giderek çöküyordu. Son perde, diye düşündü, gözleri bağlı Connolly; yazımız böyle yazılmış, zerre kadar hayıflanmıyorum. Çiseleyen yağmur, idam mangasındaki askerlerin soluğunu buharlaştırırken, McGrath ip getirmek için barakaya koşturdu. Yapacak bir şey yok, öyle durup bekleyeceğiz. Haydi bitirin artık da işimize gücümüze dönelim. Görünmez eller göğsünden kavramıştı onu; sonuna kadar gidecekti. Sonuna kadar gitmek zorundasınız, ben artık devam edemiyorum, peki, devam edeceğim. Bu berbat gösteriyi sonuna kadar götüreceğim. Komutanın mangaya ‘Dikkat!’ çektiğini duydu, papazın ve gardiyanların yanından uzaklaştıklarını hissetti. Daha tüfekler üzeri' ne doğrultulduğunda silinip gitmeye başlamıştı bile; ufaldıkça ufalıyor,

vücudunun parçalan havaya saçılarak yalnızca bir görüntü bırakıyordu geride. Mermiler vücuduna değdiği anda tümüyle kaybolup bir efsaneye dönüşecekti o; cesedi artık yalnızca bir ses olacaktı, yeni doğan cumhuriyetin ilk haykırışıydı bu ses.